

Заглавна страница

Основи на демокрацията

Книга на учителя

Власт Лична неприкосновеност
Отговорност Справедливост

Център “Отворено образование”
София, 2006г.

Втора страница

Foundations of Democracy
Authority, Privacy, Responsibility, and Justice
Teacher’s Guide. High School Level

Center for Civic Education
5146 Douglas Fir Road. Calabasas, CA 91302
@ Copyright Center for Civic Education 1995
Third printing 2001

Основи на демокрацията
Помагало на ученика
@ Издава център “Отворено образование” , София, 2006
@ Румен Вълчев - редактор
@ Румен Вълчев – преводач
ISBN

Гръб

В България програмата “Основи на демокрацията”
се осъществява с финансовата и методическа подкрепа
на Центъра за гражданско образование –Калифорния, САЩ

“Основи на демокрацията” е програма за гражданско и морално образование, разработена от авторски колектив на Центъра за гражданско образование, Калифорния, САЩ.

Програмата по интерактивен начин запознава учениците от начална, средна и горна училищни степени с четири от основните ценности на демократичното общество – отговорност, справедливост, лична неприкосновеност и власт.

Програмата “Основи на демокрацията” се осъществява в повече от 40 страни с финансовата и методическа подкрепа на Центъра за гражданско образование – Калифорния, САЩ.

Българското издание за горния училищен курс е адаптирано от център “Отворено образование” с помощта на група учители, педагогически съветници и училищни психолози.

Развитието на програмата “Основи на демокрацията” се осъществява от център “Отворено образование” с подкрепата на Министерството на образованието и науката.

Заявките за изданията на център “Отворено образование” по гражданско образование може да намерите на адрес:

София 1142, ул. “Хан Крум” №35

Тел/ факс: 02/ 987 07 00

E-mail: oec@internet-bg.net www.opened-bg.com

Основи на демокрацията - Методически указания за водещия

I.Характеристики на образователната програма за ефективно гражданство

Образователните програми за ефективно гражданство се отличават с поне четири характеристики:

Взаимодействие между участниците. Преподаването на стратегии, които поощряват интерактивното и съвместно придобиване на знания, са ключ за развитието на умения за гражданско участие и отговорно гражданство. Примери за тези стратегии на обучение са работата в малки групи, симулациите, ролевите дейности и обсъждането на казуси.

Реалистично съдържание, което включва равнопоставено разглеждане на въпросите. Реалистичното, справедливо и критично разглеждане на проблемите е важна част от образованието за ефективно гражданство. Ако

нашата законова и политическа система се представят като съвършени и безпогрешни, участниците ще се усъмнят в достоверността на материала и в практичността на съдържанието. От друга страна, ако са представени само случаи, в които системата не функционира успешно, е малко вероятно участниците да я приемат като ефективно средство за поддържане на социален ред и справедливост. Необходимо е да се търси равновесие между конструктивната критика и уважението към законовата и политическата система.

Общественици се срещат и работят с участниците. Взаимодействието с граждани, представители на политическата система или на организации на гражданското общество, които могат да служат като модели за подражание, внася достоверност и реализъм в програмата и оказва силно влияние върху развитието на положителни нагласи към обществения ред и норми. Връзката на групата с подходящи публични личности (напр. адвокати, съдии, полицейски служители, представители на неправителствени организации и др.) отговаря на нарасналия интерес от страна на участниците към въпросите, свързани с ефективното гражданство.

Силна подкрепа за гражданското образование от страна на директора и на педагогическия персонал. Ключ за успешното прилагане на гражданско образование в училище е силната подкрепа от страна на педагогическия персонал, особено на училищния директор. Директорът може да предоставя ресурси за осъществяване на програмата, да подкрепя форми за обучение на педагогическия персонал, да защитава гражданското образование като част от училищната програма за развитие и да търси помощта на училищното настоятелство и на обществеността за осъществяването ѝ.

Успешните програми по гражданско образование активно включват участниците в процеса на учене, по начин, който предпоставя максимално уважение към личността им. Уменията за критическо мислене се практикуват и оценяват систематично. Усвояването на знания и развитието на характера са в съгласие с нормите на отговорното гражданство в демократичното общество.

Принципи на програмата “Основи на демокрацията”

Основна теза на програмата **Основи на демокрацията** е, че в процеса на учене се повишава способността и склонността на младия човек да действа ефективно и отговорно на основата на придобитите знания. Ролята на образователните институции е да помогнат на участниците да увеличат уменията си за правене на разумен избор - да се научат *как* да мислят, а не *какво* да мислят. Алтернативата е индоктринирането, което е неподходящо за образователните институции в едно свободно общество.

Цели на учебната програма

Програмата на **Основи на демокрацията** е разработена да:

- подпомага по-добро разбиране на институциите на конституционната демокрация и основните принципи и ценности, върху които тя се основава;
- развива умения, необходими на младите хора, за да станат ефективни и отговорни граждани;

- допринася за по-добро разбиране и готовност да се използват демократичните процеси, когато се вземат решения и се решават конфликти, както в обществения, така и в личния живот.

При изучаване на **Основи на демокрацията** участниците развиват умения да откриват проблемите, които изискват социално действие. Като изследват проблемите те поемат отговорности, свързани с правата им като граждани - отговорности с особено значение за съществуването на общество, основано на идеалите за справедливост, равенство, свобода и права на човека.

Организация на учебната програма

Разработените материали не са обикновени текстове, които поставят ударението върху факти, дати, хора и събития. **Основи на демокрацията** предлага идеи, ценности и принципи с основно значение за разбиране на демократичното общество. Програмата е организирана около четири основни понятия: **власт, лична неприкосновеност, отговорност и справедливост**, които представляват част от общото ядро на гражданските ценности и понятия.

Тези понятия не са абстрактни или взаимно изключващи се, но е естествено да бъдат обект на много различни интерпретации, така както се случва с всички наистина значими идеи и принципи.

Основи на демокрацията може да се осъществява като едно цяло, но е възможно и водещият да подбере някой от разработените модули с оглед на учебната програма в даденото училище. Четирите модула също не трябва да бъдат излагани в определен ред. Ако изберете определено занятие, Вие ще изложите съдържанието само на това конкретно занятие, не на цял раздел или модул.

Всеки от четирите модула се състои от четири раздела, предназначени да отговорят на основните въпроси, свързани със същността и приложението на понятията (**власт, лична неприкосновеност, отговорност и справедливост**).

Власт

Първи раздел: Какво представлява властта? Участниците придобиват познания за връзката между власт и сила; получават представа за властта чрез изучаване на отделни казуси, в които отсъства или е налице злоупотреба с власт. Те се ще научат да се справят разумно и ефективно с такива ситуации.

Втори раздел: Как да оценим кандидат за дадена управленска длъжност? Как да оценим правилата и законите? Участниците придобиват знания и умения да вземат информирани и обосновани решения по отношение на хората, упражняващи власт. Те също така придобиват умения и знания, необходими за информирани и обосновани решения относно оценяването или развитието на правилата и законите.

Трети раздел: Какви са ползите и недостатъците, свързани с упражняването на властта? Участниците ще научат, че всяко упражняване на власт носи със себе си предимства и недостатъци за индивидите и за обществата като цяло. Важно е те да разберат ползите и недостатъците на властта, за да вземат решения в реални ситуации.

Четвърти раздел: Какви трябва да бъдат обсеget и ограниченията на властта?

Участниците се обучават да вземат решения, засягащи правомощията и ограниченията, които произтичат от упражняването на определена управленска длъжност. Те ще научат, че упражняването на власт трябва да бъде ефективно, но не и потискащо.

Лична неприкосновеност

Първи раздел: Какво представлява личната неприкосновеност?

Участниците ще се научат да определят личната неприкосновеност, да разбират значението ѝ и да идентифицират и описват общи черти на личната неприкосновеност при различни обстоятелства, да правят разлика между ситуации, в които личната неприкосновеност съществува и такива, в които тя не съществува.

Втори раздел: Какво обяснява различните поведения спрямо личната неприкосновеност? Този раздел помага на участниците да разберат факторите и елементите, които обясняват различията в поведението по отношение на личната неприкосновеност. Те също така ще научат, че личната неприкосновеност присъства във всяка култура, но често съществуват различия в поведението на хората в дадената култура или между самите култури.

Трети раздел: Какви са възможните последствия от личната неприкосновеност? Разделът спомага на участниците да разберат, че всеки път, когато се упражнява правото на лична неприкосновеност от това произтичат определени последствия. Някои последствия са предимства, други - недостатъци. Участниците също така ще научат, че различните индивиди имат различно мнение по въпроса и ще могат да преценяват дали правото на лична неприкосновеност трябва да бъде защитавано в дадена ситуация.

Четвърти раздел: Какви трябва да бъдат обсеget и ограниченията на личната неприкосновеност? Участниците изследват някои от най-важните проблеми, пред които се изправяме като граждани, по отношение обсеget и ограниченията на личната неприкосновеност.

Отговорност

Първи раздел: Какво е значението на отговорността? Участниците изучават значението на отговорността за отделния гражданин и за обществото. Те разглеждат откъде произтича отговорността и до какви последствия може да доведе нейното упражняване или бездействие.

Втори раздел: Какви биха могли да бъдат ползите и недостатъците, свързани с поемането на отговорност? Този раздел показва на участниците, че когато някой поема отговорност, възникват и съответните последствия. Някои от тях могат да бъдат предимства, други - недостатъци. Те ще научат, че е важно да се идентифицират ползите и недостатъците, когато се взима решения за поемане на дадена отговорност.

Трети раздел: Как да избереш кои отговорности да поемеш? Участниците ще научат, че често се изправяме пред противоречиви отговорности, ценности и интереси. От тях се иска да вземат разумни решения относно това, кои отговорности да изпълняват и какви ценности и интереси да преследват при определени обстоятелства.

Четвърти раздел: Кой трябва да е отговорен?

Този раздел помага на участниците да усвоят полезни методи на оценка и вземане на отношение по това дали някой трябва да носи отговорност и кога заслужава доверие или критика при определено събитие или ситуация.

Справедливост

Първи раздел: Какво представлява справедливостта? Участниците ще научат, че въпросите на справедливостта могат да се разделят на три категории: разпределителна справедливост, корективна справедливост и процедурна справедливост. Те ще се научат да идентифицират ситуации, свързани със справедливостта, като имат предвид тези три категории, както и да обясняват защо това разграничение е важно.

Втори раздел: Как да решаваме проблемите на разпределителната справедливост? Участниците изследват значението на справедливото разпределение на ползите и на недостатъците, свързани със справедливостта, сред хора или групи. Участниците ще научат, че ползите може да означават заплащане за труд или правото на мнение или на глас по време на избори. Недостатъци могат да бъдат подготвянето на домашното или изпълнение на домашни задължения. Участниците усвояват техники, полезни при справяне с подобни въпроси.

Трети раздел: Как да решаваме проблемите на корективната справедливост? Разделът цели да помогне на участниците да разберат корективната справедливост, да вземат решения, свързани с нея или как справедливо и адекватно да реагират при лоши постъпки или нанесени вреди. Участниците се усвояват техники, полезни при справяне с подобни проблеми.

Четвърти раздел: Как да решаваме проблемите на процедурната справедливост? Участниците усвояват как да идентифицират проблемите, свързани с процедурната справедливост, както и да разбират нейното значение, когато се събира информация и се вземат решения. Участниците ще усвоят техники, полезни за справяне с подобни проблеми.

Основи на демокрацията се основава на всекидневния опит на участниците. Уникалността на програмата е, че помага на участниците да видят връзката между техния личен опит и по-широкото поле на социален и политически живот.

Програмата е разработена така, че да може да бъде включена в различни културно-предметни области в гимназиалния етап на средното образование.

Помагало на ученика

Всеки от материалите за участници в **Основи на демокрацията** се състои приблизително от дванадесет занятия, разпределени в четири раздела, описани в по-горе. В първите занятия се разглеждат определенията на понятията. Отделните раздели на обучение развиват или разширяват разбирането за изучаваното понятие. Всички занятия започват с въведение, установяващо целите, които участниците ще се стараят да постигнат по време на обучението.

В упражненията участниците прилагат наученото като работят с партньор или по групи с цел да анализират хипотетични проблеми, свързани с училището или общността. Разделите завършват с участие на цялата група в упражнения като:

законодателен дебат; съдебно изслушване. От участниците се изисква да оценяват, заемат и защитават позиции.

Много от занятията съдържат таблици, от които участниците ще имат нужда по време на обучението. Разполагането им в текста цели поясняване и провокиране на дискусия.

Книга на учителя

Книгата на учителя, подобно на Помагалото на ученика, е организирана в раздели. Всеки от тях започва с общ преглед, паралелно на прегледа в Помагалото на ученика. По този начин се прави кратко въведение към предстоящите занятия.

Формат на занятието. Книгата на учителя е предназначена да допълни и разшири текста за ученика. Всяко занятие започва с **преглед на занятието**, където се поставя общата му цел. Следва списък на конкретните **цели на занятието**, изразени в поведенчески термини. Те съответстват на поведението, дадени в “Цели на занятието” от Помагалото на ученика. От участниците се очаква да могат да се справят с тези задачи след завършването на всеки урок.

Следващата част е **Протичане на занятието**. В нея се предлагат обучителни стратегии, които може да се приложат към конкретната среда на обучение. В тази

част се включват идеи за въвеждане в занятието, допълнителна информация по темата на занятието, въпроси за обсъждане и отговори на конкретни упражнения за участниците. Тази част предлага и дейности и стратегии за приключване на занятието.

Частта, озаглавена **Приложи наученото**, завършва всяко занятие от Помагалото.

В тази част са включени индивидуални дейности и дейности за провеждане в малки и в големи групи, които целят утвърждаването или разширяването на наученото по време на занятията. Предложенията в тази част обхващат различни техники и развиват умения, полезни при изучаването на концептуално ориентирани материали. Тези дейности лесно могат да бъдат адаптирани и като част от

представянето на занятието.

Където е необходимо, са включени **препратки за учителя**, за да се предостави допълнителна информация или конкретни съдебни решения, свързани с разглежданите материали.

II. Интерактивни стратегии на преподаване

Същност на интерактивните методи

Интерактивни са методите, основани на едновременното получаване на знания, формирането на умения и изграждането на нагласи чрез поставянето на младите хора в ситуации, в които могат да взаимодействат и след това да ги обсъждат на основата на преживяното.

Интерактивните методи целят повече и по-качествени взаимодействия между самите учител и обучавани, между възпитател и възпитаници, между самите млади хора.

Те подпомагат личностното развитие на участниците на основата на съпреживяване, диалог, съвместно решаване на проблеми /анализ, търсене на алтернативи, вземане на решения/.

Интерактивните методи означават постоянно взаимодействие, постоянна обратна връзка, постоянна ангажираност на участника, постоянно търсене на общи решения.

Интерактивните методи дават възможност за съвместно конструиране на предмета на обучение, за конструиране на педагогическата действителност, така че всеки да може да поема своя дял от отговорността за процеса на обучение.

Интерактивните методи предполагат и **общ език на обучение**, който по-лесно се интериоризира от участниците, защото е изграден на основата на техните преживявания и включеност в процеса на изследване на действителността.

В този смисъл интерактивните методи придават формата на съвременния образователен процес, но и отразяват същността му – **изграждане на една нова образователна действителност, основана на съвместното търсене, диалог, обсъждане и намиране на решения.**

В широкия смисъл на понятието интерактивните методи не представляват конкретни техники и алгоритми, а **цялостен процес на взаимодействие между образователните актьори**, при който образованието от статично, от йерархизирано се превръща в процес, във взаимодействие, в постоянно разчупване на формите. Те водят да съвместна дейност, те определят границите на тази съвместна дейност, определят възможностите за действие и за свобода на образователните актьори.

Всичко това следва логично от **съвременната ситуация на учене**, която може да бъде определена от четири фактора:

Груповата работа в модела на гражданското образование

Групата за гражданско образование е идеалната демократична общност, демократична среда, където се споделя, търсят се причини, основания, но и социални опори, сравнява се изключителността на своите социални опит и преживявания с тези на останалите участници, съществува възможността за изпробване на стратегии за демократично поведение в безопасни условия и сред познати, разбиращи и с облъскващи се със същите проблеми участници.

Груповата работа създава условия за:

- ангажираност на участниците през цялото време на обучение;
- усвояване на механизмите на сътрудничеството, привикване към естественото за обществото разделение на труда;
- развиване във висока степен у участниците на умения за общуване;
- наблюдаване на сътрудничеството, а не на съревнователния характер в междучовешките отношения;
- взаимно подпомагане, но и за взаимно стимулиране за създаване на качествено по-голям брой възможности за учене и за обучение;

- привикване на участниците да се изразяват и да отстояват правата си, но и да споделят отговорностите си в група;
- далеч по-навременна и ефективна обратна връзка за по-естествено изследване на ефективността на използваните методи на обучение;
- помагане на участниците заедно да търсят пътища към отварящия се свят - към гражданското общество, икономиката, местната общност;
- изграждане на модел на социална ангажираност и участие;

Участието в груповия модел на учене задава норми, правила на взаимодействие, води към организирано познание на демократичното общество и на различните социални общности, но същевременно е и безопасно място за участника, където той може да се изяви, да сподели своите ценности.

Групата е мястото, където участникът ще научи истини за живота, за себе си, следователно в този модел групата като обучаваща институция е източник за социализация и интеграция.

Затова е естествено, че основните правила на групова работа са основани върху универсалните норми на ефективно общуване и върху основните права на човека:

Искреност/откритост/ - Създаване на условия за свободно изразяване на чувствата и проблемите, вълнуващи участника, както и заставане с лице към чувствата и проблемите на останалите участници и на хората от близкото му обкръжение и общността;

Неоценъчна атмосфера - По отношение на взаимодействията в групата, чиято основа са изразяването на чувства, а не даването на оценки и етикетирането;

Конкретност и непосредственост - В групата се работи по конкретни проблеми, дават се конкретни обратни връзки, споделят се конкретни преживявания и това не само сближава участниците, но им помага и да изградят практическа нагласа към социалната действителност, а в по-широк план им дава възможност да станат по-неподдаващи се на индоктриниране и на идеологически въздействия;

Активност и инициативност - За да получи информация в групата как изглежда и как е възприеман от другите, участникът следва да прави най-естественото - да участва в груповата работа, да действа, т.е. да споделя преживяното, да търси обяснения на случилото се, да води и да приема диалог. Така в продължение на съвместната дейност се изгражда наистина активна нагласа и към събитията, и към хората, поема се повече отговорност за собственото поведение;

Наблягане върху силните страни на личността на младия човек - То създава толкова необходимата атмосфера на добронамереност, така необходима за изява и формиране на адекватна самооценка у участниците;

Безусловно възприемане на другите участници - В групата участниците са равнопоставени благодарение на изразяването и споделянето на чувства, преживявания и мнения както и в стремежа си за взаимно разбиране, помощ и възприемане.

Групови норми и лична отговорност - Като взаимодейства, като възприема другите и като търси и получава информация и за себе си, участникът става все по-отговорен за собствените си действия;

Неприкосновеност на личността - Нищо в групата не става за сметка на чувствата и преживяванията на някой от участниците. По този начин се осигурява необходимата атмосфера на сигурност, в която те могат да търсят спокойно самоизява и признание, за собствена значимост;

Свобода на изразяването - През цялото време в работата на групата се търси равновесие между свободата на изказа и неприкосновеността на личността, което допринася за моделиране на асертивно, но не агресивно поведение и не дава възможност личната неприкосновеност да бъде нарушавана;

Оказване на подкрепа – В групата участникът се нуждае и получава така необходимата подкрепа: чисто човешка (разбира, че не е единствен с такива проблеми или че обществените проблеми са проблеми на всички); инструментална (получава помощ за справяне с тях); утвърждаваща (подпомага бъдещото му развитие).

Кооперативното учене

Сътрудничеството означава да се работи заедно за постигане на споделени цели. В кооперативното учене индивидите търсят резултати, които са благоприятни за тях и за всички други групови членове.

Кооперативното учене представлява обучително използване на малките групи, за да могат участниците да работят заедно с цел максимизиране на тяхното собствено, както и на всеки друг, учене.

Членовете на класа са организирани в малки групи след получаване на инструкции от учителя. След това те работят по зададена задача, докато всички членове на групата я разберат и осъществят/изпълнят/.

Кооперативните усилия се заключават в стремежа на участниците да постигнат взаимна полза, така че всички групови членове да спечелят от своите усилия/твоят успех ми носи полза, както и моят успех ти носи полза/, в признанието че всички членове на групата споделят обща съдба/всички ще потънем или ще плуваме заедно/, в знанието, че моето изпълнение е взаимно обусловено от това на останалите участници/аз не мога да постигна без вас и вие не можете да постигнете без мен/, и в чувството на гордост и взаимно тържество, когато член на групата получи признание за постижение/ всички ти честитим твоето постижение/

При кооперативното учене има **положителна взаимна зависимост между участниците** при постигането на цели- участниците разбират , че могат да постигнат своите цели на обучението, само ако останалите членове на групата също ги постигнат.

Защо да използваме кооперативното учене?

Целите за учене на участниците могат да бъдат структурирани, за да се стимулират съревнователни, индивидуалистични или кооперативни усилия.

Съревнователните ситуации са такива, при които участниците работят един срещу друг , за да постигнат целите си. При съревнованието има **негативна взаимна зависимост** между постигането на целите: участниците могат да постигнат своите цели, само ако останалите в класа не успеят да постигнат своите. Като резултат участниците или работят упорито, за да постигнат по-

добри резултати от другите или не се напрягат, защото знаят , че нямат шанс да победят.

При **индивидуалистичното учене** участниците работят сами за постигането на своите цели , независимо от другите - като резултат те се съсредоточават върху собствения интерес и личен успех и се отнасят към успеха или неуспеха на другите като не значителни.

От проведените стотици изследвания над трите вида учене- резултатите могат да бъдат класифицирани в три категории- постижения/производителност, положителни отношения и психично здраве. **Изследванията показват, че сътрудничеството, сравнено със съревнователни или индивидуалистични усилия типично резултира в по-високи постижения и по-висока производителност б/към отношения, изпълнени със загриженост, подкрепа и посвещение в/по-добро психично здраве, социална компетентност и самооценка.**

Какво кара кооперативните групи да функционират?

Учителите ще се лъжат, ако смятат , че само даването на указания “да сътрудним, да се държим като екип или да работим заедно” ще са достатъчни, за да се създадат кооперативни усилия между груповите членове. **Разделянето на участниците в групи и насочването им да работят заедно не води до сътрудничество.** Не всички групи си сътрудничат и могат да възникнат отношения на съревнование.

Овлабяването на основните принципи на сътрудничеството ще позволи на учителите да:

- * структурират съществуващите уроци и програми с цел сътрудничество между участниците в процеса на учене;

- * направят дизайна на кооперативните уроци така, че да посрещнат конкретните условия и потребности за обучение на участниците

- * диагностицират проблемите, които някои участници могат да имат в съвместната работа и да се намесват, за да увеличават ефективността на групите за учене.

1. Пръв и най-важен елемент на структурираното кооперативно учене е положителната взаимна зависимост. Тя е успешно структурирана, когато груповите членове възприемат, че са свързани един с друг и че никой не може да успее, докато не успеят другите. Груповите цели и задачи следователно трябва да бъдат така построени и съобщени на участниците, че да ги накарат да вярват, че могат или да успеят или да не успеят заедно. При солидно структурирана положителна взаимна зависимост а./ усилията на всеки член на групата са необходими за успеха на групата б./ всеки групов член има конкретен принос към общите усилия поради своите ресурси, роля и задачи . По този начин посвещаването на груповия успех като на собствен успех е в същността на кооперативното учене. Ако няма положителна взаимна зависимост, няма сътрудничество

2. Втори основен елемент на кооперативното учене е подкрепата за взаимодействието, по възможност лице в лице. Участниците трябва действително да работят заедно като в този процес те подкрепят успехите на

другите като споделят ресурси и си помагат, окуражават и приветстват своите усилия за постижения.

Съществуват важни познавателни дейности и междуличностна динамика, които могат да бъдат факт, само когато участниците подкрепят взаимно процеса на учене. Това означава да се обяснява устно как да се решават проблеми, да се предават своите знания на останалите, да се проверява дали се разбира, да се обсъждат научените концепции и да се свързва сегашното с миналото учене. Всяка от тези дейности може да бъде структурирана в групова задача с нейните насоки и процедури. По този начин групите за кооперативно учене се превръщат в **системи за академична подкрепа**/ всеки ученик има някого , който трябва да му помогне да научи нещо/ и в **системи за лична подкрепа** / всеки ученик има някого , който го подкрепя като личност/. Чрез подкрепа на ученето лице в лице участниците се посвещават взаимно един към друг, както и към своите взаимни цели.

3. Трети основен елемент на кооперативното учене е индивидуалната и групова отчетност. Двете равнища на отчетност трябва да бъдат структурирани в кооперативните уроци. Групата трябва да се отчита за постигането на целите и всеки неин член трябва да се отчита за своя принос в работата. Индивидуалната отчетност съществува, когато изпълнението на всеки може да бъде оценено и се дава обратна връзка и на индивида и на групата, за да се прецени кой се нуждае от повече помощ и поощрение в ученето. Цел на кооперативното учене е да направи от всекиго по-силна личност по негов начин. Участниците усвояват, че като учат заедно те могат да постигнат по-голяма индивидуална компетентност.

4. Четвъртият основен елемент на кооперативното учене е да се учат участниците на необходимите междуличностни умения и умения за работа в малка група. Кооперативното учене е по-сложно от съревнователното или индивидуалистичното, защото участниците се ангажират едновременно в работа по задачата / като усвояват учебния материал/ както и в групова работа / като функционират ефективно като група/. Социалните умения за ефективно сътрудничество не възникват по магически начин, когато се прилагат кооперативни уроци. Те трябва да бъдат усвоени от участниците, така както се учат академични умения. Уменията за лидерство, за вземане на решения, за общуване, за изграждане на доверие и за решаване на конфликти дават възможност на участниците да се справят успешно с груповата работа и с работата по изпълнение на задачата. Тъй като сътрудничеството и конфликтът са вътрешно свързани , процедурите и уменията за управление на конфликти са особено важни за дългосрочния успех на кооперативните групи.

5. Петият основен елемент на кооперативното учене е груповото преработване на преживяното и наученото. То става тогава, когато груповите членове обсъждат доколко добре са постигнали целите си и са поддържали ефективни работни отношения. Групите трябва да опишат кои действия са стимулирали или пречели на сътрудничеството и какви поведения могат да продължат или следва да бъдат променени. Постоянното одобрение на процесите а учене следва от внимателния анализ на това как членовете на групата са работили заедно и от определянето как може да бъде подобрена груповата ефективност.

Развитие на интелектуални умения и на умения за участие

Интелектуални умения

В тази програма са използвани често употребявани глаголи с цел да се идентифицират интелектуалните умения, които упражненията по критическо мислене трябва да развият. Например упражненията за критическо мислене изискват от участниците да “описват”, “обясняват”, “оценяват” и да “заемат и защитават” позиция.

Описания, обяснения и оценяването, възприемането и защитата на позиции могат да варират от базисни интелектуални задачи до такива на по-високо равнище.

Следват най-често използваните в упражненията глаголи и интелектуалните умения, които определят. Трябва да бъде отбелязано, че всеки глагол, например “идентифицирам”, може да определи умение, което да бъде упражнявано на различни равнища, от най-простия акт до идентифицирането на член на общинския съвет в определен район, също така идентифицирането на използван критерий за от Висшия съдебен съвет при формулирането на мнение.

1. “Идентифицирам”/разпознавам/. Да идентифицираш материални (народен представител) или нематериални неща(справедливостта). Да идентифицираш нещо може да свърже с това (1) да си способен да го разграничаваш от нещо друго, (2) да го класифицираш заедно с неща със сходни характеристики и признаци, а в някои случаи (3) да определиш и неговия произход.

2. “Описвам”. Да опишеш материални или нематериални обекти, процеси, институции, функции, предназначения, средства и цели или качества. Да опишеш нещо означава да си способен да дадеш устно или писмено обяснение на неговите основни качества и характеристики.

3. “Обяснявам”. Да идентифицираш, опишеш, изясниш или интерпретираш нещо. Могат да се обяснят (1) причини за събития, (2) значението и важността на събития или идеи или (3) причини за различни постъпки или позиции.

4. “Оценяване на позиция”. Да използваш критерий или стандарт за да прецениш (1) слабите и силните страни на дадена позиция по определен въпрос, (2) цели, произтичащи при защитата на дадена позиция или (3) средства, предвидени за постигането на целта..

5. “Заемане на позиция”. Да използваш критерии или стандарти, с помощта на които да достигнеш до позиция, която ще отстояваш (1) да можеш да правиш избор при наличието на алтернативни позиции или (3) изградиш нова, оригинална позиция.

6. “Защита на позиция”. (1) Да излагаш аргументи в полза на дадена позиция,(2) да отговаряш на аргументи и да приемаш аргументи срещу дадена позиция.

Умения за участие.

Някои умения за участие са специфични за сферата на гражданското образование. Ефективното и отговорно гражданство в конституционната

демократия изисква нещо повече от знаене и мислене. От отговорните граждани се изисква да участват в управлението на техните общности, региони и държава, а също така и в управлението на групи или асоциации, към които те принадлежат. Уменията за участие са съществени за едно информирано, ефективно и отговорно гражданско поведение и се характеризират с: взаимодействие, оказване на влияние, осъществяване на наблюдение.

1. Взаимодействие

- Като се работи в малки групи/комитети, събира се информация, обменят се мнения, формулират се планове за действие.
- Слушане, събиране на информация, на идеи, на различни гледни точки
- Задаване на въпроси, изясняване на информация и на гледни точки, излагане на факти и мнения.
- Обсъждане на обществени проблеми дела по разумен, отговорен и цивилизован начин в училище, със съседите, с приятели, на срещи в малката общност и на публични форуми
- Участие в дискуссионни групи, представяне на идеи, обществени политики, интереси
- Изграждане на коалиции, събиране на подкрепата на други личности със сходни интереси; групи, които да определят кандидати и да предлагат обществени политики
- Управление на конфликти, посредничество, преговаряне, правене на компромиси и постигане на консенсус.
- Заемане на училищна длъжност, участие като представител на дадена група или като избран лидер, организиране на форуми по въпроси, засягащи обществото, осъществяване на кампании на кандидати за определени длъжности.
- Използване на компютърни ресурси, осигуряване на информация, защитаване на обществени политики

2. Наблюдение

- Внимателно изслушване на съграждани на заседания на публичната администрация, проучване на доклади за медиите.
- Задаване на въпроси на представители на публичната администрация, експерти и други с цел излагане на информация и определяне на отговорности.
- Изследване на социални проблеми като се използват компютърни ресурси, библиотеки, телефони, медии
- Събиране и анализиране на информация от представители на управленските структури, на групи по интереси, на граждански организации
- Посещения на обществени форуми и обсъждания, например, на срещи на студентски съвети, на градски съвети, на училищни настоятелства, заседания на парламента.
- Интервюиране на хора със познания в областта на гражданските въпроси, като местни длъжностни лица, експерти от обществени и частни асоциации, от университети и колежи.
- Използване на компютърни ресурси за събиране и обмен на информация, например, Интернет бази данни, университетски електронни информационни ресурси и бюлетини.

3. Влияние

- Гласуване, например в клас, за ученически съвети, в местни, национални и други специфични избори
- Лобирание, предоставяне на данни на законодатели и политици, представяне на нечия гледна точка или на цяла организирана група от хора.
- Съставяне на петиции, например привличане на внимание на държавни чиновници/представители относно желани промени в политиката, събиране на подписи за инициативи или анулиране на вече взети решения.
- Писане, на писма, диплянки, брошури.
- Провеждане на разговори в обществени институции, училищни настоятелства, законодателни органи.
- Подкрепа или противопоставяне на кандидати или на позиции по обществени проблеми, принос със време, умения, финансови средства.
- Участие в граждански/политически групи, например ученически съвети, младежки групи, местни/регионални/национални политически партии, специално създадени групи от адвокати.
- Използване на компютърни мрежи за разширяване на знанията относно публичните дела чрез участие в он-лайн дискусии по граждански проблеми, използване на електронна поща за представяне на мнения пред държавните власти.

Анализ на проблемите чрез използване на “интелектуални инструменти”

Понякога отделните хора или институциите се изправят пред проблеми, които са трудни за анализиране и решаване. В **Основи на демокрацията** на участниците се задават подобни проблеми. Програмата предлага на участниците серия от аналитични рамки, или **интелектуални инструменти**, които да им помогнат да мислят критически и да заемат осмислени и отговорни позиции по важни въпроси. Терминът **интелектуални инструменти** се отнася за широк обхват от идеи и набори от въпроси, полезни при разглеждането и вземането на решения относно проблеми, свързани с властта, личната неприкосновеност, отговорността и справедливостта. Тези “инструменти на ума”, като всеки добър инструмент, могат да бъдат полезни в множество ситуации.

Необходимостта от и полезността на различните интелектуални инструменти при разглеждането на въпросите на властта, личния живот, отговорността и справедливостта могат да станат по-ясни като посочим как се използват те в други области на познанието. Представете си археолозите, които се обикалят и проучват хълмове в търсене на следи от древно селище. В ума си те “носят” голям обем знания и умения, включително факти, идеи, хипотези и въпроси, позволяващи им да забележат и разберат неща, които необучен човек може да не види или разбере.

Докато неподготвеният човек може да се разхожда без да подозира за останките от древни цивилизации, археолозите, въоръжени със специалните си знания, веднага ще забележат знаците на човешко присъствие. Тогава те използват своите интелектуални инструменти, за да съберат и анализират систематично информацията, с цел да разберат по-добре миналото.

Същото се отнася и за хора, обучени да използват интелектуални инструменти в други области на знанието. Във всяка една от тях обученият човек има предимство пред необучения в процеса на разбиране на определени неща, постигането на определени цели или вземането на информирано решение, предопределящо последващите му действия. Това се отнася за майстора дърводелец, производителя на телевизори, политолога, съдията или космонавта.

Докато общата идея за интелектуалните инструменти като процес на разсъждение е валидна за цялата учебна програма, то групите от въпроси се различават в зависимост от проблема, който трябва да бъде решен. Например, не могат да се използват едни и същи стратегии за задаване на въпроси при решаването на проблеми от областта на властта-авторитет и тези на справедливостта.

Интелектуалните инструменти в тази учебна програма се подсилват чрез използването на стратегиите за активно придобиване на знания, чрез които участниците развиват личните и груповите умения за взаимодействие, необходими за успешно социално и политическо участие в демокрацията. Програмите на Центъра за гражданско образование - Калабасас, Калифорния са уникални по отношение на подготовката, която предоставят на участниците за използване на интелектуалните инструменти. Веднъж усвоени, интелектуалните инструменти могат да бъдат използвани винаги при вземане на всякакви решения в живота на човека.

Провеждане на обсъждане в групата

Историята на идеите за власт, личен живот, отговорност и справедливост включва спорове, дебати, оценка и преоценка. Същото важи и при изучаването на **Основи на демокрацията**. Ефективното гражданско образование включва представяне и обсъждане на противоречиви материали, което прави тази програма интересна както за участниците, така и за преподавателите. По време на процеса на обсъждане участниците придобиват знания, придобиват умения за вземане на решения и опит в решаването на конфликти и в гражданското участие.

За да е сигурно, че тази програма ще бъде стимулиращо и вълнуващо преживяване както за вас, така и за участниците, е полезно да разгледате следните предложения за успешно обсъждане в групата на противоречиви въпроси и съвременни теми:

- Подчертайте необходимостта от спорове, компромиси и консенсус - те са същността на демократичното общество.
- Опитайте се да представите основните въпроси по противоречив проблем в разбираема форма. Направете съпоставка със сходни проблеми и дилеми от живота на участниците.
- Представете исторически събития, така че участниците да видят как сходни конфликти са били решавани в миналото.
- Разглеждането на тълкуването и приложението на тези идеи във времето ще помогне на участниците да оценят гъвкавостта на нашата конституционна система и ролята, която отделните граждани играят, за да може нашата нация да постигне по-лесно своите цели.

- Подчертайте основателността на различните гледни точки като поощрявате участниците да изучават и представят противоречиви мнения. Посочвайте и други гледни точки, които участниците са пропуснали.
- Помогнете на участниците да се съсредоточават върху обсъждането на идеи или позиции, а не върху хора. Подчертайте, че по противоречиви проблеми разумните хора може и да не са на едно мнение. Помагайте на участниците да представят различни мнения, дори и когато те са различни от мненията на мнозинството в групата или дори са единствени.
- Помогнете на участниците да идентифицират специфичните моменти на съгласие и несъгласие; въпросите, по които може да се постигне компромис, и тези, по които това е малко вероятно да се случи. Подчертайте, че резултатите от обсъждането, до които те ще стигнат, не са толкова важни, колкото подобряването на тяхната способност да вземат разумни решения и да го изразяват по граждански начин като зачитат мнението на другите.
- Завършвайте дейностите или обсъжданията с оценка на представените аргументи и изучаване на евентуалните последствия от различните предложени решения. Ефективното приключване въвлича и водещи и участници в оценката на процеса, използван за провеждане на обсъждането, в подготовката на груповата работа или в представянето на дейността на групата.

Преди започването на тази програма, в която обсъждането в групата и споделянето на мнения са особено важни елементи, може да установите някои **основни правила** като:

- Когато изразяваш мнение, бъди готов(а) да го обосновеш.
- Учтиво и с уважение изслушвай мненията на другите. Може да бъдеш попитан(а) кое друго мнение (освен твоето) ти харесва най-много.
- Всеки ще има възможност да говори, но ще се изказвате един по един.
- Не възразявайте срещу хората, спорете с идеи и аргументи.
- Можеш да промениш мнението си по всяко време. Бъди готов(а) да споделиш причините за промяната.

Използване на стратегии за ефективно задаване на въпроси

Техниките за ефективно задаване на въпроси са важна част от програмата. Ефективното използване на въпросите е от изключително значение за процеса на придобиване на знания и изисква внимателно планиране. Докато някои въпроси може да са полезни за установяване на количеството знания, които участниците са усвоили, основната цел на вашите стратегии за задаване на въпроси трябва да бъде подпомагането на участниците по отношение развитието на умения за достигане до ефективни, отговорни решения. Следователно, вие ще искате да изберете стратегии за задаване на въпроси, които ще въвеждат участниците в анализ на ситуации и синтез и оценка на понятия, като по този начин ще им дадете възможност да използват придобитите по време на тази програма умения през целия им живот.

По принцип има **шест категории въпроси**, които трябва да разгледате, когато планирате обсъжданията в клас.

- **Знания.** Тези въпроси включват припомняне на конкретни факти или информация. *Пример: Кои са трите категории проблеми, свързани със справедливостта?*
- **Разбиране.** Тези въпроси разкриват способността за разбиране на смисъла на материала. Това може да се покаже чрез преобразуване на материала от една форма в друга и чрез тълкуването му. *Пример: Създайте рисунка, в която се показва човек, изпълняващ свое задължение.*
- **Приложение** включват способността да се използва заучения материал в нови ситуации. *Пример: какви примери можете да дадете от вашия личен опит? Как можете да използвате тези понятия, за да разрешавате конфликти в бъдеще?*
- **Анализ** предпоставят способността да се раздели материала на съставните му части. Това включва идентифициране на частите и установяване на връзката между тях. *Пример: какви са последствията от личния живот в тази ситуация? Кои от тях са предимства и кои са недостатъци?*
- **Синтез** обозначават способността да се събират частите, за да формират ново цяло. Ударението се слага върху създаването на нови модели на мислене. *Пример: Защо директорът трябва да има повече власт-авторитет?*
- **Оценка** предполагат способността да се прецени стойността на материала за постигане на определена цел. Това може да е процес на избиране между различни отговорности или на решаване дали даден закон съответства на критериите за добро правило. *Пример: Колко са полезни стъпките, които ви помогнаха да решите кой трябва да бъде възнаграден за това събитие?*

Възможно е да се структурират въпросите така, че участниците да се изслушват и да си отговарят взаимно, а не само да отговарят на въпросите на водещия.

Поощрявайте ги да участват активно по следните начини:

Поставете въпрос и накарайте участниците да обсъдят отговора с партньор.

Помолете участниците да изяснят отговорите си. Това ще е полезно и за тях, и за другите.

Помолете участниците да разширят своите или на съучастниците си отговори чрез предоставяне на допълнителни факти, информация, гледни точки и т.н.

Накарайте участниците да задават собствени въпроси по материала, представен в урока.

Направете пауза от поне 7 секунди след задаване на въпрос, за да дадете време на участниците да помислят.

Накарайте участниците да разширят отговорите си, ако отговарят много кратко или частично.

Изслушвайте отговорите на повече от един ученик за всеки въпрос.

Окуражете участниците да реагират на отговорите на другите Участници.

Питайте както желаещите, така и пасивните участници.

Подкрепа на обучението в малки групи

Упражненията по критично мислене в текстовете обикновено са разработени като съвместни дейности за придобиване на знания с партньор или в малки

групи. Участието на всички е важно за изпълнението на упражнението. Участниците трябва да се окуражават не само да получават теоретични познания, но и да развият и използват подходящи междуличностни умения.

При планирането и провеждането на съвместното групово обучение възникват важни въпроси. Един такъв въпрос засяга **големината на групата**. Конкретната задача може да ви помогне да определите оптималния брой на участниците в групата.

Дейвид А. Уелтън и Джон Т. Малън в книгата си *Децата и техният свят* са извели няколко общи поведенчески характеристики на различните групи в зависимост от броя на участниците:

- **Групи от двама.** Висок обмен на информация и тенденция да се избягват противоречията са две от характеристиките на двойките. В случай на несъгласие обаче, се получава неразрешим конфликт, защото липсва подкрепа за някое от противоположните позиции.
- **Групи от трима.** Триадите се характеризират с превеса на мнозинството над малцинството от един. Обаче триадите са най-стабилната групова структура с много редки прояви на коалиции.
- **Групи от четен брой участници.** В групите с четен брой участници има повече несъгласие. Това се дължи на формирането на подгрупи с противоположно мнение и с равен брой членове.
- **Групи от петима.** Това е най-благодарната група за обучение. В нея процесът на обучение се осъществява твърде леко. Разделянето в съотношение 2:3 предполага малцинство с подкрепа. Групата е достатъчно голяма за провеждане на симулационни дейности и все пак достатъчно малка за активно участие и лична изява.
- **Групи с повече от пет човека.** С нарастването на групата се увеличават и уменията, опитът и знанията на участниците. Нарастват и трудностите по отношение фокусирането на вниманието на всички върху задачата, даването на възможност на всеки да се изкаже и координирането на груповата дейност.

Друг въпрос, който планират преподавателите при прилагането на съвместно групово обучение е дали да позволяват на **групите да се оформят сами или организират групите по задачи**. Дейвид У. Джонсън и колектив в *Циклите на обучението: сътрудничество в класната стая* описва следните характеристики на групите:

- изградените от страна на участниците групи са обикновено хомогенни като Участниците с високи постижения избират други участници с високи постижения, момчетата избират момчета, а членовете от различни културни групи избират подобни на себе си;

- в свободно формираните групи участниците се съсредоточават по-трудно върху задачата, отколкото в тези изградени от учителя;

- в хетерогенните групи има повече творческо мислене, по-често предоставяне и получаване на обяснения и по-широка перспектива при обсъжданията;

Полезна разновидност на свободно избраните групи е да помолим участниците да напишат имената на трима, с които биха искали да работят. Поставете в групата по един участник от тези, които са първи избор, а останалите изберете

сами. Трябва да обмислите внимателно начина за подкрепа на онези участници, които никой не е избрал.

Може да помислите и за варианта групите да се формират на случаен принцип чрез броене. Например, за да формирате шест групи от по петима ученика, накарайте участниците да се броят от едно до шест. След това съберете “единиците”, “двойките” и т.н. Веднъж изградени, тези групи могат да работят заедно по няколко задачи, вместо всеки път да формирате нови.

По-долу са дадени някои **обща препоръки, които може да обмислите, когато работите в малки групи в класната стая:**

- Уверете се, че участниците имат необходимите умения за изпълнение на задачата. Ако ги нямат, бързо ще разберете, защото те няма да задържат дълго вниманието си върху това, което трябва да правят.

- Дайте ясни инструкции за изпълнението на задачата и проверете дали са разбрани процесите или процедурите, които трябва да се изпълнят по време на упражнението.

- Предоставете достатъчно време за изпълнение на задачата. Мислете творчески относно начините за конструктивно ангажиране на групите, които приключват преди другите.

- Бъдете пределно ясни, когато става въпрос за управленски въпроси. Ако някой трябва да докладва за работата на групата, предложете на групата начин, по който той да бъде избран.

- Помислете как се влияят стратегиите Ви за оценяване от работата в малки групи. Разработете методи за възнаграждение на усилията на групата.

- Наблюдавайте работата на групите и действайте като техен помощник, за да ръководите развитието на вашите участници.

Включване в програмата на публични личности

Включване на хора от общността, които притежават подходящия опит, може много да подобри и разшири разбирането от страна на участниците на понятията и идеите, представени в **Основи на демокрацията**. Хората от общността могат да допринесат по следния начин:

- да направят занятията по-живи чрез споделяне на опит и на идеи;
- да помогнат за допълване на дейностите в групата като ролеви игри, обсъждане на казуси и симулирани съдебни обсъждания и дебати;

- да обогатят опита на участниците като служат за водач и да отговарят на въпроси по време на посещенията на места като община, различни учреждения и други обществени институции и организации.

- поддържат постоянна връзка с групата като периодично са на разположение за телефонни разговори, за отговори на въпроси, които може да възникнат по време на конкретно занятие, за срещи.

Обхватът на хората, които могат да се привлекат за такава цел, варира в зависимост от общността. Обикновено могат да се включат полицейски служители, адвокати, съдии, служители от държавното и местното управление, преподаватели, активисти на неправителствени организации, членове на училищното настоятелство. За някои занятия може да се наложи използването на експертни мнения в области като медицина, екология или бизнес.

Включването на хора от общността изисква усилия и внимателно планиране. Трябва да обърнете внимание на следните въпроси:

- включването на човек от общността трябва да бъде свързано с темата на занятието или с понятието, което се изучава в дадения момент;

- основният начин за включване трябва да бъде взаимодействие с групата. Гостът трябва да бъде помолен да помогне на участниците да подготвят ролева игра или да уточнят аргументите при обсъждане на казус. Той/тя може да играе ролята на съдия или да отговаря на въпроси относно специфични подробности от урока. Също така той/тя трябва да участва в заключителното обсъждане на урока или упражнението;

- участникът трябва да представи обективно дадения проблем като включи разнообразие от гледни точки. Когато обективно това не е възможно, може да обмислите да поканите още един участник. Гостът трябва да избягва професионалния жаргон и трябва да говори възможно най-просто;

- преди срещата участниците трябва добре да са подготвени, за да участват пълноценно;

- повечето поканени хора нямат квалификации на педагози, така че те не бива да отговарят за организацията на срещата. През цялото време Вие следите внимателно за протичането на срещата като понякога може да се наложи да насочите госта чрез задаване на подходящи въпроси или чрез подсказване, за да му помогнете да общува по-ефективно с участниците;

- за успешно посещение, гостът трябва предварително да получи копие от урока. Обикновено една предварителна среща или телефонен разговор са много полезни за изясняване на очакванията.

Поради натоварените учебни програми и ограничената продължителност на тази програма, е полезно поканите да се подготвят и изпратят възможно най-рано. За посрещането на гостите и за благодарствените писма след посещението може да отговаря група участници.

Континуум

Континуумът техника, която участниците представят с редица възможни поведения или подходи по спорни теми

От участниците се изисква да определят кой елемент от континуума (напр. напълно съгласен или напълно несъгласен) се доближава най-много до собственото им мнение или поведение. Теми, които очевидно провокират спорове са подходящи за този метод. Темите трябва да имат аргументирани гледни точки, като например дали са присъдите и тяхното изпълнение, или пък контрола върху оръжията са подходящи в борбата с престъпността. Теми непредизвикващи противоречиви мнения като Холокоста или педофилията очевидно не са подходящи за при този метод.

Приложение: Определете темата на за дискусия. Темата трябва да бъде такава, че да се открият ясно различните позиции, напр. смъртното наказание.

1. Преди да започнете дейността е важно в групата да се създаде спокойна и предразполагаща към свободна дискусия атмосфера.

2. Водещият трябва да започне дейността с детайлно описание на темата, с цел да се открият ясно различните гледни точки.
3. От участниците се изисква да напишат своето мнение по въпроса (напр. напълно съгласен, съгласен, не мога да преценя, несъгласен, напълно несъгласен) и двата основни аргумента в подкрепа на тяхната позиция.
4. Докато участниците пишат своите мнение, водещият може да нарисова права линия на дъската или на постер. Когато са приключили с писането, учителят може да напише мненията и тяхната позиция по линията. Няколко ученика трябва да бъдат помолени да застанат пред това от мненията записани на дъската, което най-точно съвпада с тяхната позиция.
5. На този етап, участниците трябва да бъдат помолени да изяснят позицията си, но не и да я защитават. Трябва да им се даде възможност да се местят по продължение на линията, докато слушат обясненията на останалите.
6. Сега участниците трябва да защитят с аргументи позициите си. Водещият може да запише на дъската някои от изразените мнения. Също така, на този стадий участниците могат да отговарят на въпроси относно позициите им, но директните спорове трябва да бъдат избягвани.
7. За да се задържи вниманието на участниците и разбирането от тяхна страна на различните гледни точки, те трябва да кажат кои от аргументите на ответната страна ги разколебават, карат ги да се замислят или са най-убедителни.
8. Най-накрая участниците трябва да определят последствията от алтернативна на тяхната позиция политика. Това включва и действащи закони и правни норми свързани с дискусията. Групата може да обсъди какъв ще бъде ефектът от противоположените позиции върху обществото като цяло, а също и върху отделните индивиди.

Обсъждане

Обсъждането е основен модел на работа в обучението за демократично гражданство. При всяка тема основна цел е да се предадат известни знания и да се събуди интерес у участниците, за да могат да бъдат стимулирани да започнат обсъждане и анализ на проблема.

Обсъждането освен това е основна стъпка при решаването на всеки проблем. То е етапът, в който се изясняват гледни точки, формулират се хипотези, подлагат се на оценка дадени мнения, очертават се решения.

Методите за обсъждане са най-различни, но независимо какъв ще изберем, следва да се спазват основните правила:

- * да се обяснят точно правилата и стъпките, по които ще се проведе обсъждането;

- * да се предвиди начинът, по който ще бъде разделена групата или ще бъдат разпределени ролите в процеса на обсъждането;

- * да се избере подходящият метод за обсъждане - той може да бъде "полеви анализ" (изследване на положителните и отрицателни влияния върху проблема); "дърво на решенията" (предлагане на алтернативни решения и изследване отрицателните и положителните последствия); "СУОТ анализ" (изследване на силните страни, слабостите, заплахите и алтернативите за развитие на даден процес); използване на предварителна експертна оценка като начало на групова дискусия, като за експерти най-често може да бъдат използвани подготвени се специално участници; подготовка на ключови въпроси, които да бъдат задавани към експертите; подготовка на елементи от обсъждания проблем от различни групи; провеждане на дебат по проблема; изследването на дадения проблем от различни гледни точки; разделянето на групата на обсъждащи и наблюдатели;

- * от значение е и начинът на определяне на малките групи, който трябва да бъде съобразен с характера на проблема и възможностите на групата;

- * задължително е в края на всяко обсъждане да се направи "обсъждане на обсъждането", да се споделят натрупаните чувства и мнения за качеството и ползата от съвместната дейност.

Разделяне на малки групи при обсъждането може да стане като се използва класическият начин на броене. Участниците си избират, предоставени им от вас картички със символи; провеждате случаен подбор – “разхождай се и направи група от 2-3-4-5 участника със съседите си”; разделяте ги по собствени критерии или по такива, предложени от тях; разделяте ги на групи по интереси.

Принципите, които се следват при определяне начина на разделяне са: разнообразие, възможности за преживявания, допълване, противоположни мнения, потенциал за творчество,

Интервю

При работата в такава сложна област каквато е гражданското образование интервютата могат да бъдат като метод от изключително значение - те ще помогнат на участниците да съберат информация, с която не се разполага в клас, ще дадат възможност за увеличаване на социалния им опит, за срещи с интересни хора, за подобряване на уменията им за общуване, за по-задълбочено навлизане в същността на проблемите.

Интервюто като техника следва да бъде прилагано така, че всеки да има полза от него.

Необходими са следните стъпки:

- да се обясни целта на интервюто на участниците или самите те да идентифицират тази цел;

- да се предложат възможните въпроси за интервю - индивидуално, в рамките на цялата група или в малки групи;
- да се поканят и да се обсъдят характерът и процедурите на интервюто с хора, които ще бъдат негов обект;
- да се обсъди подходящото поведение на интервюиращите. Не следва да забравяме, че за много от подрастващите това ще бъде първа форма на организирана социална изява извън класната стая;
- след провеждане на интервюто да се обобщи събраната информация (в рамките на обсъждане, или на диаграма, или провеждане на дебат по някои от централните теми);
- участниците да оценят накрая самия процес на интервюиране.

Лекция

Дори и да е странно, към интерактивните методи може да отнесем и лекцията, превърнала се в утвърден пример за тяхното отрицание.

Обвиненията срещу лекционния начин на преподаване са много и доста основателни – лекциите са скучни, отегчителни, губещи време; учещият се е пасивен в рамките на този процес, липсва мотивация, творчество, любопитство;

Тя и типичен пример за едностранно общуване: лекторът не може да каже дали информацията, която предава, се възприема от учещите се; те пък не могат да търсят изясняване на информацията и на понятията поради начина на водене на лекцията и поради опасението да прекъснат потока на думите. Много често лекцията е лошо организирана и планирана. Нека си припомним, че още преди повече от 2000 години Сократ е използвал задаването на серия от предварително обмислени въпроси, които да доведат учещия се до крайната истина.

Обикновено лекцията се разбира от тези, на които най-малко им трябва – най-умните Участници. Често лекторите или не се доверяват на учащите се и просто говорят така както си знаят и както го биха направили и пред по-възрастна аудитория или пък прекалено опростяват съдържанието, за да бъде разбрано и от най-изоставащите.

В груповата работа лекция, и то кратка, използваме, когато:

- искаме да представим нашите идеи на групата;
- да разпространим съдържание, което ще е необходимо при по-нататъшната работа;
- да отговорим на въпроси или да попълним очевидни дефицити на участниците.

Следва да използваме потенциала на лекцията, за да увеличим груповото участие; да породим взаимодействия; да я свържем с опита на участниците; да я насочим към решаване на проблеми от живота; да я съчетаем с други обучителни подходи.

Ето и някои кратки съвети за подобряване качеството на лекцията:

В началото започнете с игра, която представя темата; с анекдот или с история, която

фокусира вниманието на групата; с поставяне на основния проблем, около който ще

се структурира лекцията; със задаване въпроси на участниците, за да могат да бъдат

мотивирани да участват; с подчертаване основните моменти от лекцията за събуждане на интерес;

За да увеличите разбирането на лекционния материал, може:

- * да въвеждате ситуации от живота, илюстриращи лекцията;
- * да правите сравнения между лекционния материал и опита на участниците;
- * да визуализирате максимално лекцията.

За да включите участниците по време на лекция, е добре:

- * да им разпределите роли при слушането;
- * да им давате инструкции как да си водят бележки и да им оставяте време да ги водят;
- * да прекъсвате лекцията от време на време, за да има място за въпроси и за примери;
- * да разглеждате съдържанието на лекцията в малки групи;
- * да им давате случай, който да обсъдят и решат в светлината на наученото от лекцията.

За препоръчване е участниците сами да разработват информационните блокове, да се използва беседата, да се вкарва информацията чрез отговори на въпроси или да се канят хора извън групата за лектори.

Мозъчна атака

Мозъчната атака е метод, който дава възможност за кратко време да бъдат предложени голям брой идеи за решаване на даден проблем.

Основната идея при мозъчната атака е отделянето на момента на създаване и предлагане на идеи от момента на тяхното оценяване.

Мозъчната атака протича през няколко фази. В първата фаза водещият поставя проблема за решаване ясно, кратко и по привличащ вниманието на участниците начин.

След това се изясняват **правилата** на мозъчната атака:

- * не коментираме и не критикуваме правените предложения;
- * важно е количеството, а не качеството на предложенията;
- * стараем се да използваме предложенията на другите и да ги доразвиваме;
- * всички предложения се записват така, както са направени;
- * взимаме думата само при посочване от водещия;
- * времето за предложения е точно определено (обикновено не повече от няколко минути).

След записването на предложенията започва фазата на тяхното изясняване. Те се преглеждат едно по едно и ако има нещо неясно, далят предложението го изяснява на групата.

Накрая се извършва анализ на предложенията в зависимост от целта, която сме си поставили. Могат да бъдат отделени реалистичните от нереалистичните предложения; предложенията могат да бъдат обединени в няколко групи; могат

да бъдат избрани най-добрите решения на проблема и след това групата да започне работа по тях.

В работата по гражданско образование може да използваме мозъчната атака постоянно и затова следва да имаме предвид, че има и **различни варианти на провеждането ѝ**.

Вместо всички участници да предлагат заедно - всеки може да напише на листчета отделни предложения за решаване на проблема, те да бъдат залепени на стената и след това групирани. Преимуществото е, че всеки спокойно може да даде повече идеи и по-активни са участниците, които се изразяват по-добре писмено.

Също така всеки участник може да избере по едно свое предложение и да го представи на групата.

Може да проведем **негативна мозъчна атака**. В този случай се опитваме да идентифицираме фактори, които пречат за решаване на даден проблем или известни недостатъци. Например, при изследването на дисциплината може да проведем мозъчна атака “Как да увеличим шума в училище?”.

Мозъчната атака е метод за бързо генериране, споделяне и обсъждане на идеи. Често този процес не осигурява високо качество на идеите и както видяхме в повечето варианти не се признават новаторството и личният принос. Методът е най-ефективен, когато проблемът е прост, специфичен или ограничен

Важното и основното за мозъчната атака е точното спазване на правилата и използването ѝ в даден контекст като стъпка от решаване на проблем, като стимул за творческо раздвижване на групата.

Провеждане на дебат

Цел на структурираното провеждане на спор е стимулирането на участниците за по-дълбоко запознаване с разглежданите проблеми и за развитие на способностите за общуване.

По време на воденето на спор участниците изследват различни перспективи на възприемане на проблема, което им дава възможност конструктивно да го решават.

Дебатът се състои от три фази: подготовка, провеждане и оценка. При дебата обикновено участниците се разделят на две групи – едната защитава утвърждаващата теза, а другата група - отрицаващата.

При провеждане на дебати със състезателен характер участниците се подготвят и по двете тези и чрез жребий се решава коя ще защитава.

По време на самия дебат времето за водене на спора е строго регламентирано, както и ролите на участниците.

Най-важни елементи са подходящата аргументация – разработването на стратегия, използването на аргументи и контрааргументи, уменията да се защитава позиция и да се задават въпроси, изразяването на уважение към позицията и най-вече към личността на противостоящата страна в спора.

Дебатът се оценява от съдии, като в основата е оценката на съдържанието, на формата на аргументация, както и на начина на представяне на аргументите.

Протичането на дебата е в следния ред:

* представяме целта на спора, на двата отбора, на ролята на водещия и на принципите на водене на спор: всеки има право на активно участие, ще се изслушваме взаимно, думата ще дава водещият, дискусиата се съсредоточава върху предмета на спора, всички представени решения следва да бъдат разгледани;

* след това отборите се представят взаимно и започват излагането на своите тези: всеки от обикновено тримата участници в отбор има на разположение по няколко минути след което му се задават въпроси;

* накрая съдиите обявяват оценките си и обобщаваме протичането на дебата.

Като водещи не следва навсякъде да използваме пълната схема на провеждането на спорове, а в повечето случаи да се придържаме към основните идеи на дебата, което ще даде възможност за активно включване на участниците.

Възможно е и да се променя формата, като може да се организират спорове с по двама участници или целите групи да могат да бъдат включени в процеса на провеждане на спора.

Твърде важно е процесът на водене на спорове да бъде насочван към търсенето и обединяването на положителното в аргументацията на спорещите, а не за самоцелна изява на ораторско майсторство.

Затова и дебатът може да бъде организиран при изследване на различните гледни точки за решаване на даден проблем, за сравнение на предлаганите решения, при решаването на морални дилеми.

Съществуват и различни варианти за провеждане на дебати, които може да използваме

Неформален дебат. Обявяваме тема, която предполага различни възгледи и всеки участник определя дали е “за” или “против” твърдението. След това в групи участниците събират всички аргументи в защита на своята позиция. Всяка група споделя своите аргументи / те могат да бъдат представени от различни участници/, а другата група се опитва да определи с кои аргументи може да се съгласи и да ги включи в своята позиция по проблема.

Смяна на позицията. По даден спорен въпрос разделяме участниците на две групи “за” и “против”. Те сядат един срещу друг в две редици. Първо едната, а после другата група излагат аргументите си на участника срещу тях. След това участниците разменят местата си и се опитват да изложат аргументите си вече в противоположната роля.

При обсъждането изследвайте дали има отстъпление от предишните полярни възгледи

Провеждане на законодателен дебат

1. Изясняване на темата. Помогнете на участниците да вникнат в същността на дебата. Темите са ясно определени в Помагалото на ученика и в Книгата на учителя. Ще трябва да се уверите, че участниците разбират процеса на трансформирането на законопроект в действащ закон.

2. Експертно мнение. Експерти могат да обогатят дебата с експертна информация.

3. Разпределяне на ролите. Групата трябва да приеме ролята на законодателен орган, като някой от участниците или учител приемат ролята на председател. Като се има предвид темата на дебата “законодателите” трябва да бъдат разпределени по групи, които са описани в Помагалото на ученика и в Книгата на учителя. Възможно е отразяването на ключови моменти на дебата от нарочно избран протоколиращ.

4. Подготовка на изложенията. Отделете необходимото време за законодателното изслушване според разпределените роли. Специфични инструкции за използването на “интелектуалните инструменти” са дадени в Тетрадката на ученика и Книгата на учителя.

Всяка група трябва да си определи говорител и протоколиращ и да следва дадените в урока инструкции. Участниците трябва да оценят и анализират темата, преди да развият аргументите си. В някои случаи те ще трябва да предложат промени в законопроектите, описани в уроците, в други ще се наложи да се съставят нови законопроекти с цел разрешаването на проблемите, повдигнати по време на дебата.

След като всяка група приключи с промените или изготвянето на законопроекти, говорителят ѝ трябва да докладва на председателя и те да бъдат включени в дневния ред. Законопроектите трябва да бъдат включени в дневния ред по реда, по който са получени. Участниците могат да обсъдят коалиции с цел представяне и защита на законопроекти, близки по съдържание и идеи.

5. Подготовка на класната стая. Класната стая трябва да бъде така подредена, че да прилича на пленарна зала. Това включва катедра за председателя, бюро за протоколиращия и подиум за изказвания. Осигурете чукче и баджове с имената и ролите на участниците. Би могло да се използва и заседателната зала в общината или някое друго подходящо помещение.

6. Провеждане на законодателния дебат. Ограничения във времето по време на отделните стъпки на дебата трябва да бъдат определени предварително. Председателят има правото да прекъсва говорещия, ако той превиши отреденото му време. Проведете законодателния дебат като следвате следните процедури:

а) Председателят открива дебата и обявява, че всички гласувания ще бъдат провеждани и решавани с просто мнозинство.

б) Първият законопроект от дневния ред е представен от говорителя на съответната група. Говорителят става, обръща се към председателя и описва подготвения законопроект. След представянето на законопроекта говорителят може да посочи други двама членове на групата, които да коментират предложението.

в) Законопроекта бива обсъждан и дискутиран от законодателите. Представители на други групи могат да задават въпроси, да критикуват или да предлагат промени.

г) Гореспоменатите стъпки се повтарят за всеки следващ законопроект.

д) Когато дебатът по всички предложения е приключил, законодателите преминават към: (1) гласуването на някой от законопроектите, или (2) прекъсване на заседанието, за да се даде възможност на групите да обсъдят предложенията. Ако заседанието бъде прекъснато, всяка група се събира да обсъди по-нататъшното си поведение. Групите могат да решат да подкрепят

някой от законопроектите, да предложат промени или да разработят компромисен законопроект.

е) При подновяване на заседанието председателят приканва участниците да гласуват за даден законопроект, да преминат към обсъждане на промени или приемане на компромисно предложение. Промените или компромисните законопроекти трябва да бъдат обсъдени и гласувани.

ж) Процесите се повтарят, докато законопроектът е гласуван или времето, отделено за заседание приключи и дебатът се отложи.

7. Оценка на дейността. Начинът на оценяване е различен според темата на дебата. Обсъдете представените факти и аргументи и оценете слабите и силни страни на взетите позиции. Нека Участниците сами оценят опита, придобит вследствие на водене на спора. Приключете цялата процедура с обсъждане на ползата от дебата като средство за обучение и доколко добре участниците са се справили с поставените им задачи. Желателно е да се покани и експертът, взел участие в подготовката на дебата.

Водене на дневник

Дори и в нашето време на компютърно общуване воденето на дневник се използва широко, доколкото чрез него младият човек е включен в уникален процес на учене, изпълнен с много преживявания, с дейности, стимулиращи и мисленето и чувствата, посредством които поставя и търси отговори на етични проблеми и въпроси, обсъжда жизнените ситуации като ситуации на морален избор, търси стратегии за поведение.

Независимо от груповата работа, младият човек преработва случилото се за самия себе си, решава какъв избор да направи. В това отношение воденето на дневник е незаменима дейност – място за уединяване, лично пространство, за размисъл и рефлексия, водещи до социално узряване.

Дневникът представлява и най-достоверната и най-лична информация за гражданското израстване на младия човек.

На среща с участниците може да ги запознаем с възможностите на тази форма, както и да обсъдим начините, по които ще споделят част от записаното в дневника.

Тъй като младият човек е господар на това пространство, то отговорността за воденето и подреждането му е изцяло негова. Като водещи ние не може да му налагаме нищо, но може да го стимулираме като предлагаме теми, въпроси за размисъл. Най-позната форма са лексиконите, но също може и специално да обсъдим с групата как да се води дневникът, какво да се записва, какво да се споделя, как да се пази като нещо лично.

Пред групата участник споделя само това, което иска да сподели. Трябва да имаме предвид, че всеки, който води дневник провежда и своеобразен диалог с със значимите за него хора и често излага нещата така като че ли са, за да бъдат споделени и прочетени от другите. Затова ние трябва да отделяме време за споделяне на написаното в дневника, за обсъждане на неща, които сме дали като домашна задача. Необходимо е обратната връзка да бъде премерена и деликатна и не следва да позволяваме на някои участници да заемат постоянно това време

само със своите споделяния. Ако стигнем до такъв момент в групата, е по-добре да спрем, защото ефектът ще бъде обратен.

Не трябва да забравяме, че това не е личен, а “граждански” дневник. Задачите, които поставяме, темите, които предлагаме, споделянията, които провеждаме, трябва да имат отношение към гражданските измерения на личността.

Ролевы игри

Ролевата игра е ключов интерактивен метод, чрез който включваме участниците в драматизиране на проблем от действителността, която изучаваме, като в ситуацията на учене те влизат като изпълняват определени роли.

Ролевата игра снабдява участниците с информация за обсъжданите проблеми. Тя им помага да усвоят определени начини и принципи на решаване на проблеми и конфликти, на оказване на подкрепа, на определени поведения, характерни за социалните актьори и да обогатят и развият уменията си за общуване.

Същевременно ролевата игра разкрива нагласите на участниците към другите хора и помага за промяна на дадени нагласи - например, намаляване на предразсъдъци. Ролевата игра е своеобразно огледало - участниците може да се огледат в това, което другите правят. В ролевата игра участниците учат как другите мислят и чувстват и имат възможност да се идентифицират с тях, когато играят дадена роля.

Използваме ролевата игра, за да подготвим участниците за изпълнение на различни социални роли и същевременно този род игра е своеобразен тест за действителността, който показва как биха се справили участниците със социални роли в различни реални ситуации.

Ролевите игри могат да бъдат предварително планирани, но могат и да възникват спонтанно в резултат на груповите дейности.

Като водещи ние следва да разпишем необходимите роли, да структурираме дейностите във времето, да водим играта и обсъждането след нея, да обобщаваме наученото.

За да е успешно ролевото проиграване, следва да бъдат изпълнени следните правила:

- * Идентифициране на целите на обучение - защо предлагаме използването на дадена игра;
- * Определяне на ролите и начина, по който те ще бъдат разпределени;
- * Определяне на сигнали, които обявяват началото и края на ролевата игра;
- * Подготвяне на специален сценарий с по-подробно или по-общо определение на ролите;
- * Подготовка на материали, които ще улеснят участниците в успешното участие в ролевата игра.

Формата на ролевата игра също може да бъде различна:

- * ролевата игра може да възникне от групова дискусия;
- * част от участниците играят пред останалите;
- * една и съща игра се играе едновременно от различни участници в малки групи;

- * ролевата игра може да се повтори;
- * една и съща ролева игра се проигравва последователно от различни участници.

Съдебно изслушване

Законодателните изслушвания се използват от комисии към Народното събрание и други законодателни институции с цел събиране на информация върху, която да се основат препоръки относно въпроси, регулирани от закона или зависими по някакъв начин с него. Тези изслушвания са основна функция на органите на управлението, свързани със законодателни инициативи.

Проиграването на законодателни изслушвания, предоставя на участниците възможност да разширят познанията си в тази област, както и да разберат ролите и отговорностите на членовете на подобни комисии. Включилите се в дейността придобиват опит в идентифицирането и изясняването на проблемите, интересите, ценностите и идеите, свързани с обсъждания въпрос.

Начин на приложение

1. Изясняване на темата. Да се помогне на участниците да разберат и възприемат темата на законодателното изслушване. Темите са ясно определени в Помагалото на ученика и Книгата за учителя. Направете така, че участниците да разберат ролята на комисиите в законодателния процес.

2. Експертно мнение. Поканете местен законодател или други членове организации, свързани със законодателните процеси.

3. Разпределяне на ролите. Обяснете на участниците целта на законодателното изслушване и разпределете следните роли:

а) Законодатели. Комисия, съставена от шестима законодатели, е добра като форма, но броят на законодателите може да варира според нуждите на класа. Изберете един от тях за председател на комисията.

б) Свидетели. Броят и задачите на свидетелите зависи от дискутираната тема. Специфичните роли, описани в уроците и в Книгата на учителя, са съставени по начин, представящ различните гледни точки по въпроса.

в) Протоколиращ. Тази роля не е задължителна. Избраният човек ще има за задача да отразява развитието на дебата и да представи кратко резюме на препоръките, дадени по време на дискусията.

г) Журналисти. Ролята не е задължителна, но е полезна за Участниците, защото им показва значението на медиите в демократичните процеси. Изберете Участници, които да представят вестници с различни виждания по темата. Накарайте ги да интервюират законодателите и свидетелите, да наблюдават хода на дискусията, и да напишат кратки статии или редакционни коментари. Необходимо е да споделят опита от работата си с класа.

4. Подготовка на представянията. Отделете необходимото време на участниците, за да се подготвят за законодателното изслушване според разпределените роли. Специфични насоки за използването на “интелектуалните инструменти” в тази дейност са дадени в Тетрадката на ученика и в Книгата на учителя.

а) Юристите трябва да определят основните теми и да подготвят въпроси за всеки от свидетелите.

б) Свидетелите трябва да дефинират своите позиции по темата, да подготвят въстъпителните речи, да се опитат да предвидят въпроси от страна на законодателите, както и евентуалните им отговори.

в) Свидетелите могат да обсъдят помежду си дали имат сходни позиции.

г) Когато е подходящо, поканете експерт, за да помогне с познанията си за подготовката на участниците и техните позиции.

5. Подредете класната стая. Подредете класната стая, така че да наподобява съдебна зала. Осигурете катедра за юристите, бюро за протоколиращия, както и места и маси за свидетелите. Осигурете чукче и баджове с имената и ролите на участниците. Би могло да се използва и заседателната зала на общината.

6. Провеждане на изслушването. Следните процедури трябва да бъдат спазвани при провеждането на тази дейност:

а) Председателят моли за внимание, обявява целта на изслушването и реда, по който ще бъдат призовавани свидетелите.

б) Председателят призовава всеки свидетел. Свидетелят представя въстъпителната си реч, последвана от въпроси от страна на комисията. Бихте могли да установите ограничение във времето за изказване, обикновено три или четири минути за въстъпителна реч и от пет до шест минути за въпроси от страна на юристите. Посочете пазач на времето.

в) Председателят първи задава въпросите, следван от другите членове на комисията. Възможно е член на комисията да се намеси по всяко време и да зададе въпрос.

г) След като всеки от свидетелите бива изслушан юристите преценяват техните изказвания, обсъждат поставените въпроси и отправят препоръки относно следващите стъпки.

7. Оценка на дейността. Оценката на свършеното зависи от темата на дискусиата. Започнете с обявяването от юристите на тяхното решение. Обсъдете представените факти и аргументи и преценете силните и слабите страни на взетите позиции. Изискайте от участниците, да оценят опита, натрупан по време на изслушването. Приключете цялата процедура с обсъждане на ползата от дебата и колко добре участниците са се справили с поставените им задачи. Желателно е да се покани и експертът, взел участие в подготовката на дебата.

Симулация на съдебен процес

Чрез организирането на съдебен спор, съдията и съдебните заседатели са призовани да вземат решение, основано на определени факти и да приложат действащи закони. Симулацията на съдебен процес е полезна за изграждането на умения за критично мислене, за вземане на решения, както и за изясняване на начина на действие на съдебната система.

Начин на приложение

а. Изясняване на темата. Разгледайте фактите по случая в училище.

Определете

въпросите, по които трябва да се вземе решение. В случай на криминални дела, Участниците трябва да проучат подходящите закони.

б. Експертно мнение. Поканете адвокат или съдия, който да помогне на

участниците да разберат процеса, опростения начин за приемане на доказателства, както и същността на делото и защо е възникнало то. Поканеният експерт може да допринесе за ефективното разпределение на ролите и да служи като съдия в самия процес. При възможност може да осигури местна съдебна зала за провеждане на занятията.

в. Разпределение на ролите. Разпределете ролите на участниците, така че да бъдат представени подходящо всички страни в процеса. Някои участници могат да получат ролята на съдебни заседатели. На тях трябва да им се поставят отделни задачи, докато адвокатите и свидетелите се подготвят за делото. Възможно е да поканите друга група, който да играе ролята на жури във вашето дело.

г. Подготовка на представянията. Запознайте участниците с процедурите в съдебната зала, както и с ролите на хората, участващи в делото, като например адвокат на ищеца, свидетели, съдебни заседатели.

Осигурете време за подготовка на свидетелите и на отправените към тях въпроси, на въстъпителните и заключителните речи на адвокатите.

а) Въстъпителни речи. Въстъпителната реч е кратко изложение на фактите, които страната по делото ще изложи. Всеки адвокат трябва да обясни какво точно иска да докаже неговата страна.

б) Разпит. Адвокатите разпитват призованите от тях свидетели. Всяко физическо доказателство се представя на този етап. Фактите по случая са изложени на съдията и на съдебните заседатели, чрез въпросите на адвоката към свидетеля.

в) Кръстосан разпит. Ответната страна може да зададе въпроси към свидетеля. Въпросите могат да изяснят гледна точка или да поставят под съмнение верността на казаното от свидетеля.

г) Заключителни речи. Заключителните речи са обобщение на случилото се по време на делото. Всяка страна преразглежда казаното от собствените им свидетели, представя фактите подкрепящи тяхната теория и предполага какво съдебните заседатели би трябвало да решат.

За целите на тази дейност правилата за приемане на доказателства са много опростени. Въпреки всичко, адвокатите и съдията трябва да спазват следните правила:

а) Насочващи въпроси . Определящите отговора въпроси, като например: “Г-н Иванов, вярно ли е че в нощта на 14 Януари вие пиехте?”. Този тип **въпроси** са забранени по време на обикновения разпит, но са разрешени, докато трае кръстосаният разпит.

б) Свидетелски мнения. Основно правило е, че свидетелите нямат право на мнение. Техните показания трябва да бъдат ограничени само в областта на

личните им познания, като това какво са видели, чули или помирисали. Свидетелите-експерти, които имат специализирани познания в определена област имат право да дават мнението си, но само за сферата на собствените си познания.

в) Слухове. Слухът е нещо, по което свидетелят няма пряко впечатление, например: “Чух, че защитаваият има криминално досие”. Основно правило е слуховете да не се признават като доказателство в съда.

г) Отношение към случая. Само показания и доказателства, които имат пряка връзка с делото са приемливи. Да запитате свидетел на престъпление за наскоро прочетена от него книга се приема по принцип за несвързан с делото въпрос.

д) Дискредитиране. Ако свидетел противоречи на вече дадени показания, ответната страна има право да подложи свидетеля на кръстосан разпит. Също така ответната страна може да подчертае противоречието и да постави под въпрос верността на свидетелските показания.

е) Подредете класната стая. Подредете класната стая, така че да прилича на съдебна зала. Осигурете чукче и баджове с имената и ролите на участниците.

Провеждане на процеса. При провеждането на процеса трябва да се следват определени процедури:

- а)** Откриване на съда от председателя на съда
- б)** Съдебните заседатели заемат местата си
- в)** Въстъпителни думи и пояснения от страна на съдията
- г)** Въстъпителни речи на обвинението/ищеца
- д)** Въстъпителни речи на защитата
- е)** Директни и кръстосани разпити на свидетелите (първи са свидетелите на обвинението, следват тези на защитата)
- ж)** Заключителни речи на всяка една от страните
- з)** Инструктиране на съдебните заседатели от съдията
- и)** Обсъждане от страна на съдебните заседатели
- й)** Оповестяване на решението на съдебните заседатели

Оценка на дейността. Оценката на свършеното зависи от темата на процеса. Започнете с обсъждане на решението на съдията или на съдебните заседатели. Обсъдете фактите и аргументите, изложени пред съда. Накарайте участниците да оценят силата на направените пред съда показания. Завършете оценката с дискусия между участниците за ефективността на съдебния процес като средство за обучение и колко добре всеки от тях се е справил с ролята си. Желателно е да се покани и експертът, взел участие в подготовката на дебата.

Pro se court

Pro se court (или **самостоятелно организиран съдебен процес**) позволява на групата да разиграе съдебен спор с минимален брой участници и просто изложени доказателства. Съдебният процес е организиран от три страни, а именно: съдия, който ще изслуша двете страни и ще се произнесе; ищец, който ще е човекът, завел делото пред съда; и ответник, който е обвиняем за прекриване на закона или нанасяне на вреда.

Така участниците имат възможност да се запознат с опростен вариант на взимането на съдебни решения

Начин на приложение

1. Изясняване на темата. Да се помогне на участниците да разберат и възприемат темата на процеса. Темите са посочени в Помагалото на ученика.

2. Експертно мнение. Поканете адвокат или съдия, който да помогне на участниците да разберат процеса и да предостави допълнителна информация.

3. Разпределяне на ролите. Разделете класа на три равни групи, съдии, ищци и ответници

4. Подготовка на представянията. В групи участниците подготвят представянията си. Всеки участник трябва да бъде активно включен в ролевата игра. Специфични указания за използването на “интелектуалните инструменти” са дадени в Помагалото на ученика.

Нека съдиите да прегледат повдигнатите обвинения. Накарайте ги да подготвят въпроси, които биха искали да зададат на ищците и на ответниците по време на процеса. Въпросите трябва да бъдат така подготвени, че да изяснят позициите им по повдигнатите дела. Отделете време за преглед на следните правила с съдиите:

а) Ищецът трябва да говори пръв без прекъсвания от страна на ответника.

Ответникът говори след ищеца;

б) Разрешете кратки аргументирани, оборващи твърдения от страна на ищеца и ответника;

в) Съдията може да прекъсва изказванията и на двете страни, с цел изясняване на изложените аргументи.

Групите на ищеца и защитника подготвят встъпителни речи и аргументи в подкрепа на техните позиции.

5. Подредете класната стая. Ще има няколко едновременно течащи процеса, затова подредете чиновите в групи по три, по един за всяка страна

6. Провеждане на съдебното изслушване. Преди да започнете дейността, разпределете групите, така че всяка да е с по един съдия, един ищец и ответник. Нека първо съдиите заемат местата си. След това подканете ищците и ответниците да сторят същото. Координацията по време на ролевата игра може да бъде улеснена като се раздадат баджове с имената и ролите на участниците.

Проведете дейността като спазвате следните правила:

а) Инструктирайте съдиите, че могат да започнат процеса, когато ищецът и ответникът са заели местата си.

б) Съдията първо изслушва встъпителните речи на участниците – първо ищеца, после ответника. Трябва да се наложат подходящи ограничения на времето за изказвания.

в) Ищецът излага аргументите си и му се задават въпроси от страна на съдията.

г) Ответникът представя своите аргументи и му се задават въпроси от страна на съдията.

д) Съдията приканва страните да оборят взаимно своите позиции.

е) Съдията оповестява своето решение и основанията за него.

7. Оценка на дейността. Оценката на свършеното зависи от темата на процеса. Нека съдиите да споделят с класа техните решения и основания. Обсъдете представените факти и аргументи и оценете слабите и силни страни на взетите

позиции. Нека участниците оценят самия съдебен процес. Завършете оценката с обсъждане на ползата от тази дейност и колко добре всеки от тях се е справил с ролята си. Желателно е да се покани и експертът, взел участие в подготовката на дебата.

Граждански форум /обществено обсъждане/

Гражданският форум предоставя на членовете на дадена общност възможност да се включат в процеса на вземане на решения, като обсъждат местни социални проблеми и политики за решаването им. Те могат да служат на местните власти и да изпълняват функции, близки до тези общинския съвет. Форумите могат да бъдат и с консултативна насоченост, като участниците в тях отразяват настроенията на гражданите.

Начин на приложение

1. Изясняване на темата. Помогнете на участниците да разберат същността на обществените форуми. Темите са посочени в Помагалото на ученика.

2. Експертно мнение. Поканете членове на общински съвети или на граждански организации, които могат да споделят как подобни форуми се осъществяват в местната общност.

3. Разпределете ролите. Организирайте граждански форум като разпределите следните роли:

- а) Председател
- б) Членове на общинския съвет.
- в) Група, защитаваща предложенията
- г) Група, противопоставяща се на предложенията
- д) Представители на гражданското общество с възможно най-разнообразни позиции
- е) Протоколиращ

4. Подготовка на представянията. Отделете време за подготовка на участниците за обществения форум според разпределените роли. Указания за използването на “интелектуалните инструменти” са дадени в Помагалото на ученика.

5. Подредете класната стая. Осигурете катедра за председателя и за избраните представители, бюро за протоколиращия, трибуна за изказванията. Осигурете чукче и баджове с имената и ролите на участниците. Би могло да се използва и заседателната зала на местните власти.

6. Провеждане на гражданския форум. Трябва да се следват следните процедури при провеждането на тази дейност:

а) Председателят приканва за вниманието на присъстващите, обявява темата на дискусия и представя участниците. Представителите могат да отправят кратки встъпителни речи с цел да покажат на присъстващите важността на форума (но не техните собствени виждания по темата). Председателят също така запознава участниците с правилата, които трябва да бъдат спазвани по време на срещата, като например ограниченията във времето на говорене.

б) Председателят има правото да прекъсва говорещите при изчерпване на отделеното им време. Никой няма правото да говори без разрешението на Председателя, както и никой няма правото да прекъсва говорещия в момента.

Ако говорещият се отклони от темата, накарва достойнството на трети лица или по какъвто и да било начин пречи на обсъждането като цяло, то тогава Председателят има правото да го отстрани.

в) Председателят дава първо думата на групата, подкрепяща предложението. След като те приключат с изказванията си, те имат право да призоват поканените от тях свидетели. Председателят обявява, че всеки човек, подкрепящ предложението, има правото да се изкаже. Редът на изказванията може да зависи от разположението на желаещите да вземат думата в залата или от предварително изготвен за целта списък.

г) На този етап председателят дава думата на групата, противопоставяща се на предложението. След като те приключат с изказванията си имат право да призоват поканените от тях свидетели. Председателят обявява, че всеки човек противопоставящ се на предложението има правото да се изкаже.

д) След като всяка страна е имала възможността да изложи аргументите и вижданията си, Председателят обявява началото на открит дебат, в който всеки може да говори и да сподели позицията си по въпросите, както и да се противопоставя аргументирано на чуждите гледни точки.

е) След края на дебата председателят приканва за гласуване на предложението. Изходът от гласуването се решава от мнозинството.

7. Оценка на дейността. Оценката на свършеното зависи от темата на дискусиата. Започнете с обсъждане на резултатите от гласуването. Обсъдете изложените факти и аргументи. Нека участниците оценят доколко убедено и аргументирано са били отстоявани позициите, както и ползата от провеждането на форума. Обсъдете и колко добре всеки от тях се е справил с ролята си. Желателно е да се покани и експертът, взел участие в подготовката на форума.

III. Организация на интерактивния процес

Подготовка за работа

Сложността на задачата

Гражданското образование представлява съвместно търсене и решаване на проблеми, диалог и партньорство с останалите участници, област, където едновременно не само се добиват знания, но и се осмисля околният свят, изграждат се нагласи за ефективен обществен живот.

Гражданското образование е област, където цел е изграждането на активна гражданска и морална позиция и на ясно изразена ценностна система.

Гражданското образование е и комплексна област, пресечна точка на най-различни науки и сфери, изискваща познаване на протичащите социални процеси и постоянно увеличаване на знанията в областта на политика, социални развития, икономика, психология.

Най-общо, **моделът на учене, основан върху групова работа и интерактивни методи** може да бъде схематично определен със следните стъпки:

- **преживяване** – участникът е включен в някаква дейност като придобитият в това преживяване опит е централен за целия процес;
- **оповестяване** – участникът споделя или изразява своите реакции и

наблюдения пред другите участници, които са преживели или наблюдавали

същия вид дейност;

- **групов процес** - динамичните прояви, които възникват в дейността, се изучават, обсъждат и оценяват от всички участници;
- **обобщаване**- то помага на участниците да определят, изменят и доразвият наученото в резултат на участие и обсъждане на проблемната ситуация;
- **приложение** – планиране на приложенията на наученото от

преживяванията

и от свързания с тях натрупан опит.

По този начин в процеса са обвързват **шестте равнища на знанието**:

- **осъзнаване** – да се припомни, да се признае, да се осъзнае съществуването на даден процес, проблем;
- **разбиране** – получаваната информация да се преведе от една към друга форма на знание;
- **приложение** – да се прилага или използва информацията в нова ситуация;
- **анализ** – да се изследва ситуацията като се разделя на съставни части;
- **синтез** – да се подреди информацията по нов начин;
- **оценка** – да се направи оценка на основата на експлицитни критерии

Моделът на учене е серия от последователни стъпки, започваща у участника в момента на появата на някакъв проблем, информация или преживяване, несъответстващо на очакванията му, което поражда промяна в нагласите, емоциите и ориентацията на личността. Промяната в нагласите е причина за ново поведение, което е източник на информация за останалите участници и по този начин то води до промени в тяхното съзнание. Тези промени в съзнанието са причина за по-нататъшни промени в нагласите и т.н. Когато този процес се извършва в група, всички могат да участват в последователните етапи на следващите един след друг цикли.

В групите по гражданско образование се **моделира социалната действителност**, моделират се междуличностни и социални отношения, моделират се елементи на политиката, на демокрацията, на обществените процеси в местната общност, в държавата, в глобалното общество.

В този модел на учене участниците

- се сблъскват с проблеми, появяващи се в актуалната ситуация, в която те взимат участие с водещия;
- предприемат разнородни действия, за да се справят с проблемите чрез експериментиране, търсене, догадки, извършване на открития;
- взаимно си предават обратна информация относно последствията на конкретните видове поведение и нагласи, което позволява всеки да оцени собственото си поведение и реакциите на другите;
- заедно с водещия се опитват да обобщят конкретните си преживявания и натрупан опит, формулират хипотези, проверяват с конкретни действия в групата и така се движат напред като се изправят пред нови социални предизвикателства и изследват и решават нови проблеми;

Главен източник на мотивация и енергия за учене в групата са възникващите проблеми, както и интензивните преживявания на опита в рамките на интензивни взаимоотношения между участниците и между тях и водещия или с други образователни и обществени актьори.

Група и групова динамика

Основни характеристики на добре работеща група са:

- членовете разбират и споделят целите и мисията ѝ.
- изградена е атмосфера на взаимно доверие и уважение;
- участниците изпитват удовлетворение от принадлежността си към групата;
- общуването е открито и всички са поощрявани да участват в дискусиите и където е възможно в процеса на вземане на решения;
- съществува чувство за групова гордост;
- в групата има малко конфликти и когато възникват се използват техники за тяхното конструктивно решаване;
- членове са поощрявани да сътрудничат един с друг;
- груповото взимане на решения и решаване на проблеми са обща практика;
- групата се учи да работи заедно по един свободен, разкрепостяващ начин;
- груповото признание за добра работа се дава свободно на всички;

Стадии на групово развитие

Групата по гражданско образование е както всяка друга група – не само със своите роли, цели, разделение на отговорностите и дейностите, но и с етапите на своето развитие.

Ето защо е важно е да знаем етапите през които преминава развитието на дадена група, за да може да разбираме и развитието на нашата група и да може да предприемаме необходимите действия.

Първият етап от живота на всяка група е **етапът на формирането**: Целите на групата са все още не напълно ясни за всички участници, правилата на работа са изработени, но не са интериоризирани от членовете на групата.

На този етап участниците се отличават с конформно поведение – не знаят целите, не виждат напълно смисъла на действие, слабо запознати са с механизмите на участие в подобен вид групова дейност.

Не трябва да забравяме, че работата в групата по гражданско образование е нещо съвсем различно от занятията по другите предмети – с подреждането в кръг, със свободата на споделяне, с равнопоставеността на участниците, с груповото решаване и обсъждане на проблеми, с наблягането на споделянето, с изразяването на чувства.

В този период следва да си даваме сметка, че общото незнание и неувереност карат участниците и да бъдат по-тревожни, да се държат не толкова свободно.. Много от тях се събират с участници, които познават по-добре, обединяват се по двойки – нещо естествено и търсене на опора в общата ситуация на несигурност и неувереност.

Често на този етап се сблъскваме с нагласи на изчакване от една страна, на липса на инициативност, както и на тяхната противоположност – на нескривания ентузиазъм, на желанието за работа. Ето защо на този етап и важно да структурираме дейността на групата, да изясним и конкретизираме целите, но и

същевременно да дадем възможност да членовете на групата да се опознаят, да преодоляват чувството на несигурност.

Затова е важно с нашето поведение да моделираме желаните поведения, да задаваме тона на груповите обсъждания, да спазваме принципа на равнопоставеността, да поощряваме участниците.

Добре е да структурираме обсъжданията, да даваме писмени модели как да се структурират отговорите.

Необходимо е да показваме ясно, че ще спазваме правилата и по отношение на време, и по отношение на участие и да напомняме на групата за тяхното съществуване.

Важно е участниците да получават необходимата обратна връзка, да привикват с нея и като водещи да ги караме да я дават постоянно. За тази цел след дадена дейност на участник е добре да караме всички в кръга да изразяват отношението си.

В зависимост от продължителността на занятията този период може да продължи няколко седмици.

Много често вторият период от организационното развитие се определя като **буря**

Преминали са първите моменти на ентусиазъм, на новост, на очарование от неизвестното.

През този период започват съмненията в груповата работа, в сериозността на обсъжданията, в приетия модел на споделяне.

Странният начин на водене е все още неразбираем за част от участниците – някои виждат в него забавление, нещо не толкова сериозно колкото изпитването, участници с по-голям авторитет започват да изказват мнения, да формират групички около себе си, да му се противопоставят.

Започва и рутинната работа - едно занятие следва друго, а за повечето от тях се изисква се подготвеност не само от водещия, но и от участниците. Моделът на работа вътре в групата се повтаря - действие, споделяне, обсъждане, а времето не винаги достига.

Ние като водещи започваме да идентифицираме отделните участници, виждаме разликите в тяхната мотивация, в желанието им за работа.

Това е периодът на преценка, на известно объркване за част от участниците. Като имаме предвид всичко това на този етап не следва да правим прибързани изводи. Понякога, например, когато нещо не върви търсим по-скоро вината у нас, а не разбираме, че това е нормална групова реакция.

Необходимо ни е повече търпение, обръщане към правилата, разнообразяване начините на провеждане на срещите, конструктивно противопоставяне на неформалните лидери в рамките на правилата, ако е необходимо, даване време за обсъждане на съмненията на участниците, ако такива бъдат формулирани.

Ако успеем да се справим с тези проблеми, групата по гражданство неусетно ще навлезе в градивния етап от развитието си – етапът на **нормиране**.

Това е етапът, когато участниците започват да осмислят функционирането и структурирането на нашата група.

Нормите на групова работа стават водещи и нашата намеса , когато групата работи е все по-малка. Във всяка група се намират вече хора, които сами започват да следят правилата и да призовават за тяхното спазване.

Ролевите деления в групата са все по-очевидни за участниците и дори е необходимо да проведем занятие, на което те трябва да бъдат обсъдени.

На тази основа може да говорим за личната отговорност на участниците, за изпълнение на задълженията, за отношенията в групата, може да се споделят и обсъждат рискови проблеми – като наличието на деления вътре в групата, съперничество, може да обсъждаме проявите на лидерство в групата.

Груповите проблеми е важно да се обсъждат спокойно и конструктивно, да се отговаря на въпросите и на потребностите на участниците, да се препотвърждават груповите правила.

След като сме намерили подходящия начин за групово развитие и сме постигнали съгласие относно начините на обсъждане и решаване на възникващите проблеми, то може да продължаваме по този път през годините.

Даването на обратна връзка става нещо обикновено както и изразяването на чувства.

Така ще достигнем до момент на **повторно формиране** на групата. Не става въпрос за някакво коренно преобръщане на дейността ни. Напротив – с нашите действия на първите три етапа ние сме създали условия групата да функционира относително гладко. Все пак идва момент – започване на дейност в общността, идване на нови участници, представяне на постигнатото от групата пред трети лица – когато трябва да преосмислим и да преформулираме основните принципи , върху които е изградена нашата дейност.

Дори и всичко да е наред е важно през известен период от време да се връщаме към целите, към основните принципи на организация на работата – да ги обсъждаме с оглед на натрупания опит.

Важно е да обсъждаме и дейността си, да открояваме силните страни и на групата и на отделните членове, да изследваме доколко успешно изпълняваме ролите в групата.

Всички тези действия водят до развитие на групата като екип от съмишленици, предопределят успеха на нейните действия. Важно е да се подчертае – периодът на нормиране не е нещо извънредно в живота на групата. Просто на основата на натрупания опит това е период на равностойност и преоценка по пътя.

Следващият “по-висш етап” от развитието на групата е този на **изпълнението**.

Накратко , това е **периодът на добре действащата група**. Целите са ясни, отговорностите са разпределени, участието и споделянето на отговорност за характерни черти за участниците в групата.

Всеки знае своето място и в групата и при изпълнението на една или друга задача. Доброто взаимно познаване на членовете позволява изграждането на най-различни екипи за изпълнението на една или друга задача.

Това е периодът на **успешната група** – не само по отношение на осъществяването на целите и на изпълнението на значими дейности, но и по отношение на добрите отношения вътре в групата, за постигането на атмосфера на откритост, доверие и сигурност, на взаимна подкрепа и споделена отговорност.

В ефективната група има съвместяване на индивидуалните потребности и цели с тези на групата и на този етап участниците са горди от принадлежността си, мотивирани са за постижения, готови са да се учат, за да се утвърждават като членове на групата

Нека накратко разгледаме основните принципи, върху които се основава използването на интерактивни методи в груповата работа:

- **Работата в група е естествен процес за осъществяване на личностни промени.** Работата в група отразява демократичния характер на обществото, напредващите процеси на сътрудничество, взаимната зависимост и оказването на взаимна помощ. Групата е естествената социална среда за гражданско образование;

- **Работата в група е социализация и за интеграция,** по-точно основен социализиращ модел и отразява демократичната култура на обществото и на образованието;

- **Участниците в групата са ключът за нейния успех – в групата целите са две – индивидуалното развитие на всеки от участниците и развитието на групата.** Това означава, че групата, която водим трябва да има ясно формулирани и разбрани и одобрени от участниците цели и че във всеки момент от груповото развитие участниците трябва да са наясно относно груповите действия, задачи, груповото състояние, както и относно своето място и положение в групата. Казано другояче, всеки участник има право да бъде в центъра на груповото внимание, като се запазват принципите на равнопоставеност и се зачитат на правата на младия човек;

- **Участниците в груповата работа допринасят, но и искат да допринесат за нейния успех.** Техните ценности и действия стават част от мисията на групата.

Ето защо е важно индивидуалните действия и груповото развитие да бъдат оценявани и обсъждани, ето защо рефлексивността на групата е ключов момент.

- **Груповата работа представлява редуващи се действия и рефлексия** като по този начин участниците усвояват и практически умения и развиват чувствителността си към анализи на социалната действителност и на собствените си действия в нея.

- **От изключително значение за груповата работа са нашите нагласи на водещ нашите виждания за участниците, за същността на груповия процес, за целите на индивидуалното и груповото развитие.** Тъй като в груповата работа участници и водещ са включени като цялостни личности, като водещи не може да изолираме части от личността си както в традиционния процес на лекционно обучение. Ето защо нашата автентичност и положителни нагласи се усещат и влияят изключително върху участниците. В този смисъл като водещи сме най-силният модел за поведение в групата и през цялото време сме във фокуса на вниманието и подложени на критичната оценка на участниците.

- **Групата се ръководи от структурирани правила, които налагат на всички / включително и нас водещите/ определени норми на поведение.** Групата работи по-ефективно колкото по-бързо се интериоризират тези правила.

Те са основани на основните права на човека и представляват норми на ефективно общуване. Това е възпитателният потенциал на групата – правилата и нормите на групата очертават рамката на човешките взаимоотношения, в която участникът развива своя опит и личност.

- **Работата в група дава възможност да се създаде обстановка на сътрудничество, сигурност и възприемане, която се основава върху силните страни и способности на участниците.**

- **Няма единствено „правилен начин“ за групова работа, всичко зависи до**

голяма степен от личността ни, от начина ни на общуване с другите, от познанията ни в една или друга област, от самите участници – от техните възраст, интереси, състав, от средата, в която осъществяваме дейността си, от продължителността на груповите срещи, от времевата перспектива и от перспективата на самите участници;

- **В процеса на групова работа са водещи безусловно положителното отношение към участниците, приемането на основни принципи за групово действие, спазването на основни правила за работа, атмосферата на сътрудничество, доверие и взаимна подкрепа, демократизирането на отношенията в групата и изследването на демократичните измерения на света около групата.**

- **Осъществяването на ефективна групова работа включва вземането на редица съзнателни решения във всеки момент** - по отношение на условията на работа, по отношение на целите, по отношение на участниците, по отношение на собствената роля.

- **Воденето на групова работа е процес на взимане на избор в променящите се ситуации** – той изисква от нас рефлексивност, постоянна включеност, постоянна оценка, търсене на обратна връзка, самообучение.

Груповата работа е процес на преминаване от решаване на един проблем към друг проблем. Това означава, че ключово умение на водещия е воденето на групата към решаване на проблеми и познаването в детайли на този процес. Груповата работа създава навик у участника да гледа на предизвикателствата като на проблемни ситуации и да търси подходящ начин за тяхното решаване в рамките на определени отношения на сътрудничество и подкрепа, както и да изпитва взаимната зависимост.

Аз започвам работа

Груповата работа е нещо изключително сложно в няколко аспекта:

- трудно се работи с 15-20 представители на различна младежка култура;
- трудно се осигуряват необходимите условия за ефективна работа;
- трудно се поддържа толкова различна форма на учене за продължителен период от време;
- трудно се предвиждат всички неща, които могат да се случат в груповата работа, която е отворена към обществото и към проблемите.

Винаги, когато се подготвяме да започнем да водим група по гражданско образование, сме изправени пред дилема.

От една страна целта ни е да помогнем **участниците да усвоят определен обем от знания чрез структурирани ситуации, да постигнем определени нагласи и поведение, да спомогнем за груповото развитие.** Тъй като ситуацията в групата се променя постоянно, ние трябва да направим собствено планиране, да оценяваме ситуацията, да разпределим времето съобразно потребностите на участниците.

От друга страна съществуват **“неумолимостта” на подготвената програма, на разписанието на темите, на необходимостта от движение едва ли не по график в обикновено недостатъчните определени часове.**

Процесът на подготовка за групова работа практически помага донякъде да решим тази дилема, да направим **дизайн на програма, която и да отговаря на изискванията на учебните планове и на потребностите на групата.**

Независимо от всички предварителни изисквания, е необходимо да извършим процес на **оценка на потребностите на групата,** която включва:

- **организационен анализ на учебната среда,** в която ще осъществяваме групова работа – анализ на непосредствената среда на групата и на средата на всеки от участниците, на техния предишен социален опит и взаимодействия;
- **анализът на участниците и на потребностите им от обучение.** Този анализ обикновено показва каква е ситуацията на групата, с която ще работим по гражданско образование, какви са очакванията и интересите на членовете ѝ и от какво се нуждаят/ като знание, умения и нагласи/, за да бъдат удовлетворени;
- **анализът на задачите,** които трябва да бъдат изпълнени, за да постигне групата своите цели. Точно тук ние ще дадем конкретно измерение на нашата програма и на големия брой теми към конкретното формулиране на конкретни задачи и начините, по които може да ги осъществим или какви ситуации на учене трябва да създадем , за да решим тези задачи.

Понастоящем обикновено провеждаме занятия с една или две групи, така че може да си позволим да подходим сериозно и да си създадем свой начин за събиране на информация, който ще ни е полезен, когато ще работим с няколко пъти повече групи.

Интересуват ни и самите участници както и средата, в която живеят , взаимоотношенията им в нея и заради това е необходимо да се обърнем към общността.

Изработване правила на работа

Това е необходима, сплотяваща дейност, първата нормираща дейност за групата.

Изработването на правила насочва участниците към модела на работа, към вглеждане и обсъждане на взаимоотношенията в групата, дава им рамката, в която ще осъществяват взаимодействията си. Ето защо на тази дейност следва да се отдели особено внимание. Необходимо е тя да бъде съпроводена от раздвижващи упражнения или от голямо групово упражнение, обсъждането на което да доведе до идеята за необходимостта от правила за съвместна работа.

Друга възможност е участниците да помислят и всеки да предложи правила, които според тях са важни, за да може работата в групата да бъде осъществявана успешно, а взаимоотношенията да бъдат добри.

Участниците могат да работят индивидуално, по двойки или тройки. Може да

идентифицираме правилата чрез мозъчна атака, чрез интервюиране, чрез обсъждане на предишни дейности.

За нас е важно участниците не само да дадат повече предложения, но и да се опитат да предложат повече правила в две основни области - правила за взаимоотношения, правила за изпълнение на поставени задачи.

Примерни правила за взаимоотношения:

- * Взаимно изслушване
- * Да се уважаваме
- * Идеите на всеки са важни /всеки е важен/
- * Да не говорим едновременно
- * Право да се участва

Примерни правила за изпълнение на задачата

- * Всички да работим активно
- * Да търсим помощ при трудности
- * Да търсим подкрепа от родители и близки
- * Да работим като група
- * Да си помагаме

Веднъж записани на постер, е **необходимо предложенията да бъдат много добре изяснени и обсъдени**. Стремим се да включим всички участници в този процес, за да бъдат наясно относно значението на всяко правило.

Важно е да изберем от предложенията и да постигнем съгласие върху няколко/ не повече от 5-6 основни правила/, които да са ясни и приети от групата.

Тези правила дават не само рамката на работа, но те са и наш помощник в бъдеще – при всяко пречещо или неефективно поведение ние се обръщаме към правилата, които всички сме приели.

Следва периодично да преразглеждаме правилата, да търсим примери за спазването или нарушаването им и, ако е необходимо, да ги променяме.

Приетите от групата правила улесняват работата ни като водещи, но те са преди всичко **групова конституция**, регулират живота и взаимодействията ѝ и е необходимо да бъдат записани на постер и да бъдат пред погледите на участниците през цялото време на работата по гражданско образование.

Групата работи

Хенри Форд казва “Да събереш хората заедно е само начало, да ги задържиш заедно е напредък, за да заработят заедно е успех”

В груповата работа винаги има три ключови точки / може да ги представим като трите върха на триъгълник/: **хората, които участват в нея; резултатът, който се опитват да постигнат и процедурите и начините, по които достигат до него.**

Очевидно е, че като водещи следва да работим и в трите направления, въпреки че характерът на груповата работа често може да ни поведе в само към една от тези посоки.

Групата по гражданско образование е структурирана група за споделяне на преживявания, а с нея преследваме **определена цел – участниците да усвоят**

необходимите граждански компетенции, както и да развият личностно саморазбиране и самооценка, които ще им позволят да живеят удобно и отговорно в демократичното общество.

Груповата работа е структурирана – различните теми са облечени в сценарии , а самите те са затворени в рамките на определено време. Често изискванията на времето и на планираните дейности ни карат да оставим споделянията, личностното развитие или търсения резултат на по-заден план. Решаваме упражнение по упражнение да изпълняваме програмата си, с надеждата , че другите поставени цели някак ще се осъществят..

Екипът и екипната работа са факт, когато групата определя и изяснява целите си, развива правилата и процедурите на работа, търси пътища за повече информираност и творчество, подобрява процесите на общуване, вземане на решения, делегиране, планиране на дейностите, спомага за развитие на отношенията между участниците и на връзките им със средата.

Следва не само да помним, но и да моделираме принципите на успешна екипна работа, без да забравяме, че те трябва да се интериоризират и спазват от всекиго:

- * Групата може да работи успешно, **ако всеки член иска да работи;**
- * Намирам време да се **обсъдят основните подходи и идеи, да се оцени общата работа и да се даде обратна връзка в групата;**
- * В групата всеки **носи отговорност** за ставащото;
- * Действаме на основата на **общоприети принципи и ценности;**
- * **Приеми себе си и другите;**
- * **Аз съм отговорен** за моите действия и поведение;
- * **Вярвам** в способностите и **подкрепям действията** на всекиго;
- * **Уважавам личното достойнство и пространство;**
- * **Готов съм да поема риск,** да се направи нещо ново, да се приеме предизвикателство;
- * Приемам **грешките като шанс за учене;**
- * Проблемите днес са **утрешни решения;**
- * Мисленето е **насочено към процесите в групата** : целите са важни, но и процесът е важен. Групата се развива като изследва своите процедури и практики;
- * Предлагам процедури за анализране на ситуации и решаване на проблеми;
- * Приемам **емоциите като част от работния процес;**
- * Търся равновесие **между ефективност и качество на взаимодействията** – групата ще е успешна и обсъжданията полезни, ако имат фокус, ангажират участника и развиват гражданските компетенции;
- * **Горд съм от постиженията** на групата
- * **Груповата работа е и забавление,** а ако не е, нещо не е наред.

Нека не забравяме – **качеството на работа на групата по гражданско образование не се измерва с брой преминати сценарии и упражнения.** Качеството на обсъжданията на груповата работа и отношения е един от основните показатели за груповото развитие. В тези обсъждания личи най-ясно как се развиват участниците, защото те израстват и напредват не толкова чрез преработения индивидуално материал, а чрез участието и ангажираността си в групата.

Упражненията в груповата работа

Работата в групата по гражданско образование е структурирана така, че в основата ѝ са различните дейности или упражнения.

Упражненията са основния градивен материал в гражданското образование.

Упражнението **моделира действителността**, представя нейни значими елементи, дава възможност за нейното изследване като включва обикновено опита /имплицитно или експлицитно/ на участниците.

Упражнението **обогатява съществуващия опит** с преживяване и изисква споделяне и преработване на придобитата информация и на преживяванията.

Така достигаме до **парадокса на груповата работа - малките структурирани единици /упражненията/ са в основата на нейната динамика.**

Личността на участника, неговите възприятия, чувства, мисли, са цялостно ангажирани чрез упражненията. Чрез упражненията той се свързва с останалите участници по значим начин, в тях и чрез тях те са равностойни – трупат преживявания, имат обща основа за общуване благодарение на преживяванията и са равни в процеса на обсъждане, защото са преживявали едно и също нещо/ независимо, че по различни начини/.

Не на последно място е и значението на **упражнението като възможност за изпробване на умения, за проверка на хипотези, за опитване на поведение** като самата му структурираност създава безопасни условия за подобни действия.

Съобразно новите теории – с елементите на споделяне, със стимулиращия си характер и с относително безопасната среда за провеждането им, както и в повечето случаи с новостта си, упражненията развиват мозъка на участниците и са основа за целенасочено личностно развитие.

Упражненията могат да бъдат :

- * прости или многомерни;
- * къси или дълги, продължаващи от няколко минути до няколко часа или цял ден;
- * свързани с темата гражданско образование или не;
- * насочено към научаване на нещо конкретно/упражнение за изслушване/ или с по-обща резултати на учене;
- * предполагащи или изключващи физическа активност
- * с или без наблюдатели;
- * водени от водещ или от самата група или някаква комбинация между водещ и група;
- * насочени към индивидуалния участник или към групата;
- * разчитащи само на участието на членове на групата или предполагащи и външен принос/ експерти, водещ, лектори/
- * изготвено от водещия или просто подбрано от репертоара на водещия.

Независимо от съществуващите безброй стандартизирани упражнения и от успешната им употреба от водещия в най-различни ситуации, всеки път следва да си задаваме няколко неизбежни въпроси:

* Защо искам да използвам точно това упражнение? То ли е най-добрият начин да се постигне желаният резултат в ученето на този етап от групово развитие?

* Реалистично ли е или твърде теоретично?

* Ясни ли са процедурите, които предлагаме за протичането му?

* Каква е моята роля на водещ в упражнението и ясна ли е за всички?

* Реалистични ли са поставените от мен времеви граници?

* Ще използваме ли наблюдатели и каква точно ще бъде тяхната роля?

* Когато упражнението е приключено, как ще разбера, че участниците са научили това, което искам?

Групата "преживява" и споделя

При традиционното учене голяма част от основните дейности на практика отвлечат от процеса на ученето: седенето и слушането; воденето на бележки; високата степен на формализираност на педагогическото взаимодействие; претовареността с теоретични знания.

Така погледнато интерактивните методи представляват част от новата парадигма на учене, основано върху преживяванията на участниците, образователния диалог и работата в група.

Таблица:

Традиционен модел на учене и учене, основано върху преживявания

Елементи	Традиционно учене	Учение, основано върху преживявания
учебна единица	индивид	група и индивид
фокус на учене	съдържание	съдържание и процес
характер на включеността на учащия се	когнитивен	когнитивен и афективен / самопознание/
роля на участника	слушане запомняне изпити пасивно	включване участие активно взаимодействие
роля на водещия	учител/лектор/ представящ/оценяващ	източник на ресурси фасилитатор/треньор
отговорност на водещия	да осигурява едностранно общуване чрез лекции,	да създава условия за преживявания на учене

климат за учене	формален със забрани наблягащ на статуса	неформален, стимулиращ релаксиращ намаляващ статусовите разлики
главен проблем на водещия задават отговорите	да зададе по-добри въпроси на класа	да намери начини чрез да стимулира груповите членове да мислят по-дълбоки въпроси за да се доближат до
отговорност за отговорни результатите	ако ученикът не е научил учителят не е обучил	участниците са за тяхното собствено учене и за поведението си
кои потребности са удовлетворени най-вече	на поднасящия информацията	на участника
възможност за трансфер на наученото	обикновено нисък и несигурен	в умерена и висока степен за повечето участници

В новата образователна парадигма ученето е процес, при който дейностите дават възможност на участниците да го преживеят, а не да бъдат обучавани само какво да учат.

Целите на учене, основано върху преживявания са:

- **афективни:** създаване промени в чувствата, нагласите, ценностите в резултат на интензивна ситуация или събитие на учене/преживяване/;
- **емпатични:** учене как човек се чувства на мястото на другия;
- **интерактивни:** ученето не може да е само на когнитивно равнище когато се усвояват интерактивни умения като интервюиране, слушане, съветване. Чрез специално структуриране от водещия участниците могат да преживеят и възприемат взаимодействието /интеракцията/ от гледна точка и на двете страни - слушащ-говорещ, учител-ученик, родител-дете, ръководител-подчинен;
- развитие на **когнитивни умения** на високо равнище: умения за анализ, оценка и синтез, а постоянната обратна връзка към учещия се гарантира, че умението ще бъде ефективно в реалния свят.

Ученето, основано на преживявания е учене, основано върху собствения опит, но и учене в условията на структурирани или подготвени от водещия ситуации.

То се характеризира със **следните стъпки:**

Преживей - участниците се включват в едно или няколко структурирани преживявания;

Сподели - участниците споделят своите възприятия, чувства и реакции;

Обсъди - участниците обсъждат моделите и динамиката на преживяванията;

Обобщи - на основата на преживяното участниците обобщават принципи, които са валидни за реалния свят;

Приложи - участниците планират по-ефективно поведение за реални ситуации в училище, в семейството, в общността.

Например, **изучаването на обратната връзка** преминава през следните дейности:

Попитай участниците какво те ценят, когато получават обратна връзка;

Раздели участниците на малки групи в които да обсъдят материал, съдържащ характеристиките на добрата обратна връзка;

Помоли участниците да се оценят като даващи обратна връзка;

Подготви упражнения за изграждане на умения за всяка от характеристиките на добрата обратна връзка;

Проведи ролева игра, в която всеки от участниците практикува даването на обратна връзка на свой съученик, с когото няма добри взаимоотношения и след това получава обратна връзка от другите за изпълнението си;

Планирайте с участниците на кого в бъдеще те ще опитат да дадат обратна връзка.

Основните принципи, които следва да спазваме при разработването на програми за този тип учене, са:

- **включеност** - участниците трябва да бъдат включени през цялото време;
- **последователност** – ученето да е основано върху предишни дейности;
- **съдържание** – ученето да е свързано с дейностите, които групата извършва;
- **преработване на преживяванията** – да не са "произвеждат" повече данни отколкото участниците могат да преработят;
- **скорост и ритъм** – да се търси подходящата скорост и ритъм за работа в групата, съобразена с потребностите на участниците и динамиката на групово развитие;
- **доброволност на участието** - преживяванията изискват себепознание, споделяне. В училищните условия това означава доброволност на участие в отделните дейности и в процеса на споделяне;
- **данни** - груповата работа винаги предполага достатъчно данни, винаги в групата нещо става, винаги има значително количество от недоизказани неща. Затова не е необходимо да предлагаме нови и нови дейности и преживявания, а да се съсредоточим и да помагаме на участниците да работят по-качествено върху вече случилото се;
- **гъвкавост** - въпреки споменатите стъпки при преработване на преживяванията, ученето в този контекст изисква гъвкавост, съобразяване с

обстоятелствата, промяна на условията при необходимост.

Задължителни наши действия при работата по преработване на преживявания:

- **да сме сигурни върху какво точно ще работим**, какви са нашите цели с дадената дейност, да разработим обща "карта" на протичането на упражнението;
- **да изучим добре характера на предлаганата дейност** и да може да я представим на групата с ясни инструкции, да разсейваме възникващите опасения, а в процеса на работа да правим промени само с групово съгласие;
- **да разпределим ясно и ролите между участниците**, за да има ефективно преработване на преживяванията - участници, наблюдатели, представящи дейността на малката група;
- **да си подготвим план за извънредни обстоятелства**, което ще рече да имаме опит с предлаганата дейност, да познаваме възможните трудности при осъществяването ѝ, както и възможните опасения и въпроси на участниците;
- по време на работа **да предоставяме възможност участниците да споделят безпокойствата си** и натрупващите се напрежения, което също означава да предвидим достатъчно време за дадената дейност;
- **да подкрепяме активността на участниците** - да изразяват свободно чувствата и емоциите си; ако са участвали в дадена роля, да им дадем достатъчно време да излязат от нея; да изказват впечатленията си преди да правят заключения; да могат да формулират хипотези относно случилото се;
- тъй като дейностите не са самоцелни, трябва **ясно да наблягаме и върху практическите резултати**, до които те водят. За участниците всяко упражнение е път и към себе си и към света;
- преди да предложим дадена дейност следва **да сме наясно каква ще бъде нашата конкретна роля при осъществяването ѝ**, доколко ще сме включени в работата на групата;

Не следва:

- да оставяме участниците да планират дейности, ако нямат достатъчно опит;
- да въвеждаме прекалено много детайли в дадената дейност - те само объркват, а не помагат за качественото ѝ осъществяване и за ефект от ученето;
- да предлагаме повече дейности и упражнения отколкото участниците могат да приемат;
- да бъдем на голяма дистанция от групата;
- да използваме твърде често едни и същи упражнения и дейности;
- да включваме дейности, които поради някаква причина не харесваме или не сме убедени в полезността им;
- да не оставяме достатъчно време за обсъждане;

Групата обсъжда ценности

Гражданското образование е образование за ценности или по-точно за правене на ценностни избори. Ето защо работата по изясняване, обсъждане и избор на ценности е ключова за групата – няма проблем, дейност, упражнение, където една от целите да не е търсенето и обсъждането на техните морални измерения.

В много от случаите ценностите не се декларираат или разглеждат изрично, а се

усвояват чрез спазването на правилата за групова работа, на демократичните норми в отношенията в групата и с околните, чрез груповите анализи и споделяния, чрез изследването и утвърждаването на правата на участника. Работата и преработването на преживяванията в групата засилва афективния компонент, който е в основата на изграждането на ценности.

Гражданското образование е изградено практически на решаване на морални проблеми и дилеми или върху търсенето на моралните измерения на действията на участника в социален контекст.

Решаване на морални дилеми (ценностно изясняване)

Методът на **ценностно изясняване** се състои от шест стъпки. Първите четири стъпки са свързани с правенето на избор:

1. Предпочитания.

Какво аз наистина харесвам?

2. Влияния.

Какви влияния са ме довели до това решение?

Колко свободен съм аз да направя своя избор?

3. Алтернативи.

Какви са възможните алтернативи на този избор?

Обръщам ли достатъчно внимание на тези алтернативи?

4. Последствия.

Какви са вероятните и възможни последствия от моя избор?

Желая ли да понеса рисковете от последствията?

Тези последствия социално вредни или полезни ли са?

Останалите две стъпки са свързани с извършването на определени действия.

5. Действие.

Способен ли съм аз да предприема действия, свързани с този избор?

Моите действия отразяват ли избора, който съм направил?

6. Рамкиране.

Представява ли моят избор едно продължително посвещаване от моя страна?

Как аз мога за променя начините на моя живот, така че изборът да е постоянно отразен в моите действия?.

Аз и участниците оценяваме дейността на групата

Естествено е оценяването да е един от проблемите на гражданското образование, на този вид учене, основано на преживявания и опит, на постоянна включеност в различни дейности.

Оценяването е процесът на обратна връзка в групата, на институционализирана, но и на спонтанна обратна връзка. Обратната връзка е предаването между участниците в процеса на учене на информацията, необходима за груповото съществуване и развитие и в този аспект **оценката е формализирана и измерима обратна връзка**.

Затова оценяването като **процес е вградено в груповата дейност** и е неотделимо е от нея. То е групова собственост, част от всяка отделна дейност и същевременно процес, който има и обзорен характер.

В новата парадигма на учене оценяването, също както и груповата работа е

обща дейност - преди всичко самите участници са отговорни за него. Добрата група **институционализира и прави естествен процесът на оценяването** и ролята на умелия водещ е да събира тези оценки, да им дава понякога посока, да ги обобщава в категориите на учене, на знания, на умения, на ценности и нагласи.

Парадоксално, но за разлика от традиционната оценка, при оценяването в групов контекст **не е толкова важен съревнователният елемент**, ценността пък на постигнатото, на промените трудно се предава с обикновените категории на класическите стандарти за знания.

В групата и в дейността на отделните участници има преломни моменти, има върхове постижения, има падове, но има и надскачане на собствения тесен свят и всичко това остава неуловимо за стандартните начини на оценяване.

Оценката в група още е колективна, добронамерена, но като част от груповия опит е и **винаги субективна** и с това трябва да се съобразяваме. Оценката изразява оказана подкрепа, стимулиране на доброто, субективното виждане за приноса на групата и отделния индивид при решаването на проблем, при противопоставяне на несправедливости и реагирането на предизвикателствата.

Работата по гражданско образование е групова дейност и **затова до известна степен индивидуалната оценка е нещо противоречиво само по себе си**.

Участникът е силен и добър, мотивиран и уверен, защото е част от група, защото е под нейното въздействие - извън нея участниците са податливи на различни влияния, възпроизвеждат моделите на поведение, типични за средата - ето защо не е методологически лесно да ги оценим извън групата.

След като оценката е толкова комплексна, огромни са и предизвикателствата пред нас като водещи в стремежа ни да материализираме нещо подобно в групата, без да предизвикваме разочарованието им, без да разваляме груповата магия, без да нарушаваме това, което групата се стреми да постигне.

Така погледнато, всеки опит за формално оценяване е обедняване, схематизиране, "ограбване" на груповия опит и преживявания.

Ето защо **стратегията ни за оценяване** следва да се основава върху няколко принципа:

- самият процес на учене да е сред приоритетите на оценяването;
- да се отбелязва напредъкът, колкото и да е скромно, у всеки участник;
- да се отбелязват усилията и успехите в процеса на сътрудничество и да им се оказва подкрепа;
- постоянно да улесняваме процесите на обратна връзка в групата, както и между групата и останалите образователни актьори;
- като водещи постоянно да даваме обратна връзка на самите участници;
- да търсим обратна връзка от всички актьори извън групата като редовно им даваме възможност да наблюдават какво групата прави или да се запознаят с резултатите от нейната работа;
- да събираме свидетелствата за обратна връзка - записите на обсъжданията, постерите, представяния на дневниците на участниците, обсъжданията, други видове групова продукция, документацията, съпровождаща разработването и осъществяването на проекти;
- да включваме групата в този процес, тя да се самооценява постоянно, да

усеща кога напредва, кога прави нещо добро и кога отстъпва.

- да стимулираме участниците за самооценяване, в резултат на което те ще познават по-добре себе си, собствените си възможности и областите, изискващи развитие/ чувството за ценност , основано на реално разбиране на собствената личност/;

- да даваме пример/ да моделираме/ и да показваме на участниците собственото си ангажиране в обществените дела;

- да формулираме на задачи и възможности за действие, които съответстват на способностите на Участниците – както по време на занятия, така и в самоуправлението и в извънучилищната, проектна дейност

- да превърнем местната общност в предмет на интерес за Участниците и да им предлагаме задачи, които задълбочават връзката им с нея.

Добре е да използваме форми за структуриране на оценка – формулиране на конкретни въпроси или разделение на труда по групи.

Трябва да помагаме на участниците да повишават саморефлексивността си като оценяват собственото си поведение, напредък, в светлината на действията на другите- т.е. да използват максимално богатството на груповите различия.

Като водещи следва да моделираме процеса на обратна връзка, да ги учим да описват промените във възприятията и в уменията си , да долавят нови нагласи и ценности.

Понякога умишлено трябва да върнем лентата на упражнението или на деня, да изброим станалите важни неща, за да им помогнем да се съсредоточат върху случилото се.

Трябва да ги насочваме и подкрепяме по време на оценяването – да различаваме, да фокусираме вниманието, да перифразираме, да обобщаваме, да преформулираме.

Така всекидневното обсъждане и оценяване може да се превърне в ключова част от груповата работа - то се очаква от групата, а отделните участници се учат как да оценяват сблъсъците и предизвикателствата, ключовите си отношения с другите и собственото си развитие във всички тези процеси.

Другото важно наше задължение е да **предложим и да утвърдим обща рамка, която да служи за оценяване на участниците** - това са груповите правила, правилата на добро общуване, в основата на които са и правата на човека; това е моралната система на члена на демократичното общество, която ги учи да разграничават доброто от злото, ефективното от неефективното в социалното пространство.

С развитието на групата и в процеса на работа участниците усвояват отделни елементи – добро общуване, обратна връзка, роли, демократични принципи, разделение на властите, лидерство и могат да оценяват тези елементи при оценката на собственото си поведение и намерения, както и при оценката на групата.

В процеса на непрекъснато оценяване **ние наблягаме върху положителното, върху възможностите за подобрене, а не се съсредоточаваме върху неуспехите.**

При оценяването преди всичко ние изхождаме от образователните изисквания и разработените на тяхна основа цели на програмата по гражданско образование

и стандарти за знания, умения и нагласи.

IV. Водещият

Водещият е в основата на успешната групова работа. Ние сме част от групата, организираме взаимодействията, създаваме програмата, носим отговорност за процеса на ученето, правим необходимите промени в програмата, както и организираме взаимодействията на групата с останалата част от училищната система и с местната общност.

Тази наша власт далеч не е толкова голяма, както би следвало от горните думи, но е власт, която ни налага определени отговорности, непривични за традиционния модел на изпълнение на учителска или лекторска роля.

Ето защо следва да дадем отговор въпроси като:

Защо искам да бъда водещ на тези срещи по гражданско образование?

Как тази моя роля се свързва с личните ми и най-вече гражданските ми ценности?

Давам ли си в достатъчна степен сметка не само за неизбежната публичност на ролята / като организатор на толкова взаимодействия /, но и на необходимостта да бъда образец в област, където няма утвърдени модели на поведение, както и че моето поведение и нагласи са важен ресурс за учене за участниците в групата, а и за останалите образователни актьори?

Мисля ли в категориите за последствията от моето поведение върху процеса и върху участниците

Таблица: Образователни роли

	учител	треньор	фасилитатор
Процес	по-маловажен	важен	важен
Задачи/съдържание	централна роля	важна роля	съвместна отговорност
Образ. методи	фронтални	смес от методи	смес от методи
Стил на общуване	главно принос на учителя	зависи от ситуацията	минимален принос
Власт	абсолютна	абсолютна-споделена	споделена

Познавам ли себе си в достатъчна степен и по-точно познавам ли себе си в моите взаимодействия – собствения си стил на общуване и комуникативни умения, характерни черти?

Днес в науката не е на мода изброяването на характеристики и черти необходими за изпълняване на дадената професия, но нека разгледаме едно определение на **етичния водещ**, което ни дава представа за многообразието от отговорности.

Той е:

- човек който се учи цял живот;
- който се посвещава на своето собствено/професионално/ развитие;
- който се посвещава на личностното развитие на другите;
- който знае как да управлява рисковете за участниците в процеса на обучение;
- споделя знанията, умения и ценностите си с другите;

- който може да поддържа равновесие между близост и дистанция по отношение на участниците;
- който е самокритичен и рефлексивен;
- който е чувствителен към потребностите на участниците;
- който използва съдържанието и процесите в съответствие с уменията си;
- изгражда поддържаща среда на учене.

Много подходящо е определението на водещия като **рефлексивен практик**, личност, която мисли какво действително става наоколо, подлага на рефлексия своето функциониране, а следователно и структурата на убежденията си, които определят собствения начин на мислене и действия. Рефлексивният практик постоянно търси, добива и преработва обратна информация за себе си и за участниците в групата. Той изучава и изследва своята собствен професионален опит, постулати и постигнати резултати и въвежда промени. През известно време “почиства” своите навици, като разрушава ставащите опасни привички и рутинни поведения. Постоянно се учи като използва теоретичните новости, като се опитва да прилага тези открития към собствените стратегии на учене. Научното знание разглежда като опорен пункт който не ограничава неговите действия, а го вдъхновява за изграждане на собствен професионализъм, на неповторимо единство от методи, техники и действия, за творчество в рамките на здравия разум и в съгласие със системата на собствените ценности.

След всичко казано е очевидно, че **ролята на водещия груповата дейност** се различава съществено от тази на традиционния лектор /учител/.

Всичко в този модел на взаимодействие, на диалог между водещ и участници е по-различно.

Става дума за **равнопоставеност** не само между участниците, но и между тях и водещия.

Работата в кръг, а не в традиционната подредба на класната стая, означава и че отпадат преградите между водещия и участниците, че в известен смисъл всички са в равна позиция пред проблемите, които ще разискват.

Диалогът и откритостта са основни моменти в дейността на водещия - постоянното взаимодействие и откритостта към участниците, към техните идеи, към проблемите, които поставят.

Ефективният диалог е невъзможен, ако водещият не изпитва радост от непосредственото общуване, ако не е готов да спори, да търси, да признава незнанието си, да бъде **добронамерен**.

Всичко това е и невъзможно без **поемане на риск**. Това е рискът човек да се впусне с двадесетина участници, за да изследва една действителност, която далеч не е напълно ясна и на самия него; рискът да изложи на показ своите убеждения, разбирания, идеи пред едни критични съдници;

В крайна сметка необходима е и доста **мотивираност и енергия**. От една страна водещият трябва да попълва знанията си в толкова много области, за да придобие по-ясна представа за измеренията на съвременните социални отношения. Трябва енергия, за да се утвърждават новите образци на взаимодействие, защото при тях рутината и щаденето на себе си просто нямат място.

При осъществяването на тази роля са **необходими умения**, важни за подпомагане на участниците:

- умение да се види проблема от гледна точка на участника, в съответствие с неговата подготовка, възраст и образователно ниво, както и умение да се преценят различни възприятия и позиции непредубедено;
- умение да се долавят, приемат и уважават сходствата и разликите между водещия и участниците, както и сред самите участници;
- уважаване правата на участниците и усет за техните нужди и интереси;
- способност да се справя с противоречиви позиции и да предотвратява двусмислени и сложни ситуации;
- умение да види себе си и участниците като активни индивиди в местната общност;
- убеждение, че нещата могат да станат по-добри и че всеки е в състояние да промени нещо;
- умение да обобщи собствените приоритети в рамка от въпроси и ценности, както и да действа съгласно решенията на участниците;
- готовност да признае грешките си пред групата и да се учи от тях;

Най-важните и може би решаващи **компетенции** както на водещите, така и на участниците за създаване и поддържане на интерактивна група и среда за обучение са:

- **критично мислене** - умение да се открива, анализира и събира информация чрез използване на интердисциплинарни знания, многостранни умения и критичен подход; да се вземат решения, основаващи се на доказателства и да променят становището си при силен аргумент;

- **съзидателно мислене** - да се намерят нови и необичайни начини за свързване на фактите при вземане на решение, избягване на прекомерно обобщаване, предразсъдъци и стереотипи;

- **социално и обществено мислене** - умение да се анализират факти и ситуации и да се решава с оглед нуждите на другите и обществото като цяло, като се превъзмогват егоизмът и етноцентризмът; отвореност за разговор с другите и събиране на опит от различни преживявания;

- **мислене, ориентирано към бъдещето** - готовност да се усещат проблемите и да се оценяват решенията в светлината на опита, за да се изгради по-справедливо бъдеще.

- **самоорганизация** - структура от малки, независими, доброволни организации, създадени от индивидите за решаване проблеми на общността.

- **нагласа за работа в общността** – отнася се до класическите граждански ценности - приемане на отговорност в обществото или общността, но и подкрепа, дадена от общността за дейности, които дават власт на хората;

- **доброволно гражданско обвързване** - участието не се изчерпва с гласуването; то е непрекъснат процес на обществени въпроси и решения. Означава, че политическото решение и социалните дейности се разглеждат като взаимно подпомагащи се при решаване на проблеми; доброволното обвързване изиграва роля в процеса и в същото време освобождава правителствени ресурси за други цели;

- **граждански способности** -изискващи интерес към политическия процес, готовност за участие, в политическа партия, в доброволни групи и умение компетентно да се обсъждат политически въпроси.

- **култура на диалог и общуване** - общуването е основно във всяко модерно общество. То обаче трябва да е структурирано и организирано, особено при спорни въпроси.

- **толерантност към другите и способност да се правят компромиси** - спорните въпроси изискват размяна, която се основава на готовност да се правят компромиси.

По-конкретните характеристики на водещия определят неговата специфична роля в процеса на групова работа:

- Планира цялостното протичане на груповите дейности;
- Постига съгласие с участниците за желаните резултати и дневния ред на занятията;
- Предлага начини за процедиране и проверява дали има съгласие в групата;
- Осигурява условия за участие на всеки в груповата дейност;
- Осигурява ред при обсъжданията и това, те да са в правилната посока / в тази, която групата е избрала да следва с приетия дневен ред/;
- Наблюдава за следването на времевите рамки на дейностите и за протоколиране на информацията;
- Набелязва ограничителните фактори / време, участници, начини на работа/;
- Следи всеки да има възможност да вземе участие;
- Грижи се за сигурността на участниците и ги защитава от персонални атаки;
- “Адвокат” е на процеса - прави предложения как да се процедира
- Има грижата всеки да прави едно и също нещо, по един и същи начин, в едно и също време (постига съгласие по процеса);

Нека **конкретизираме тези съвети към отделните фази и области на дейност на водещия:**

От изключително значение е да използваме **добре всяко начало** – на занятие, на работа с групата, на обучение извън групата. С него ние даваме тон на цялата дейност, дори и когато участниците вече са убедени и знаят какво могат да очакват. “Вземи най-доброто от първите тридесет минути на тренинга” – казват опитни водещи, а бихме могли и да добавим – да взимаме най-доброто от първи пет-десет минути на всяко занятие. Винаги да започваме навреме, времето и така е малко, за да не привикват участниците към по-разтеглен ритъм.

Да насочваме вниманието на групата към това, което конкретно ще работим по време на занятието и върху резултатите, които ще постигнете.

При **воденето на занятия** да показваме компетентност и увереност без да доминираме групата. Да не претендираме, че имаме отговор на всички въпроси и да не забравяме, че участниците са нашите партньори, които често притежават повече знания и умения при разглеждането или решаването на определени въпроси.

През цялото време да опитваме да избягваме традиционното отношение учител-

ученик, да бъдем искрени и открити. Нека участниците почувстват , че откритото взаимодействие е една от основните черти на съвместната ни работа.

От самото начало да се стремим да постигнем едно от най-важните неща за груповата работа и за успеха на всеки интерактивен метод – **изграждането атмосфера на доверие**. Без участниците да са сигурни, че групата е място за споделяне, където конфиденциалността се зачита, не само дейностите няма да вървят добре, но и споделянията и обсъжданията ще са далеч от искреността.

За да водим групата и да спечелим доверието ѝ, следва да създаваме условия участниците да се изразяват открито, да стимулираме чрез известните ни методи участието на всички, да поощряваме поемането на рискове.

През цялото време да не забравяме **обратната връзка**, да приемаме добре въпросите на участниците като израз на техния интерес, но и да преценяваме на кои от тях може да се отговори веднага.

Нека запомним, че водач на групата може да бъде само водещ, който набляга на **силните страни на участниците**, приема ги такива каквито са, но се старее да забелязва и да гради нещо в групата , основано върху силните им страни, върху потенциала им.. Емпатията и разбирането, но и откритостта и споделянето са също най-важни твои качества. Споделянето на общите неща, на чувствата, на бъдещите планове за групови дейности и проекти – това е част от необходимото за груповото развитие и за развитие на нашите отношения с групата.

По отношение **на езика и поведението** да използваме неформалния език, да търсим и да открояваме силното, интересното у тях, като и необичайните им точки на виждане и споделяне.

Никога не следва пряко да съветваме – нека си припомним, че съветването е основна бариера в общуването, а пък откритото съветване е най-често безполезно или поражда обратни реакции.

Да поощряваме желанието за сътрудничество, както и изразяването на несъгласия; да не прикриваме, а да помагаме на групата да изследва напреженията и конфликтите - този начин на групово социално учене е най-ценното за младите хора и най-допринасящо за развитието на силни взаимоотношения.

Нека използваме хумора, но умерено, както и да приемаме проявите на хумор и шегите, които са в границите на добрия тон и на груповите правила.

Да разширяваме груповото участие когато е необходимо, но и да и защитаваме безусловно участници, когато тяхната физическа или психическа сигурност е нарушена.

Нашето водачество не следва да преминава в борба с групата – нито за монопол в общуването, нито за власт. Важно е да не оспорваме, а да приемаме другите мнения, да търсим тяхното изясняване. Нека не ги отхвърляме, защото зад всяко несъгласие и различно мнение стои вероятно личен или групов проблем. Да приемаме, легитимираме дадено поведение и да дадем възможност на участника или участниците то да бъде обяснено, а чувствата им изразени, това е винаги по-добре, отколкото пренебрегването, неизслушването, необръщането внимание или откритото противопоставяне.

Във всяко наше действия **правилата** са наш и на групата помощник и съюзник, да се придържаме към тях, да насочваме към тях, да търсим обяснения

чрез тях.

За да управляваме груповите процеси, следва да формираме постоянно групите по различни начини, да смесваме екипи и партньори, да варираме с броя на хората в дадена дейност. За да бъдат участниците, включени в дейността, поддържаме действията им като ги структурираме, разпределяме във времето, въвеждаме елемент на добронамерена съревнователност.

Да сменяме умствените дейности с физически - понякога само ставането от столовете и раздвижването на краищата има енергетизиращ ефект.

Превенции и интервенции

Една от основните ни роли като водещ е фасилитирането, улесняването на взаимодействията в групата в процеса на нейното справяне с поставените задачи. Затова и от ключово значение са улесняващите поведенчески действия, които най-общо може да разделим на две групи – **превенции и интервенции или предотвратяващи действия и намеси.**

Превенции /предотвратяващи действия/ са такива, улесняващи поведенчески действия, които се извършват преди или по време на занятието/ груповата среща/, за да предотвратят отклоняването на групата от съдържанието или от процеса на работа.

Интервенции /намеси/ са такива улесняващи поведенчески действия, които се извършват по време на срещата, за да върнат групата отново към съдържанието и процеса на работа.

Превенциите са в крайна сметка техниките и действията на водещия, които предопределят характера на бъдещата дейност на групата с оглед осъществяването на поставените цели и задачи. Те могат да бъдат разделени на няколко групи.

- превенции , насочени към условията на протичане на занятието;

- превенции, насочени към структурирането на занятието;

- превенции насочени към отношенията между участниците в занятието.

Към първия вид превенции може да отнесем всичко, което споделихме за организацията на занятията – подготовката на залата, необходимите материали, известяването на участниците, договарянето с ръководството на училището целите на занятията и на цялата програма и очакваните резултати.

Както ще видим по-нататък детайлен дневен ред означава за всеки момент от занятието да бъдат ясни участниците, начинът на поведение на групата, методите за постигане на решения при възникване на проблеми, методите на взимане на решения, дейността на водещия. Такава конкретност на дневния ред ни дава възможност като водещи да проиграем в основни линии всяко занятие преди неговото започване, да придобием увереност в действията си, да преценим

възможните трудни моменти и да обмислим стратегии за намеса в един или в друг момент. Детайлният дневен ред фокусира вниманието на групата, дава точна представа за ангажиментите на всеки от участниците по време на различните работни фази

Превенциите , насочени към участниците в занятието, в най-общи линии означават опит за структуриране на отношенията чрез изготвяне и приемане на правила за работа. Важно е от самото начало на занятията всеки участник да разбере, че те протичат съгласно определени правила и по отношение на различните дейности и на междуличностните отношения. Тези правила спомагат за равнопоставеност и за освобождаване на групова енергия, но те са и защитна мярка срещу злоупотребата с доверието, с времето на участниците, с използването от дадени участници на занятията за други цели. Създадените правила за работа/ като “всички сме равни, нека се уважаваме, няма нищо лошо в това да не сме съгласни, да се изслушваме, всички участват, никой няма власт над другите, да спазваме регламента на всяка дейност”/ са от огромно значение за работата на водещия. На практика те са нашата опора, когато някой нарушава реда на работа. Също така във всеки момент, когато възникнат трудности, връщането към правилата на работа може да се окаже стимулиращо за групата.

Така **превенциите** в началото на срещата са относно: желаните резултати; дневния ред; ролите на участниците; начина на вземане на решения, напомняне за основните правила.

По време на занятията също са възможни превантивни действия.

Всяко занятие е с определен дневен ред и преминава през няколко етапа, така че като водещи следва да сме подготвени с превантивни мерки за всеки етап. Най-вече това са процедурни предложения за различните етапи – за действия и за постигане на съгласия по даден конкретен въпрос; но също така превантивни действия за доброто изслушване в групата, за моделиране на дадени типове поведение/ обучението на групата/; задаването на въпроси с отворен край; насърчаването на участието.

Интервенциите са по-проблематичната част в работата на водещия. Ако голяма част от превантивните действия ние подготвяме сами и от нашата методичност и систематичност зависи тяхната ефективност, то интервенциите са предизвикани от поведението на цялата група или от действия на отделни участници, които предприемаме при появата на трудности в работата на групата.

В този смисъл в акта на интервенцията може да разграничим няколко момента - да идентифицираме проблемното действие, да го анализираме и да дадем отговор за себе си какво да предприемем. Затова и интервенцията изисква не само постоянно следене на протичащите в групата процеси, но и достатъчна практика на водещ, ако искаме да е ефективна.

Ето някои прости **техники за интервенции** .

- **Бумеранг** – при нея ние връщаме към задалия го въпросът, насочен към нас. Тази техника помага да се поддържа работата на групата, да не се прехвърля върху водещия отговорността за анализ или за решение.

• **Поддържайте/ връщайте вниманието върху разглеждания въпрос.** През цялото време наше задължение е групата да работи по едно и също време по един и същ проблем /освен, ако не разпределим задачи в малки групи/. Ето защо постоянно следва не само да проверяваме къде “се намира” групата, но и да насочваме нейното внимание върху проблема, ако тя реши да разглежда нещо друго. Най-често това става, когато участници заемат груповото време, за да се обсъждат въпроси, невключени в дневния ред или нямащи нищо общо с провежданата дейност. Доколкото дневният ред е приет със съгласие, той е нашето основание да настояваме обсъждането на даден въпрос да продължи, освен ако групата не е поискала и решила да прави нещо друго.

• **Отбелязвайте какво става** – най-трудно, особено за новите водещи е да се опитват да интерпретират какво става с групата, да се опитват да подреждат сигналите, които получават от нея. Проблемът с такава интерпретация е, че тя обикновено е неточна и непълна и може да ни накара да вземем съвсем погрешни решения за водене на групата. Затова най-простото и необходимо правило в тази ситуация гласи – не се опитвай да интерпретираш какво става с групата – ако имаш проблем с разбирането какво става, просто попитай групата, или опиши признаците на поведение, които те безпокоят. По този начин ти не само прехвърляш отговорността за проблемното поведение на групата, но може и да очакваш конкретен отговор за ставащото, който ще е по-добър и по-точен от твоите предположения.

• **Избягвайте битките в процеса на работата** – това е едно от най-важните правила за водещия. **С групата не се спори и още по-малко се воюва.** Нашата работа е да подпомагаме групата в нейното движение към решаване на нейния проблем, т.е. ние имаме отговорност за процеса като за това сме изготвили и съгласували с групата структурни рамки на развитие на процеса и правила за действие. По принцип да се води битка с групата означава да се твърди, че тя не е права. Дори и наистина да е така, може само да очакваме отрицателна реакция от групата, намаляване доверието ѝ към нас като към водещи и само повече нови трудности.

• **Налагайте изпълнението на процедурните споразумения** в подобни на горните ситуации, те са които ви дават опора в работата ви на водещ и трябва да бъдете сигурен, че след като те са съгласувани с цялата група за спазването им вие ще бъдете винаги подкрепен от значителна част от участниците. Ако всички се противопоставят на процедури споразумения или ситуацията се е променила коренно и групата иска нещо невъзможно от вас, то вие просто трябва да решите дали да продължавате да работите по този начин с нея.

• **Приемайте /легитимирайте/, обсъждайте или отстъпвайте** – важно е винаги да легитимирате действията на членовете на групата, извън случаите, когато те не нарушават приетите правила. След като някой участник поставя въпрос, значи той е важен за него; след като друг член на групата става, за да напусне временно стаята, значи има основателна причина да го стори; след като трети ви атакува – приемоте атаката като насочена не към личността ви, а като към ваши конкретни действия като водещ. Обсъждайте, отстъпвайте, не атакувайте групата, признайте целесъобразността на поведението, нека

участникът да поеме отговорността за него, да развие позицията си, да изрази исканията си и ако групата реши те да бъдат разгледани.

- **Не заемайте отбранителна позиция** – това е логичното продължение или допълнението на принципа да не атакувате групата. Приемете, че ако сте атакуван, групата изпитва трудности при справянето с проблема. Не се обяснявайте, а се старайте да следвате приетия със съгласието на групата дневен ред/план за действие/.

- **Използвайте езика на тялото без да преигравате.** По този начин вашата връзка с групата става все по-пълноценна, вие показвате, че сте ангажиран във вашето взаимодействие с нея и с всеки от участниците;

- **Използвайте хумор без да прекалявате** – все пак времето на групата е нейно, а не ваше. Усмивката, леката ирония, търсенето на смешната страна на някои явления ви сближава с групата, изгражда атмосферата на взаимно доверие.

- На последно място **безусловно предпазвайте младите хора от лични атаки, от уронване на престижа или достойнството им.** Вие сте пазач на нормите пред всички останали и вашето оттегляне от тази роля дава такава свобода в групата, в който някои се чувстват незащитени, а други злоупотребяват с нея.

Нека не забравяме, че превенциите и интервенциите като техники се отнасят не само за водещия, но и за всеки групов член.

Когато във вашата група ги използвате постоянно, ще видите как след известно време става почти чудо- групата сама започва да прилага и да оценява приложението на тези техники- да се намесва като водещ на всички моменти от груповата работа.

Първо занятие : Каква е разликата между власт и сила без власт?

Преглед на занятието:

Това занятие е въведение към изучаването на властта. Учениците ще усвоят определението на властта, така както се използва в тази програма. След това те ще изследват различни хипотетични ситуации, за да могат да усвоят разликата, когато някой упражнява власт и когато някой упражнява сила без власт

Цели на занятието:

В края на занятието учениците ще могат да:

1. Определят понятията “власт” и “сила”.
2. Идентифицират ситуации, които са примери на упражняване на “власт” и ситуации- примери на упражняване на “сила без власт”.
3. Обясняват основанията за определяне на дадена ситуация като упражняване на власт или на сила без власт.
4. Обясняват защо е важно да се разграничава между власт и сила без власт.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Докато записваш основните понятия на дъската, групата се запознава с целите на занятието от книгата за ученика. Насочи обсъждането към понятията власт и сила без власт. Едната половина от групата ще определя понятието “власт”, а другата – “сила без власт”. Запиши определенията на двете групи.

Упражнение за критическо мислене

„Прекупвачи на череши”

Нека участниците се запознаят с текста и да отговорят на въпросите самостоятелно или в малки групи. Обсъдете отговорите в цялата група

1. Кой използва сила в този случай?

Прекупвачите на череши, полицията

2. Каква е разликата между прекупвачите, използващи сила и използването на сила от страна на полицията в редките случаи, когато тя се появява на полето?

Помогни на участниците да разберат, че полицията притежава властта да използва сила, защото законът ѝ дава това право. Упражняването на власт може да произтича от закона, от обичаите или от принципите на морала. Може дори така да отбележиш, че дори и някой да има правото да упражнява власт в дадена ситуация, това още не гарантира, че той ще използва властта справедливо, в съответствие с морала и в необходимата степен /пропорционално/.

Нека участниците разберат, че прекупвачите нямат правото да упражняват власт, да контролират или да направляват поведението на други лица и че поради това те използват сила .

Четене и обсъждане

„Сила или власт?”

Нека групата се запознае с текста от Помагалото на ученика. Обсъдете с групата техните отговори на въпросите.

1. Имат ли право родителите ти да изискват да се прибиращ в определен час? Да или не? Опитай се да обосновеш мнението си и в двата случая.

2. Имаш ли право да накараш по-малкия си брат или сестра да напуснат стаята, когато гледаш телевизия? Да или не?

3. Има ли право директорът да изисква да идваш навреме на училище и да не напускаш училището по време на занятия? Да или не?

4. Има ли право твойт приятел/ка да те накара да направиш нещо, което не би искал да правиш? Да или не?

5. Има ли право представител на властта да те накара да се подчиниш на закон, който смяташ за несправедлив? Да или не?

Представи на участниците определенията на “власт” и на “сила без власт”

Сила е способността да контролираш или да направляваш нещо или някого.

Понякога хората имат правото да използват сила, а понякога – не.

Властта е сила, комбинирана с правото да се използва тази сила. Правото да се използва сила обикновено произтича от законите, обичаите или моралните принципи.

Упражнение за критическо мислене

Групата работи по тройки. Нека участниците прочетат всяка ситуация, да отговорят на въпросите от текста и да споделят отговорите си пред цялата група.

В края на занятието:

Нека участниците да приведат примери за власт от техния опит и да ги обосноват. Приключи занятието като попиташ участниците защо е важно разграничението между власт и сила без власт.

Нека прочетат целите на занятието и да преценят дали са ги изпълнили.

Приложи наученото:

Ако прецениш, че е възможно участниците да водят дневник или работна тетрадка, започни с отбелязването на разликите между упражняване на власт и на сила без власт.

Участниците да потърсят примери на упражняване на власт и на сила без власт от вестниците или от телевизионните новини, да ги отбележат в дневника си и да ги споделят следващото занятие.

Второ занятие

Кои са някои от източниците на власт?

Преглед на занятието:

Участниците ще научат, че властта може да се открие в дадени роли/ длъжности или постове/, институции, правила, закони, обичаи и морални принципи. Те ще усвоят някои общи аргументи за оправдаване източника на управленска власт, като право дадено от Върховно същество или произтичащо от съгласието на управляваните. Участниците също така ще научат защо е важно да се идентифицират и оценяват източниците на властта в определени ситуации. По време на упражнението за критическо мислене групата ще идентифицира и оцени източниците на властта, представени в различни исторически и литературни документи

Цели на занятието:

В края на занятието учениците ще могат да:

1. Идентифицират роли, институции, закони, обичаи и морални принципи, върху които се основава властта.
2. Идентифицират къде ролите, институциите и др. Придобиват власт да контролират поведението на хората.
3. Идентифицират какъв е източникът на власт с9поред някои управници и властови органи.
4. Оценяват литературни и исторически документи с цел определянето на източника на властта в описаните ситуации.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Нека участниците приготвят списък със ситуации, в които те имат отношения с притежаващите власт. Попитай ги кои смятат, че са източниците на тази власт. Запиши основните понятия на постер, а в това време нека групата се запознае с целите на урока.

Четене и обсъждане

“Къде може да откриеш властта?”

Нека групата прочете “Къде може да откриеш властта?” Попитай участниците, кои са източниците на властта според текста и ги запиши на дъската.

1. Роли /длъжности или постове/.
2. Институции.
3. Закони и правила.
4. Обичаи.
5. Морални принципи.

Попитай участниците за примери от техния опит като:

Роли: докторът притежава власт да предписва лекарства на пациентите си;

Институции: Народното събрание притежава власт да изработва законите на страната.

Закони и правила: подчиняването на Закона за данъчното облагане означава, че се признава властта на закона.

Обичаи: дошлият първи се обслужва първи е правило, утвърдено от традицията.

Морални принципи: човек не мами по време на изпити, защото знае, че е лошо да се постъпва така.

Четене и обсъждане

“Откъде произтича властта?”

Нека групата се запознае с текста “Откъде произтича властта?”. Участниците ще научат, че хората и институциите придобиват правото да регулират или контролират поведението на другите от някакъв източник, който може да бъде установен стъпка по стъпка. Например: властта на учителя се основава на факта, че е назначен от директора на училището. Той пък притежава власт, защото е назначен от началника на инспектората по образованието. Властта на инспектората следва от Закона за образованието, който пък се основава на Конституцията на страната, която е приета със съгласието на гражданите.

Нека участниците приведат други примери за това откъде произтича властта като анализират управленски длъжности от населеното място или такива, които познават от историята.

Четене и обсъждане:

“Какви аргументи са използвани в миналото, за да се оправдае упражняването на властта?”

Нека групата се запознае с текста, а ти отбележи на дъската основанията за упражняване на властта.

1. Право, дадено от Върховно същество.
2. Право, наследено по рождение.
3. Право, основаващо се на притежаването на повече знания.

4. Право основано на съгласието на управляваните.

Нека участниците идентифицират всяко от основанията, а след това да потърсят исторически примери.

Четене и обсъждане

“Защо е важно да познаваме източниците на властта?”

След като групата се запознае с текста, обсъдете защо е важно да се познават източниците на дадена власт. Помогни на участниците да разберат, че в конституционна система като нашата властта на управляващите е ограничена. Запознай участниците с основанията за съществуването на дадено правило в нашето общество и че правилата, създадени от по-нисшестоящите управленски органи / например министерства / следват правилата на по-висшестоящия орган / министерски съвет / и не могат да противоречат на други правила / закони /, гласувани от Народното събрание, както и на Конституцията на страната. Посочи, че ролята на Конституционния съд на Република България е да определя дали законите на страната не противоречат на Конституцията на страната. Посочи, че също така е важно да се знае, какъв е органът на властта, който утвърждава дадено правило. Органите на изпълнителната власт могат да издават само разпореждания и да предлагат проекти на закони, а само Народното събрание може да утвърждава Закони.

Упражнение за критическо мислене

“Разпознаване източниците на властта”

В това упражнение ще се работи в три групи като всяка ще работи с един от текстовете “Законът на гостоприемството”, “Задължението за гражданско неподчинение” Конституция на Република България

Нека всяка от групите след запознаване с текста отговори на въпросите към него Насочи дискусиата към представяне и изследване на общите неща и на различията, на преимуществата и недостатъците на различните източници на власт – обичай, морални принципи, съгласие на управляваните.

В края на занятието:

Нека участниците прочетат целите на занятието и да определят в каква степен те са постигнати. Може да използваш сенаторско гласуване.

Трето занятие

Как може да се използва властта?

Преглед на занятието:

Занятието посочва проблеми, които възникват при отсъствието на ефективна власт. Участниците ще се запознаят с възгледите за необходимостта от официална власт на Джон Лок “Два трактата върху гражданското управление”.

Занятието предвижда провеждането на ролева игра “Необитаемият остров”, която цели изграждането на правила за отношенията между хората в общността / създаването на “Островна конституция”. Участниците ще научат, че властта

помага да бъдат защитени нашите права, носи ред и сигурност, помага при управлението на конфликтите и улеснява разпределението на ползите и на тежестите в обществото. Накрая участниците ще могат да изследват критически използването на властта в “Боклукът на Бофия” и да видят как тя може да бъде използвана за решаването на критичен екологичен и социален проблем .

Цели на занятието:

В края на занятието учениците ще могат да:

1. Описват какви проблеми могат да възникнат там, където няма официална власт.
2. Идентифицират някои важни употреби на властта.
3. Оценяват ситуация, в която да определят как управляващите използват властта за решаването на проблем.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Представи занятието като помолиш участниците да представят списък с всички правила, регулации и хора на управленски длъжности, имащи отношение към покупката на автомобил / на имот/.

При представянето насочи вниманието към броя на регулиращите правила, както и хората, които упражняват власт при решаването на проблема. Нека участниците отговорят на въпроса какво ще се случи, ако няма правила и хора, занимаващи се с регулирането на процеса на продажба?

Четене и обсъждане

“Защо се нуждаем от властта?”

Нека групата прочете текста. Помоли участниците да си представят как би изглеждал живота в естественото състояние - без правила и закони, без органи на реда, които да следят за спазването на законите, без съдилища, които да помагат за уреждането на споровете. Нека участниците отговорят на трите въпроса:

- * Какви проблеми могат да възникнат в тази ситуация?
- * Ще имаш ли тогава някакви права?
- * Кой ще защитава тези твои права?

Упражнение за критическо мислене

“Оценка и изразяване на становище за необходимостта от управление”

Нека по двойки участниците се запознаят с текста на Джон Лок, да отговорят на въпросите след текста и да споделят отговорите си в цялата група. По-долу са някои възможни отговори на участниците:

1. Според Лок, какви проблеми могат да възникнат, когато няма власт в обществото?
 - животът ще бъде опасен и изпълнен със страх;
 - няма да може да се радваме на свободата защото във всеки момент ще може да бъдем атакувани от някого друг;
 - няма да съществува система от закони, която да се познава от хората и те да са съгласни с нея;

- няма да бъде защитена частната собственост;
- няма да има стандарти за доброто и лошото, с помощта на които да се уреждат споровете;
- няма да има хора или група от хора да следят за спазването на законите.

2. Според Лок, кои са източниците на властта?

- хората търсят други хора, с които да споделят потребността си от сигурност и заедно да защитават живота, свободата и собствеността си. Те се събират заедно под защитата и властта на хората от управлението. Те постигат съгласие как да бъдат наказвани нарушаващите правилата в обществото. Това са източниците на законодателната, изпълнителната и съдебната власт.

Ролева игра:

“Необитаемият остров”

Тази ролева игра ще моделира изграждането на система от правила за живот в обществото, сключването на обществен договор.

Важно е участниците да могат да се отпуснат, за да изпълнят упражнението. След като прочетеш инструкцията, ги остави на свобода без да се намесваш, за да започнат да предлагат как да устроят живота си на острова. Остави достатъчно време за обсъждане на станалото на “острова” и за анализ на създадената Островна Конституция. При обсъждането наблегни на ролята на правилата / или на тяхното отсъствие/, на условията, при които тези правила ще бъдат упражнявани ефективно и на проблемите, които ще бъдат решени с тези правила. Обърни внимание на проблемите, които решава обществото с ефективното използване на властта.

* Осигуряването на ред и сигурност за всички на Острова.

* За защитата на основните права и свободи. Например, нашата Островна Конституция защитава правото на всеки да изразява мнения.

* За справедливото разпределение на богатата и на тежестите в обществото. Например, Островната Конституция гарантира на всички възможността да имат подслон и прехрана при положение, че се трудят съобразно възможностите си на Острова.

* За справедливото и мирно решаване на конфликти. Нашата Конституция осигурява справедливо решаване на възможни конфликти, възникващи между членовете на нашата група.

* Нашата Конституция може да защити правото ни на лична собственост /предмети, които сме придобили по време на престоя на Острова/.

Упражнение за критическо мислене

“Боклукът на Бофия”

Това упражнение ще помогне да бъде оценена ползата от използването на властта в конкретен случай. След прочитане и обсъждане на текста в малки групи нека всяка представи своето мнение. Какви проблеми възникват при използването на властта в този случай и защо. Как тези проблеми могат да бъдат решени. При повече време учениците могат да се запознаят с правомощията на местните власти за решаване на подобни проблеми и за техните взаимоотношения с централната власт.

Помогни участниците да разберат различните равнища на взимане на управленски решения и на необходимостта от взаимодействие между различните управленски институции за решаване на проблема. Обърни внимание и на ролята на гражданите като суверен в демократичното общество и техните права да изискват от управленските структури / властта/ решение на проблемите им.

“Боклукът на Бофия”

От няколко години сметището в град Бофия е запълнено с боклуци. Те застрашават живота на жителите в местния квартал на Бофия. Те се организират и препречват пътя на камионите с отпадъци. Гражданите от квартала имат право да живеят в безопасна среда. Това от своя страна оставя купища отпадъци по улиците на Бофия и прави реална възможността от избухване на епидемия в милионния град, нарушава правата на много по-голяма група от граждани.

Въпреки започнатите преговори между жителите от квартала до сметището и представителите на фирмата, извозващи боклуци, а впоследствие и Министерството на околната среда и градския съвет на Бофия, не може да бъде намерено решение на проблема.

Ситуацията става взривоопасна и тогава се намесва Министерският съвет, като орган, следящ за обществения ред и сигурност на територията на цялата страна. Той постановява представителите на Министерството на екологията да седнат отново на масата на преговорите, да изготвят светкавично всички необходими екологични експертизи за решаването на проблема. Министерският съвет осигурява средства за изграждане на нов завод, както и място за изграждане на завода и задължава общината да започне процес на разделно събиране на отпадъци, който да намали притока на отпадъци към сметището, както и се осигуряват средства за благоустрояване на квартала.

В резултат – Министерството на екологията, градският съвет, представители на гражданите и на фирмата за прибиране на боклуците взимат решение за закриване на сметището в срок от шест месеца като дотогава решават да продължи извозването на отпадъци.

Приложи наученото:

Раздели групата на две. Едната група в продължение на няколко дни ще следи даден вестник и ще отбелязва местни проблеми, които възникват поради липсата на ефективна власт в държавата /в населеното място/. Втората група ще отбелязва международни проблеми, възникващи поради липсата на ефективна международна власт. След като съберат достатъчно проблеми, двете групи предлагат начини, по които властта / местна, национална, международна/ би могла да се справи с един от тях.

Нека в работната тетрадка/дневника/ участниците отбележат всички свои действия през деня - от момента на събуждане до този, в който получават тази задача и да отговорят на въпросите

- Колко от техните действия са ръководени от спазването на дадено правило или закон?

- Каква е целта на тези правила и закони? Смятат ли, че те са необходими?

За домашна работа по желание участниците да опишат как би изглеждал техният живот, ако обществото е в естествено състояние. Организирай конкурс с жури от участници, което да оцени работите и да обоснове оценките си.

Втори раздел: Как да оценим кандидата за дадена длъжност?

Участниците научиха, че властта се упражнява под формата на различни управленски длъжности/ учител, офицер, кмет, съдия, президент/. Упражняващите тези длъжности притежават власт, която засяга живота ни по различни начини.

Важно е участниците да придобият знания, умения и нагласи, за да взимат информирани и разумни решения за подбора на кандидатите за дадена управленска длъжност. Този раздел ще помогне на участниците да вземат решения посредством усвояването на процедура или на интелектуални инструменти за подбор на кандидатите за управленски длъжности.

Като полезни процедури за подбор на кандидатите за управленски длъжности участниците ще използват:

1. Идентифициране на задължения, власт, привилегии и ограничения на дадена длъжност
2. Идентифициране на характеристиките, които лицето трябва да притежава, за да може да изпълнява дадената управленска длъжност.
3. Идентифициране на силните и слабите страни на кандидатите за дадена управленска длъжност
5. Осъществяване на подбор за управленска длъжност и обосноваване на основанията за взетото решение.

Като начало може да покажеш снимки от някое списание или вестник на представители на властта и да попиташ “Какви характеристики трябва да притежават хората на различни управленски длъжности”? /това може да се осъществи и чрез мозъчна атака/.

След това попитай участниците как те решават да гласуват за избиране на представители в ученическото самоуправление или ще решават как да гласуват в изборите, в които скоро ще им предстои да участват. Защо е важно да отчитат квалификациите на личността предварително. Може да възложиш на една група да опише какви проблеми ще възникнат, когато неквалифицирани лица заемат управленска длъжност

Накрая, след като обобщиш обсъжданията, нека участниците отбележат какви са техните очаквания по отношение на това, което ще научат в този раздел.

Четвърто занятие: Как трябва да подбираме лица за дадена управленска длъжност?

Преглед на занятието:

Участниците ще научат да идентифицират изискванията за дадена управленска длъжност, както и необходимите квалификации на лицето, което иска да заеме тази длъжност. Участниците ще усвоят набор от интелектуални инструменти, които ще им помогнат да анализират задълженията на длъжността и да решат дали лицето е достатъчно квалифицирано да изпълнява тази длъжност. Участниците ще приложат интелектуалните инструменти към конституционните изисквания за Президент на Република България и ще определят някои от характеристиките, които кандидатът за Президент трябва да притежава, за да се справя успешно със задълженията си.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират някои от отговорностите за дадена управленска длъжност и характеристиките, необходими за успешното изпълнение на длъжността.
2. Определят понятието "интелектуални инструменти" и критериите, които трябва да се използват, за да се прецени дали някой се квалифицира за определена управленска длъжност.
3. Изследват задълженията, властта, привилегиите и ограниченията на длъжността Президент на Република България и да определят някои от характеристиките, които кандидатът за Президент трябва да притежава, за да се справя успешно със задълженията си.

Четене и обсъждане

“Какви са качествата на добрия лидер?”

Нека участниците прочетат текста за Георги Раковски или да се запознаят с биографиите на някои известни политически дейци и във всяка група да отговорят на един от въпросите:

1. Какви са отговорностите на политическия деец в процеса на управление на обществените дела?
2. Какви лични характеристики помагат на конкретния политически деец да се превърне в успешен лидер?

Запиши на постер отговорностите, които групата предлага и необходимите личностни характеристики на лидера.

Насочи обсъждането към въпроса защо е необходимо да изследваме отговорностите на дадена управленска длъжност и защо лицата на управленски длъжности трябва да притежават определени качества. Каква е връзката между двата въпроса и как от отговорностите на дадената длъжност могат да бъдат изведени необходимите личностни характеристики.

Упражнение за критическо мислене

“Как ние избираме някого на управленска длъжност?”

Тази част на урока представя интелектуалните инструменти, необходими да се вземе решение дали кандидат за управленска длъжност може да я изпълнява. Запознай се с интелектуалните инструменти от въведението към това помагало.

Интелектуалните инструменти, които използваме при подбора на кандидат за управленска длъжност са:

1. Какви са задълженията, пълномощията, привилегиите и ограниченията на длъжността?
2. Какви качества трябва да притежава човек, за да бъде избран на длъжността?
3. Какви са силните и слабите страни на личността, която избираме за дадената длъжност?
4. Кой от кандидатите ще бъде най-подходящ за дадената длъжност и защо?

Упражнение за критическо мислене

“Нашите училищни водачи”

Раздели групата на две. Нека едната част опише и обоснове какъв трябва да бъде лидерът на ученическото самоуправление в училище, а втората група да опише и обоснове характеристиките на лидера на училищния отбор по футбол.

Нека групите представят двете характеристики и да се опитат да отбележат сходствата и различията помежду им..

Упражнение за критическо мислене

“Оцени характеристиките на гражданин, подходящ за изпълнение на длъжността Президент на Република България”

Раздели групата на четири. Нека всяка група оцени какви са задълженията, отговорностите и ограниченията на Президента, а след това да се опита да изготви списък с необходимите личностни характеристики на Президента.

При работата по групи може да се използва таблицата от помагалото на ученика.

В края на занятието:

Обсъдете как научените интелектуални инструменти могат да помогнат на участниците да изпълняват техните отговорности като граждани или като ученици. Може да разделиш участниците на няколко групи и във всяка те да изследват отговорностите си при избор на управленска длъжност – като ученици, като членове на спортен екип, като граждани по време на общи избори, на избори за местната власт.

Приложи наученото:

За домашна работа или като допълнителни дейности може да възложиш на участниците да напишат есе за управленска длъжност, която те биха искали да упражняват и за нейните характеристики, както и да определят какво те следва да постигнат, за да може да заемат длъжността

Пето занятие

Кого би избрал на тази длъжност?

Преглед на занятието:

Занятието дава възможност на участниците да приложат интелектуалните инструменти, за да анализират управленска длъжност и да вземат решение под формата на ролева игра. Групата трябва да помогне на гражданите на Доброво да определят кой от кандидатите за кмет ще представлява най-добре техните интереси.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат интелектуалните инструменти при вземането на решение, кой от кандидатите е най-квалифициран да изпълнява управленска длъжност.
2. Обясняват използваните аргументи за избора на определена длъжност.
3. Обясняват как интелектуалните инструменти помагат при избора за управленски длъжности.

Упражнение за критическо мислене

“Изрази своето отношение към кандидат за обществена длъжност”

В това упражнение групата ще направи избор на кмет на основата на достатъчно изчерпателна информация за дадено населено място и за кандидатите за длъжността. Важно е да организираш сравнително сложните дейности за краткия период за протичане на дейността, което означава да поставиш ясни времеви ограничения и да следиш те да бъдат безусловно спазвани. Опитай се да бъдеш в помощ на групата при евентуални трудности при формулирането на въпросите. За да може процесът да бъде ускорен и да бъдат по-добре формулирани въпросите, определи двойки от участници, които ще формулират въпросите към дадения кандидат и след това ще ги съгласуват с цялата група.

Обърни внимание на участниците, че е важно въпросите към кандидатите да бъдат формулирани от гледна точка задълженията, властта, привилегиите, ограниченията на кметската длъжност, както и да бъдат установено дали притежават характеристики, които отговарят на тези изисквания. Посочи, че е възможно групата да поиска кандидатите да се представят с това, което смятат, че е важно избирателите да знаят за техните качества и способности за изпълнение на кметската длъжност.

Внимание: това занятие не цели избирането на конкретния кандидат, а упражняването на интелектуалните инструменти в една близка до реалната публична ситуация. При възникващи конкретни спорове или конфликти връщай вниманието на групата към интелектуалните инструменти и ги използвай като критерии за дейността на групата по избора на кандидат.

В края на занятието:

След провеждането на избор проведи обсъждане на процеса и на получените резултати. Дай възможност на всеки, който иска да се аргументира защо е гласувал за даден кандидат.

Приложи наученото:

Като допълнителна дейност нека групата оцени, като използва интелектуалните инструменти, участниците в телевизионни дебати.

Друга възможност е да сравнят кандидатите от последните избори за кмет в селището като използват критериите от този урок и да напишат радио реклама с продължителност 30 секунди за кандидата, когото смятат, че е най-подходящ. В този случай ще трябва да им предоставиш информация за кандидатите.

Трети раздел

Как може да оценяваме правилата и законите?

Участниците вече са научили, че едно от проявленията на властта е чрез правилата и законите, които трябва да следваме - семейни и училищни правила, както и общински, национални закони, закони на Европейския съюз. Тъй като властта под формата на правила засяга по много начини живота ни, важно е да се придобиват знания и умения, за да могат да се вземат добри и информирани решения по проблеми, имащи отношение към правилата.

В този раздел участниците ще усвоят полезна процедура за оценка на правилата, законите, заповедите, разпорежданията. Те ще научат как да определят кое правило или закон ще оценяват, както и целта, поради която те са създадени. След това участниците ще определят дали целта може да бъде постигната по-добре с други средства отколкото с правила и ще изследват или ще изведат действителните или вероятни последствия от даденото правило или закон. Преди да решат дали да приемат, променят или отстранят дадено правило или закон, участниците ще идентифицират неговите силни и слаби страни, за да определят дали то е:

- * Справедливо
- * Лесно за разбиране
- * Добре направено, за да постигне целта си
- * Става ясно какво се очаква от него
- * Направено така, че да не влиза в конфликт с други ценности като лична неприкосновеност и свобода
- * Възможно е да бъде спазвано

Процедурата, която участниците ще прилагат за оценка на правила и закони е също полезна за развитие на нови правила или закони. Участниците ще идентифицират проблеми, за решаването на които е добре да бъдат създадени адекватни правила. След това те ще формулират правило, ще изследват предназначението му и ще определят дали целта може да бъде постигната с други средства. Накрая участниците ще направят заключения относно вероятните последствия от предлаганото правило и ще идентифицират неговите силни и слаби страни съобразно приети критерии.

Покажи на групата някои снимки от списания и ги попитай да идентифицират правилата или законите, които имат отношение към тези снимки /заседание на Народно събрание, спортно състезание и т.н./. Попитай ги “Как може да оценят дали дадено правило или закон е добро?”

Шесто занятие

Какво трябва да имаш предвид, когато оценяваш правилата?

Преглед на занятието:

Занятието представя интелектуалните инструменти за оценка на правила и закони. Участниците ще изследват серия от правила, за да определят слабостите във всяко правило и да могат да усвоят характеристиките на добре изработеното правило. След това те ще приложат интелектуалните инструменти при оценка на правилата за сила на звука в автомобилните уредби.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират критерии или интелектуални инструменти, полезни при изработването и оценката на правила и закони.
2. Описват характеристиките на добре изработено правило или закон.
3. Прилагат интелектуални инструменти за оценката на конкретен закон и да предлагат начини за подобряване на този закон.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Започни занятието като представиш ново училищно правило. Запиши правилото на постер и подкани участниците да изразят мнението си за качествата му. Някои от примерните правила могат да бъдат:

- само учениците с кафяви очи могат да участват в училищните отбори;
- директорът може да гони ученик, когато смята, че той употребява или продава наркотици.

Нека участниците дадат предложения за характеристики на добро правило и запиши предложенията им на постер.

След това обсъдете защо е важно да се изследва какво прави добро дадено правило или закон. Напомни на участниците, че след като живеят в демократично общество, зачитащо върховенството на законите, е важно да имат възможности да участват в тяхното създаване и оценка.

Четене и обсъждане

“Кога дадено правило е добре направено?”

Нека групата се запознае с текста ” как може да оцениш дадено правило” и след това обсъдете въпросите:

- * Какво се случва , когато дадено правило не е добре направено?
- * Какви критерии трябва да използваш, за да оцениш дадено правило?

Упражнение за критическо мислене

“Познай какво е грешното в тези правила”

Нека участниците работят самостоятелно с текста. Може да анализирате първото правило заедно, за да видят как се прилагат интелектуалните инструменти за

оценка на правила. Поощрявай участниците да използват интелектуалните инструменти при оценката на всяко от правилата. Накрая участниците споделят отговорите си. Някои от отговорите могат да се появят в долната таблица. Може да начертаеш същата таблица на постер и да я попълниш с отговорите на участниците.

ВНИМАНИЕ: МОЛЯ, ДА СЕ ПРЕДСТАВИ КАТО ТАБЛИЦА!!

Таблица

Правило	Проблем	Доброто правило трябва...
1.	Правилото дискриминира несправедливо като отрича правото на глас на тези, които не са с висше образование	Да бъде справедливо, да не дискриминира
2.	Правилото не може да бъде разбрано, неясно е какво то забранява или разрешава	Да бъде ясно и разбираемо от тези, които ще го спазват
3.	Правилото няма да постигне целта, за която е изработено, няма да постигне която физическа готовност, а хората няма да гласуват. Някои участници може да отбележат, че правилото е дискриминационно по отношение на тези, които тежат повече от 70 кг.	Да бъде изработено така, че да служи на целта, заради е създадено
4.	Правилото е неясно. "Твърде много" не е твърде определено	Да бъде ясно и лесно разбираемо
5.	Правилото ненужно влиза в противоречие с ценност като "лична неприкосновеност"	Да не влиза в противоречие с ценности като свобода, лична неприкосновеност
6.	Правилото е невъзможно да да бъде спазвано	Да може да бъде спазвано

Участниците могат да прекопират дясната колона и да я използват в повнататъшната работа.

Четене и обсъждане

"Как да оценим дадено правило?"

Нека групата прочете "Как да оценим дадено правило". Ако не си обсъдил още значението на понятието "интелектуални инструменти", сега е добър момент това

да бъде направено. За по-конкретно обяснение на понятието виж въведението към това помагало.

С групата прегледайте интелектуалните инструменти за оценка на правила от помагалото на ученика и провери дали всичко е ясно. По време на дейността наблегни на характеристиките на добро изработено правило от Помагалото за ученика.

Упражнение за критическо мислене

“Да оцениш закон. Законът за стереоуредбите в автомобил.”

Раздели участниците на групи по пет човека и нека да работят по оценката на закона за стереоуредбите в автомобилите. И да попълнят интелектуалните инструменти за оценка на правилата и законите. Нека представители на всяка група споделят своите отговори.

В края на занятието:

С групата обсъди шести въпрос от таблицата за интелектуални инструменти” Може ли правилото да бъде оставено такова каквото е, да бъде променено или да бъде отхвърлено?. Нека участниците обосноват своите позиции по въпроса, като използват интелектуалните инструменти за оценка на правило.

Нека участниците прочетат целите на урока е да преценят до каква степен са ги изпълнили.

Приложи наученото:

Нека участниците подготвят за домашна работа оценка на дадени правила, които представляват интерес за тях и да ги обсъдят по време на следващото занятие. Това ще даде възможност за по-добро разбиране на същността на процеса на оценка на правила и на по-добро запознаване и усвояване на анализа на дадено правило или закон.

При повече време предложи на участниците да създадат правила /разделени в групи/ за решаване на училищни проблеми и да запознаят с тях училищното ръководство , както и ученическото самоуправление.

Седмо занятие

Как може да създадеш закон?

Преглед на занятието:

Участниците ще упражнят уменията си за оценка на правила и на закони като организират симулиран дебат в Народното събрание върху Законопроект за застрашените видове, ще предлагат допълнения или алтернативни текстове и ще обсъждат качествата на отделните предложения.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат интелектуалните инструменти, за да оценят предложен закон.

2. Обясняват основанията си за или против закона.
3. Обясняват как интелектуалните инструменти служат за оценка и заемане на позиция по даден закон.

Протичане на занятието

Начало на занятието:

Попитай участниците дали познават някакви закони в областта на опазването на околната среда и какъв е смисълът на тези закони? Няма ли други начини да се справяме с проблемите на околната среда и необходими ли са законите?

Упражнение за критическо мислене

“Да създадеш и да защитиш закон”

Участниците работят в малки групи, за да изпълнят поставените задачи. За да ги подготвиш за упражнението, обсъдете въпросите от “Оценка на Закона за застрашените видове”. Попитай ги как оценяват тези въпроси и могат ли те да добавят свои.

По време на упражнението групата участва в симулиран парламентарен дебат и защитава различни позиции по отношение на предложения законопроект.

След като участниците се разделят на три групи, обсъди с всяка от групите нейната роля и изясни начина по който ще участват в обсъждането. Участниците трябва да се запознаят в подробности с предоставените им материали, а за повече разяснения за протичане на парламентарен дебат се обърни към Въведението на помагалото. Добре е за дебата да бъде поканен представител на неправителствена организация или на местните власти, който може да помогне на участниците с практически съвети при организирането на техните представяния.

Организирай самото протичане на дебата съгласно посочените в указанието за провеждане на дебат в Народното събрание правила.

В края на занятието:

При обсъждането насочи вниманието на участниците върху оценка на начините и на полезността на използване на интелектуалните инструменти за оценка на закони. Нека посочат конкретно как са организирали представянето на своя законопроект и оценката на алтернативните проекти.

Приложи наученото:

Избери даден интересен законопроект, който в момента се обсъжда в Народното събрание, по проблем, който ще привлече вниманието и на участниците. Представи го в съкратен вид/ в рамките на една-две страници/, за да може участниците да го оценят за домашна работа като използват интелектуалните инструменти.

Четвърти раздел:

Какви са ползите и недостатъците /цената/ от упражняването на власт?

В този раздел участниците ще научат, че упражняването на властта обикновено води и до ползи/ преимущества/ и недостатъци/ цена/. В раздела се изследват някои от най-разпространените ползи и недостатъци на упражняването на властта. Разделът цели развитието на уменията на участниците да разпознават ползите и недостатъците в конкретни ситуации. Това са ключови умения, когато се взима решения за обсега и ограниченията на дадено правило или закон или на дадена управленска длъжност.

Участниците ще научат как да идентифицират ползите и недостатъците на конкретното упражняване на властта като на първо място идентифицират действителните или потенциалните последствия от упражняването им. След това те ще определят тези последствия като ползи или недостатъци. Накрая участниците ще се научат да отчитат различните мнения по отношение на относителното значение на ползите и на недостатъците от упражняването на властта в конкретна ситуация.

Задай на участниците въпрос: ”Какви могат да бъдат последствията от правителственото решение за изпращане на наши войски като мироопазващи сили?” Кой от тези последствия са ползи, а кои – недостатъци?

Обясни на групата, че всяка управленска роля, правило, закон, обичай или традиция, както и всяко упражняване на властта водят до определени ползи и недостатъци за индивидите, групите или цялото общество. Разбирането на ползите и недостатъците от упражняването на властта в общи или конкретни ситуации е в основата на вземането на обосновано решение за обсега и ограниченията на властта. Този въпрос ще бъде конкретно разгледан в Пети раздел.

Някои от ползите и от недостатъците на властта са заложи в самата концепция за властта. Например, всяко упражняване на власт ограничава личната свобода. Парадоксално, но властта е ключова за съществуването на свобода.

Други ползи и недостатъци на властта се проявяват в нашия опит. Например, властта може да допринесе за чувството за сигурност. От друга страна, субектите на властта постоянно трябва да бъдат бдителни поради потенциалните възможности за злоупотреба с властта.

Нека групата прочете “Цели на раздела” от Помагалото на ученика и всеки да отбележи три неща, които ще иска да научи при работата по този раздел.

Осмо занятие

Кои са някои последствия от упражняването на власт?

Преглед на занятието:

Учениците ще усвоят как да идентифицират последствията от упражняването на властта. Те ще изследват хипотетични ситуации, ще идентифицират възможни последствия от упражняването на властта и ще класифицират тези последствия

като ползи или недостатъци. Накрая групата ще участва в ролева игра по въпроса за премахването на безплатните карти за транспорт за ученици в дадено селище.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират възможните последствия от използването на властта в конкретни ситуации.
2. Определят тези последствия като ползи или недостатъци.
3. Прилагат идеята за ползи и недостатъци при оценката и заемаването на позиция по при решаването на даден обществен проблем.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Нека участниците се запознаят с целите на урока и да формулират своите въпроси.

Четене и обсъждане

“Какви са ползите и недостатъците при упражняването на власт?”

Нека групата се запознае с текста и да обсъди въпросите:

- * Какви могат да бъдат последствията от такъв закон?
- * Кой от последствията са ползи и кои недостатъци?
- * Как смяташ, че ще реагират по отношение на тези последствия различните групи, засегнати от този закон – младите хора, техните родители, полицията, народните представители.

По време на обсъждането обърни внимание, че всяка засегната категория хора споделя различни мнения относно ползите и недостатъците от приемането на даденото правило /закон/.

Упражнение за критическо мислене

“Да решим дали последствията са полза или недостатък?”

Раздели участниците на малки групи и нека всяка да работи по една от ситуациите и да определи какви могат да бъдат последствията от даден закон.

Някои от възможните отговори, които участниците ще дадат са:

Първа ситуация: За да се пребори с нарастващата престъпност сред непълнолетните, общинският съвет въвежда 22 ч. за вечерен час за всички под 18 годишна възраст.

- учениците ще бъдат по домовете си преди 22 ч. – недостатък;
- детската престъпност ще намалее – полза;
- ако детската престъпност намалее, хората ще се чувстват по-сигурно- полза;
- някои дейности като кината, дискотеки ще загубят част от доходите си заради по-малкото присъствие на млади хора – недостатък;
- ще нараснат финансовите разходи, свързани със спазването на вечерния час – недостатък.

Втора ситуация: За да се контролира замърсяването, Народното събрание гласува закон, който установява високи стандарти за изхвърлянето на отпадъци от

предприятията. Всяка фабрика, която не приспособи производството си към тези стандарти, ще бъде наказана с много високи глоби.

- околната среда ще бъде по-малко замърсена – полза;
- когато замърсяването е по-малко природните ресурси ще бъдат по-добре запазени – полза;
- някои хора ще бъдат глобявани за нарушаването на стандартите – недостатък;
- бизнесът ще трябва да вложи средства в създаването на инсталации за пречистване- недостатък;
- свободата на бизнесмени да осъществят някои свои планове ще бъде ограничена- недостатък;

Трета ситуация: За да се намали насилието, Народното събрание гласува закон, съгласно който се смята за престъпление продажбата на книги и на списания, в които са описани или се показват актове на насилие.

- хората няма да имат свободата да печатат, продават и четат книги с подобно съдържание- недостатък;
- законът ще даде твърде много права на тези, които ще определят какво да се печата и да не се печата, ако в него не е отбелязано точно какви книги не могат да бъдат печатани – недостатък;
- ще има по-малко престъпления, подбудени от историите, описващи насилие – недостатък;
- хората които публикуват подобна литература ще изгубят пари – недостатък.

Попитай участниците кой точно ще бъде засегнат от законите във всяка ситуация и как различните категории хора ще определят ползите и недостатъците. Помогни на участниците да разберат различните перспективи по отношение на ползите и на недостатъците. Обърни внимание, че ако хората могат да се съгласят какви са ползите и недостатъците от упражняването на властта в дадена ситуация / въвеждането на дадено правило или закон/, то те могат да не постигнат съгласие кои ползи и недостатъци са най-важни.

Четене и обсъждане

“Кои са някои от най-често срещаните ползи и недостатъци, свързани с упражняването на властта?”

Нека групата се запознае с текста от помагалото на ученика. Отбележи в две колони на дъската **ползите:** сигурност, справедливост, свобода, ефективност, качество на живота, отчетност, осигуряване на основни услуги; **недостатъците:** злоупотреба с властта, необходимост от бдителност, липса на гъвкавост и съпротива срещу промените, недостъпност, ограничаване на свободата, икономически разходи.

Обсъдете значението на всяко от понятията и нека участниците да приведат примери от техния опит.

Четене и обсъждане

“Кои ползи и недостатъци са най-важни?”

Нека участниците се запознаят с текста. Неговата цел е да напомни, че хората могат да се съгласят какви са ползите и недостатъците от упражняването на властта в дадена ситуация / въвеждането на дадено правило или закон/, то те

могат да не постигнат съгласие кои ползи и недостатъци са най-важни. Ние трябва да отчетем различните гледни точки, когато изследваме ползите и недостатъците от упражняването на властта в конкретна ситуация.

Упражнение за критическо мислене

“Заемане на позиция”

Раздели участниците на няколко групи за ролевата игра:

- * Общински съвет
- * Родители
- * Ученици
- * Контрольори в градски транспорт

При обсъждането обърни внимание на кои са ползите и недостатъците, които всяка група смята за най-важни и кои интереси засягат начина, по който всяка група вижда значимостта на ползите и на недостатъците?

Приложи наученото:

При повече време нека участниците в малки групи определят ползите и недостатъците от различни параграфи на училищния правилник, имащи отношение към тяхното поведение в училище.

За домашна работа участниците могат да анализират пример на упражняване на власт в популярен телевизионен сериал и да опишат последствията от това упражняване като за всяко отбележат дали то е полза или недостатък.

Девето занятие

Как може да се оценят ползите и недостатъците от упражняването на властта?

Цел на занятието:

В този урок ти ще отчиташ ползите и недостатъците от упражняването на властта в една измислена, но близка до нашата действителност, ситуация. Ще се опиташ в групата да отчетеш ползите и недостатъците за различните групи, имащи отношение към ситуацията, и да направиш предложения за това как трябва да бъде конструирана длъжността, за да има по-равномерно разпределение на ползите и недостатъците при упражняването ѝ.

Упражнение за критическо мислене

„Оценка на ползите и недостатъците от упражняването на властта”

При ситуацията ще бъдете разделени на няколко групи и всяка ще отчита ползите и недостатъците от упражняването на властта от своя гледна точка – Група на фирмите производители, Група на изпълнителната власт, Група на фирмите, изкупуващи зърното от държавния резерв, Група, представляваща политическите партии, Група, представляваща обществото.

„Веселин Петров е назначен за началник на Управлението по съхраняване на зърното към Държавния резерв.

Той има право да купува всички видове зърнени култури за попълване на държавния резерв, както и да продава на пазарни цени, зърното от резерва, което ще премине срок на годност. Поради големите количества, с които се борави може да се оказва влияние на пазара.

Веселин Петров започва да упражнява властта си по доста особен начин. Вместо да обяви конкурс сред големите зърнопроизводители за попълване на резерва за 2006г. той се обажда на трима от тях и им заявява, че ще купи само от тяхното зърно, ако му направят лична отстъпка на тон, която да бъде преведена на посочена от него банкова сметка. След това той подрежда фирмите по големината на отстъпките и купува 50 % от първата, 30% от втората и 20% от третата фирма. На закупилите по-малко той обяснява, че такива са изискванията на държавата и че не може да купи цялото зърно, но следващата година ще купи от тях двойно повече при подходяща оферта. По този начин той си осигурява мълчанието на фирмите и отчита успешното попълване на резерва. Част от отстъпката, която е постъпила в сметката му той разпределя на най-близките си служители, а друга част употребява за благотворителни нужди.

По отношение на продажбата на зърното с предстоящ изтичащ срок на годност Петров обявява конкурс сред големите хлебарски фирми, но умишлено обявата на конкурса, така че за два дни фирмите не могат да подготвят необходимите документи и да предложат оферта. В тази ситуация той се договаря с фирма, близка до политическата партия, която го е назначила и тя изкупува житото на безценица и реализира огромни печалби. По договорка фирмата превежда част от парите на политическата партия, която е помогнала при назначаването на Петров. Към края на годината в Държавния резерв всичко е спокойно – има достатъчно зърно за посрещане на внезапни нужди, а цялото старо зърно е продадено.

Петров получава висока оценка за работата си. Доволни са партията му, както и фирмите – зърнопроизводители.

Какво мислиш?

1. Какви са последствията от упражняването на властта по този начин за различните фирми, партии и групи в обществото и за обществото като цяло.
2. Кои от тези последствия са ползи и кои недостатъци?
3. Как тези ползи и недостатъци са разпределени сред различни групи и институции?
4. Обществените полза и интерес съвпадат ли или противоречат на частните ползи и интереси и какво следва да се направи в подобна ситуация?

Провеждане на представянето:

Всяка група представя своите ползи и интереси в дадената ситуация и ги сравнява с ползите и интересите на останалите групи.

След като всички групи завършат представянето всяка група представя своето виждане за различно упражняване на властта, което ще доведе до повече

възможности за ползи за различните групи и най-вече повече ползи и по-малко недостатъци/ цена/ за обществото.

Приложи наученото:

Интервюирай някого на управленска длъжност. Попитай го за някои от ползите и недостатъците при упражняването на властта. След това интервюирай някого , който е представител на група засегната от решенията на първия интервюиран. Попитай го за ползите и недостатъците от упражняването на властта на управленеца. Сравни двете гледни точки.

Пети раздел:

Какви са обсеget и ограниченията на упражняването на власт?

Цел на раздела:

Основният фокус на този раздел е върху един от най-важните аспекти на програмата за властта – използването на процедури, полезни при оценката на дадена управленска длъжност, както и интелектуални инструменти за разработването на дадена длъжност, там, където такава не съществува.

Обясни на участниците, че ако властта се използва за изпълнение на функциите, посочени в Първи, Втори и Трети раздел, и ако тя трябва да се стреми да постига ползите, посочени в четвърти раздел, то управленската длъжност, притежаваща власт, трябва да разполага с достатъчни ресурси. От друга страна, за да може да избегнати недостатъците на властта, представени в четвърти раздел, трябва да бъдат установени ясни граници на упражняването ѝ, както и механизми, които да предпоставят спазването на тези граници.

Този раздел ще помогне на участниците да разберат и приложат процедури и съображения, полезни при определянето на обсеget и ограниченията на властта. Понятията **обсеget и ограничения**, които се използват, се отнасят към мрежа от задължения, привилегии, властови лостове и ограничения, валидни за дадена управленска длъжност /съдия, кмет, полицейски комисар/. Процедурите и съображенията ще бъдат използвани, за да се оценят конкретни управленски длъжности, както и цялостни институции на властта и за разработването на нови длъжности и институции.

Задай въпрос на групата относно обсеget и ограниченията във властта на Президента, съгласно Конституцията на България, с които участниците се запознаха в четвърто занятие.

Нека участниците прочетат целта на раздела и да отбележат три неща, които ще искат да усвоят, както и три въпроса, на които биха искали да намерят отговор.

Десето занятие

Какво прави добре организирана дадена длъжност?

Преглед на занятието:

Участниците ще изследват няколко хипотетични управленски длъжности и ще идентифицират слабостите при организирането на тези длъжности. Като се основават на определените слабости, участниците ще развият основания, полезни при доброто организиране на дадена управленска длъжност. Занятието представя набор от интелектуални инструменти за оценка и за подобряване на индивидуални управленски длъжности и на институции на властта.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Обясняват защо е важно да се оценява дадена управленска длъжност.
2. Идентифицират слабостите по начина по който е организирана дадена длъжност.
3. Идентифицират интелектуални инструменти, полезни при оценката на обсега и ограниченията на конкретни управленски длъжности и на институции на властта.

Протичане на занятието

Начало на занятието:

Попитай участниците за някои начини, по които хората на управленски длъжности влияят върху живота им. Насочи вниманието на учениците към родителите, учителите, представителите на училищните власти, както и към представителите на местната власт. Нека участниците отговорят защо за тях е важно да оценяват различните управленски длъжности.

Четене и обсъждане

“Какво прави добре организирана дадена управленска длъжност?”

След като групата прочети текста нека да отговори на двата въпроса в заключението

* Какви исторически или съвременни примери може да приведете за управленски длъжности, които са зле организирани? Какви са недостатъците на тези длъжности? Какви са последствията от тези недостатъци?

* Защо е толкова важно да може да оценяваме длъжностите в управлението?

По време на обсъждането помогни на участниците да разберат, че за да запазим свободата в нашето общество, ние трябва да можем да оценяваме как управленските длъжности и институции са организирани. Макар че лицата на управленски длъжности трябва да притежават достатъчно власт, за да ги изпълняват, също така ние трябва да поставим ефективни ограничения на тази власт, за да бъдат защитени нашите права. Тъй като ние живеем в конституционна демокрация, имаме правото на глас при установяването, при утвърждаването или измененията на различни управленски длъжности на местно и на национално и на европейско равнище. Упражняването на това право е важно, защото лицата на тези управленски длъжности изпълняват дейности, които засягат непосредствено живота ни. Липсата на достатъчно внимание към начина на организиране на тези длъжности и към начина, по който лицата на определени длъжности изпълняват задълженията си, може да води до последствия, които могат да бъдат минимални или много съществени. Тези последствия могат да включват загубата на основни

свободи и да подронват други принципи и ценности, върху които се основава живота ни в демокрацията.

Упражнение за критическо мислене

“Да оценим противоречията в характеристиките на дадена длъжност”

Нека участниците работят по двойки в това упражнение. Във всеки от примерите дадената управленска длъжност притежава определени слабости, които двойките трябва да открият и да определят какво трябва да бъде направено, за да бъде добре организирана дадена управленска длъжност?

Запиши отговорите им на постер и обсъдете в цялата група.

Ето някои възможни отговори на участници за различните ситуации

ВНИМАНИЕ:Моля, да сеНАПРАВИ КАТО ТАБЛИЦА!!!

Управленска длъжност

Слаба страна на длъжността

1. Кмет в Побърквания

Длъжността включва
твърде много задължения , за да
бъдат изпълнени от един човек

2. Член на парламента в
държавата Вечност
могат

Членовете на парламента не могат
да носят отговорност, тъй като не
да бъдат отстранявани.

3. Ректор на висше училище
власт

Ректорът притежава твърде много

4. Кмет на град
изложат

Няма възможност гражданите да
исканията си пред кмета

5. Полицаи от пътна полиция
задълженията си

Полицаяте нямат необходимите
ресурси за изпълнение на

6. Великият инквизитор
упражняването

Липсват правила за справедливи и
хуманни процедури при
на длъжността

Запиши на дъската “ Добре организираната управленска длъжност трябва”

* Да е добре структурирана, за да постига целите си;

* Да дава възможност за упражняване на достатъчно власт / достатъчно, а не прекомерно/.

* Да предпоставя начини, по които хората на тази длъжност да бъдат държани отговорни за своите действия;

- * Да не е претоварена със задължения;
- * Да са налице ресурси, с които могат да се изпълнят задълженията на дадената длъжност;
- * Да има достъп и контрол на обществеността над длъжността;
- * Да се използват справедливи и хуманни процедури при упражняването ѝ;
- * Да е организирана така, че да защитава права като свобода и лична неприкосновеност;
- * Да е организирана така, че да получава подкрепа от хората;
- * Да може периодически да бъде преразглеждана.

Попитай участниците дали имат да добавят нещо към тези характеристики.

Техните отговори могат да включват следното:.

Добре организираната длъжност трябва:

- * Да има ясно описани ограничения
- * Да не противоречи на такива важни ценности като лично достойнство, лична неприкосновеност, свобода на изразяване
- * Да се приспособява към променящите се обстоятелства

Обясни на групата, че всяко от тези съображения може да бъде използвано от участниците винаги, когато оценяват дадена управленска длъжност или институция на властта.

Четене и обсъждане

“Как може да определяме обсега и ограниченията на властта?”

Нека групата прочете текста, който прави преглед на критериите или интелектуалните инструменти, използвани при оценяването на управленски длъжности и институции на властта. Помогни на участниците да разберат, че добре организираните управленски длъжности дават на лицата, които ги упражняват, достатъчно власт да осъществяват задълженията си и същевременно налагат достатъчно ограничения на упражняването на властта.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа участниците да изберат дадена управленска длъжност в селището, да съберат сведения за начина на нейното упражняване и да използват интелектуалните инструменти, за да я оценят.

Може да предложиш и като алтернативна задача да напишат кратка история, която се случва в страна, където длъжността на Президента не е организирана добре.

Единадесето занятие

Как би оценил тази длъжност?

Преглед на занятието:

Участниците ще използват интелектуалните инструменти, за да оценят как е организирана дадена управленска длъжност. За да може да се постигне по-добър учебен ефект, е специално подбран исторически текст за отношенията на кораб,

който помага ясно да се открият характеристиките на управленска длъжност /капитанът на кораба/. Участниците ще изследват правомощията, задълженията, привилегиите и ограниченията във властта на капитана и ще участват в разследването на упражняването на властта в случая под формата на ролева игра.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат интелектуалните инструменти за оценка на управленска длъжност.
2. Заемат и защитават позиция за това какви трябва да бъдат обсегът и ограниченията на властта на дадена управленска длъжност.
3. Обясняват значението на добре организираната управленска длъжност за намаляването на възможността за нарушаване на основни права, свободи, ценности и принципи.
4. Обясняват полезността на интелектуалните инструменти при оценяването на обсега и ограниченията на управленската длъжност.

Протичане на занятието

Начало на занятието:

Нека групата прочете целите на занятието от Помагалото на ученика. Обясни на участниците, че по време на урока те ще използват интелектуални инструменти, за да оценят задълженията, властта, привилегиите и ограниченията на длъжността капитан на кораб и да участват в ролева игра, на която ще вземат решение за правомерността на упражняване на властта от капитана в конкретната ситуация.

Упражнение за критическо мислене

“Оценяване на управленска длъжност”

Нека участниците в малки групи /3-5 човека/ прочетат и приложат интелектуалните инструменти към текста.

Участниците ще бъдат разделени на няколко групи:

* Разказвач

* Капитан

* Сам, моряк

* Джон, моряк

* Корабно ръководство / участниците в тази група няма да четат текста, а ще разполагат само с длъжностната характеристика на капитан на кораб и ще задават въпроси като изслушват представителите на останалите четири групи участници/.

След запознаването с текста с длъжностната характеристика на капитана на кораб всяка група ще попълни таблицата за интелектуални инструменти за оценка на дадена управленска длъжност и ще представи своето виждане за евентуални промени в длъжността на капитана на Корабното ръководство, което ще вземе окончателното решение.

Спазвай строго времево разпределение, за да може цялото упражнение да завърши в рамките на един или два учебни часа.

В края на занятието:

При обсъждането нека участниците споделят доколко успешно боравят с интелектуалните инструменти за оценяване на длъжност и има ли са трудности при извършването на конкретното оценяване.

Приложи наученото:

Нека по желание участниците да напишат материал като отговор на въпросите:

1. Може ли да помислиш за обстоятелства, които могат да изискват от някого да упражнява абсолютна власт? Ако е така, какви са те? Защо те изискват да бъде използвана неконтролируема власт по усмотрението на човека, който я упражнява.

Друга възможност е групата да покани някого, заемащ управленска длъжност / полицаи, офицер, съдия, общински съветник и т.н./ и да му зададе въпроси за задълженията, правомощията, привилегиите и ограниченията на неговата длъжност, като по този начин получи пълна представа за длъжността и затвърди уменията за анализ на управленска длъжност.

Дванадесето занятие

Как ще разработиш характеристиките на дадена управленска длъжност?

Преглед на занятието:

Участниците ще опитат да организират управленска длъжност или институция на властта, като използват знанията и уменията, придобити в предишните уроци. Групата ще участва в ролева игра, отразяваща хипотетична ситуация за организиране на нова управленска длъжност в училището “Нова светлина”, целта на която е изследване на възникващи проблеми с дисциплината и отношенията в училище. По време на ролевата игра участниците ще представят своите предложения за правомощията, задълженията, привилегиите и ограниченията на управленската длъжност, за да може да се справи с възникналите проблеми.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат интелектуалните инструменти за организирането на дадена управленска длъжност.
2. Оценяват силните слаби страни на задълженията, правомощията, привилегиите и ограниченията, препоръчани за дадена управленска длъжност.
3. Оценяват ефектите, ползите и недостатъците от така предложената управленска длъжност.

Протичане на занятието

Упражнение за критическо мислене

“Разработване характеристиките на дадена управленска длъжност”

Нека участниците прочетат текста за възникналите проблеми в училище “Нова светлина”. Упражнението изисква участниците, разделени на няколко групи, да разработят характеристиките на длъжност, която ще помогне да се решат проблемите с нарастващото насилие и лошата дисциплина в училището.

Напомни на всяка група, че те ще могат да предлагат различни длъжности / за отделни лица/ или институции на властта/ създаването на орган/, изпълнявани от ученици, от учители или от смесени органи на ученици и учители / учител, отговорен за отношенията с учениците, съвет за решаване на конфликти, училищен посредник/

След протичането на текста нека всяка от групите да се опита да си представи възникващите проблеми и от гледната точка на ръководството на училището, на родителите, на местната общност.

Нека всяка група се запознае с насоките за работа и попълни таблицата Интелектуални инструменти за разработване на управленска длъжност.

След като групите изложат своите предложения се опитайте съвместно да изградите единна характеристика на новата длъжност и да се опитате да предвидите нейното влияние върху решаването на проблемите в училище.

Като алтернатива може да се покани представител на ръководството на училището да вземе участие в тази дейност и да може да изложи своето мнение за предложенията на различните групи.

Приложи наученото:

Нека участниците помислят за проблем в квартала или селището, който изисква създаването на нова длъжност за решаването му. Нека по групи разработят характеристиките на длъжността, която ще помогне проблема да бъде решен.

Тринадесето занятие:

Защо противопоставянето на властта следва да има граници?

Преглед на занятието:

Това е заключителната дейност при изучаването на властта. Участниците ще приложат усвоените умения като разгледат известния от античната литература случай на Антигона. В занятието ще стане въпрос и за идеята за гражданско неподчинение, която не е развита в процеса на изграждане на демократично общество в България.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат наученото за властта, за да могат а оценяват обсега и ограниченията на противопоставянето на властта на основата на литературен пример.
2. Заемат и защитават позиция по отношение на обсега и ограниченията на противопоставянето на властта в тази ситуация.

Протичане на занятието:

В началото на занятието:

Попитай групата кои форми на протест са приемливи и кои не съгласно законите на страната?

Четене и обсъждане

“Каква е демократичната традиция на гражданско неподчинение?”

Нека групата по двойки се запознае с текста за гражданското неподчинение и да формулира по три въпроса, на които иска да получи отговор. Запиши въпросите на дъската, заедно с групата ги групирайте и дай отговор като изхождаш и от конституцията на страната. При отговора на въпросите се опитай да приведеш и примери на гражданско неподчинение от близката история на България или от историята на Вашето селище /блокиране на пътища, неизпълняване на заповеди на централната или на местните власти, събитията от януари 1997г./

Обсъди с участниците различните начини, по които гражданите на дадено общество могат да изразят тяхното мнение за законите, политиката на управляващите или действията на представителите на властта.

Попитай и участниците за примери на гражданско неподчинение, за които те са имали информация напоследък от телевизията, например.

По време на обсъждането помогни на участниците да разберат същността на понятието “гражданско неподчинение”. Текстът описва гражданското неподчинение като ненасилствен протест на отричане на закон или дадена управленска политика. Гражданското неподчинение включва съзнателното приемане на последствията от нарушаването на закона. Именно това желание да се приемат последствията от собствените действия е което различава гражданското неподчинение от останалите.

Мартин Лутър Кинг, вождът на движението на цветнокожите за граждански права в САЩ през 60-те години, който е силно повлиян от учението на Махатма Ганди, пише в своите писма от затвора “Аз допускам, че човек, който нарушава закон, който неговата съвест подсказва, че е несправедлив и желае да приеме наказанието да лежи в затвор, но да помогне на другите хора да осъзнаят несправедливостта, всъщност изразява на най-голямо уважение към Закона”.

Упражнение за критическо мислене

“Заемане на позиция по гражданското неподчинение в “Антигона””

Нека групата се запознае с текста, за да си припомни изучаваното литературно произведение и обстоятелствата, към които те се отнася както и историческата реалност на гръцкото общество.

Обясни на учениците, че съгласно вярванията на древните гърци душата на непогребан човек е осъдена да блуждае в мъчения във вечността. Ето защо основно задължение на всяко семейство е да знае, че неговите починали членове са погребани. Неизпълнението на това задължение нарушава не само семейните връзки на привързаност и традицията, но и по-висшия морален закон. Антигона следователно се оказва в ситуация, в която трябва да измени на държавата или да обрече душата на брат си на вечно страдание.

Добре е участниците да се запознаят с текста предварително поради неговата дължина.

Подготовка за групов дебат

“Кои закони са по-важни – божествените или тези на хората?”

Нека групата се раздели на пет като четири от групите подготвят аргументите си и петата, представляваща гражданите на Тива ще оцени аргументите и ще вземе решение

Първа група да развие аргументи в подкрепа на позицията на Креон

Втора група трябва да развие аргументи, опровергаващи позицията на Креон

Трета група трябва да развие аргументи за позицията на Антигона

Четвърта група да развие аргументи, които да опровергаят позицията на Антигона

Петата група ще представлява гражданите на Тива, които ще слушат представянията на двете страни, ще задава въпроси и ще решава коя група представя по-добре своите аргументи

Запознай участниците с правилата на протичане на дебата и след това формулирай въпроси за отделните групи

Въпроси към Креон:

1. Как ще бъде засегната властта на Креон, ако той направи изключение и позволи погребението на брата на Антигона.
2. Какво ще се случи на Тива, ако властта на Креон е неефективна.
3. Защо Креон мисли, че притежава властта да отхвърля божествените закони.

Въпроси за Антигона

1. Какви аргументи може да употреби Антигона, за да убеди Креон да направи изключение за нея.
2. Какъв аргумент трябва да използва Антигона, за да бъде подкрепено решението ѝ да се подчини на законите на боговете, а не на законите на Креон?
3. Защото Антигона мисли, че законите на боговете са по-значими от законите, на държавата.

Въпроси за гражданите на Тива

Въпроси към Креон

Трябва ли понякога да се правят изключения от правилата?

Ти считааш, че хората трябва да уважават властта, но ти не зачитааш законите на боговете. Смяташ ли, че ти също не зачитааш властта, както обвиняваш Антигона? Много хора в Тива подкрепят позицията на Антигона. Няма ли смъртното ѝ наказание да породи по-големи проблеми?

Въпроси към Антигона

Ако Креон направи изключение за теб, мислиш ли, че други няма да поискат същото отношение и към тях? Ще може ли Креон да им откаже без да бъде обвинен, че постъпва несправедливо? Ако той проявява специално отношение към много хора, как това ще се отрази върху властта му?

Ако Креон промени законите и се подчини на законите на боговете, хората няма да ли да кажат, че той е слаб и прави всичко това заради своята племенница?

Ти си свидетел на беззаконието и безпорядъка, които царуваха по време на войната между братята ти. Мислиш ли, че след като ти, царската племенница, не се подчиняваш на законите, това няма да подбуди и други да постъпят по същия начин? Няма ли Тива да се върне към времената на беззаконието?

За да приключиш обсъждането, използвай въпросите от помагалото за ученика. Тези въпроси ще помогнат на участниците да се съсредоточат върху проблемите на властта. По време на обсъждането посочи определението за гражданско неподчинение и важноста на съзнателното приемане на последствията от собствените действия. Нека участниците сравнят възгледите на Креон и Антигона. Креон поставя лоялността към държавата и неговото задължение като лидер над всичко. Обаче, неговото желание за ред и подчинение на закона се смесва с неговата гордост, тщеславие и воля. Припомни на участниците, че в предишните уроци те се запознаха и обсъдиха качествата на добрия закон. Едно от тези качества бе гъвкавостта на закона, нещо, което законите на Креон и тяхното приложение на притежават.

Креон не може да разбере, че законът трябва да бъде смириван с милосърдие, за да се постигне справедливост.

Съдбата на Антигона е трагична - но тя доброволно и съзнателно приема последствията от своите действия и е мотивирана от по-висши принципи. Тя е благороден характер, но е неправилно да се разглежда Антигона като перфектен герой, защото тя е жестока към своята сестра Исмена и не мисли за Хамон.

И тя и Креон не притежават гъвкавост на характера и завършат трагично. Разликата е, че Антигона избира своята съдба, а Креон достига до края поради своята упоритост и липса на визия.

В края на раздела за властта:

Раздай на участниците таблицата “Да помислим за натрупания опит” от въведението към помагалото и нека всеки оцени не само своя опит, но и този на цялата група. Обсъдете отговорите на участниците и отбележи най-важното на дъската.

Протичане на дебата

1. Всяка група има пет минути за представяне на своите аргументи като редът е каквато е номерацията на групите.
2. След всяко представяне гражданите на Тива могат да задават въпроси.
3. Членовете на групите могат да се консултират помежду си преди да отговорят на въпросите..
4. След като всяка група представи аргументите си, гражданите на Тива решават кой е най-убедителен. Председателят на групата аргументира решението. Групата може да обсъди решението и да отговорите на въпросите от “Какво мислиш”.

Приложи наученото

По време на Втората световна война много хора рискуват живота си като не се подчиняват на Закона за защита на държавата, който изискват евреите да се предават на властите, за да бъдат депортирани. В България най-различни хора се

обединяват и спасяват българските евреи от депортиране. Нека участниците обсъдят какви проблеми, свързани с властта, възникват в този случай.

Лична неприкосновеност

Въведение

Обясни на участниците, че ценността на личната неприкосновеност в нашето общество се основава на Конституцията, която я гарантира по следния начин.

Чл. 30. (1) Всеки има право на лична свобода и неприкосновеност.

(5) Всеки има право да се среща насаме с лицето, което го защитава. Тайната на техните съобщения е неприкосновена.

Чл. 32. (1) Личният живот на гражданите е неприкосновен. Всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име.

(2) Никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание или въпреки неговото изрично несъгласие освен в предвидените от закона случаи.

Чл. 33. (1) Жилището е неприкосновено. Без съгласието на обитателя му никой не може да влиза или да остава в него освен в случаите, изрично посочени в закона.

(2) Влизане или оставане в жилището без съгласие на неговия обитател или без разрешение на съдебната власт се допуска само за предотвратяване на непосредствено предстоящо или започнало престъпление, за залавяне на извършителя му, както и в случаите на крайна необходимост.

Чл. 34. (1) Свободата и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения са неприкосновени.

(2) Изключения от това правило се допускат само с разрешение на съдебната власт, когато това се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления.

Тези Конституционни защиты дават основание на някои да смятат, че органите на властта няма да могат да събират необходимата за спазването и утвърждаването на законите, за реда и сигурността, информация. Други смятат точно обратното – те се опасяват, че правото на лична неприкосновеност е в голяма опасност поради законните и незаконните опити на отделни лица и на различни групи да придобият информация за гражданите – усилия, често подкрепяни от много развита технология. Този дебат за обсега и за ограниченията на правото на лична неприкосновеност е неизбежен и по всяка вероятност ще продължи. Обясни на участниците, че по време на изучаването на личната неприкосновеност те ще изследват концепцията за неприкосновеност, някои разлики между индивидите и между обществото в разбирането за личната неприкосновеност, преимуществата и недостатъците, както и нейния обseg и ограничения.

Нека участниците се запознаят с въведението към помагалото на ученика и след това обсъдете с групата следните въпроси:

* Какво представлява личната неприкосновеност? Приведете примери на лична неприкосновеност.

* По какъв начин личната неприкосновеност е свързана със свободата и с достойнството на човека? Как тя се свързва с други важни права на гражданите като правото на собственост, свободата на изразяване, на съвестта и а вероизповедание?

* Какви са границите на правото на лична неприкосновеност? Защо тези граници са необходими?

Приключи обсъждането като помолиш участниците да дадат още основания за значението на изучаването на личната неприкосновеност.

Първи раздел:

Какво е значението на личната неприкосновеност?

Цел на раздела:

Обясни на групата, че целта на този раздел е да се разбере смисълът на личната неприкосновеност. Те ще усвоят определението за лична неприкосновеност и ще се научат да идентифицират и да описват примери на лична неприкосновеност в широк кръг от ситуации. Участниците ще научат също така да идентифицират сходни начини, по които хората се държат с цел ограничаването на достъпа до обекти на лична неприкосновеност, като подържането на секретност и на поверителни взаимоотношения. Накрая на раздела, участниците ще научат защо организациите и институциите имат нужда от поддържането на неприкосновеност или секретност.

Нека групата прочете целта на раздела от помагалото на ученика и нека всеки от участниците да запише три неща, които се надява да научи или три въпроса, на които би поискал да получи отговор. Ако водят дневници, нека участниците запишат тези въпроси в тях.

Първо занятие:

Какво представлява личната неприкосновеност?

Преглед на занятието

Това занятие въвежда понятието лична неприкосновеност. Участниците ще научат да идентифицират и определят ситуации, в които личната неприкосновеност съществува или отсъства. Те ще прочетат и обсъдят определението на лична неприкосновеност и след това ще изследват видове обекти, които хората искат да бъдат неприкосновени: факти, действия, места и собственост, мисли и чувства и общуване. По време на упражнението за критическо мислене участниците ще определят дали личната неприкосновеност е факт в конкретни ситуации. Те ще идентифицират обектите на лична неприкосновеност и ще обясняват защо някой иска да притежава лична неприкосновеност във всяка ситуация.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Определят понятието “лична неприкосновеност”
2. Описват общи обекти на лична неприкосновеност.
3. Разграничават между ситуации, в които личната неприкосновеност съществува или отсъства.
4. Обясняват защо хората могат да искат да притежават лична неприкосновеност в определени ситуации.

Протичане занятието:

В началото на занятието

Нека всеки прочете текста от Конституцията от въведението на раздела. Попитай групата “Защо хората се нуждаят от лична неприкосновеност” и запиши техните отговори на дъската.

Нека групата изготви списък на неща, които те искат да запазят за себе си в училище или у дома. Запиши този списък на дъската и го използвай, когато ще определяш обектите на личната неприкосновеност.

Упражнение за критическо мислене

Изследване степените на лична неприкосновеност

Раздай на всеки участник копие от Кръга на личната неприкосновеност. Прочети им инструкциите за упражнението от помагалото за ученика.

Нека всеки участник отбележи в

Кръг А – информация за себе си, която би споделил с непознати/хора , срещнати в автобуса, в магазина, на улицата, телевизионни или радиорепортери.

Кръг Б – информация за себе си, която би споделил с познат- съученици, съсед, приятели на приятели.

Кръг В – информация за себе си , която би споделил с близки роднини и приятели.

Кръг Г – информация за себе си, която не би искал да сподели с никого. Тъй като този кръг е запазен за участника, нека да отбелязват нещата в него “ на ум”- отговори, които биха включили в този кръг.

След като участниците завършат упражнението, обсъди следните въпроси с групата.

- Каква информация те желаят или не желаят да споделят с непознати, с познати, с близки приятели и роднини? Защо те желаят или не желаят да споделят дадена информация?

- Какви са сходните неща в листите на всеки от участниците

- Какви са общите характеристики на информацията, която участниците не биха искали да споделят с никого?

- Как могат отношенията с близки приятели и роднини да бъдат повлияни, ако те не запазят информацията, която участниците са споделили с тях?

- Ако участниците очертаят още един кръг за информация , която те дават на професионалисти като доктор, психолог, полицаи , къде биха очертали този кръг? Каква информация те биха споделили с тези професионалисти?

- Как биха се почувствали, ако информацията, която смятат за прекалено лична, се окаже обществено достояние- като клюка в каса ли по телевизията?
- Участниците откриват ли нещо ново по отношение на тяхната потребност от лична неприкосновеност? Какви изводи могат да направят за потребността на човек от лична неприкосновеност?

Четене и обсъждане

„Какво представлява личната неприкосновеност?“

Нека участниците прочетат текста и да опишат понятието лична неприкосновеност. Запиши техните отговори на дъската. Провери дали техните определения включват 1. Правото да решаваш каква информация да бъде споделяна с другите. 2 Правото на уединение / да бъдеш сам/ 3.Правото другите да не се намесват в твоите дейности.

Нека участниците опишат обектите на лична неприкосновеност. Запиши петте категории на дъската: факти, действия места и притежания, мисли и чувства и обекти на общуване.

Върни се към списъка на нещата, които участниците искат да запазят неприкосновени в училище /от началото на занятието/. Нека те организират таи листа съобразно петте категории обекти на неприкосновеност.

Упражнение за критическо мислене

„Изследвай тези ситуации на лична неприкосновеност“

Раздели групата по тройки и нека всяка работи над ситуацияите от упражнението. и отговори на въпросите след упражнението от помагалото на ученика.

Обсъдете отговорите в цялата група.

В края на занятието

Нека участниците приведат примери на лична неприкосновеност от всекидневието- от книги, филми, телевизия, новини. Нека обяснят 1. Кой иска нещо да е неприкосновено. 2 какъв е обектът на лична неприкосновеност. 3. От кого това нещо се пази в неприкосновеност? Попитай участниците за възможните причини тези неща да бъдат обекти на лична неприкосновеност.

Раздели групата на тройки или четворки. Раздай на всяка група вестници или списания и ги накарай да потърсят текстове, които имат отношение към личната неприкосновеност. Нека да се опитат да идентифицират кой в дадената история или статия се опитват да запази нещо неприкосновено, какъв е обектът на неприкосновеност и от кого иска да бъде запазено. Нека участниците да посочат възможните причини нещата да бъдат обект на лична неприкосновеност. След това нека всяка група сподели своята история/статия/ с цялата група.

Приложи наученото:

Накарай участниците да отбелязват в дневника си всеки ден, докато изучават личната неприкосновеност, поне пет ситуации, които имат отношение към личната неприкосновеност и отговори за всяка на следните въпроси:

- кой иска да запази нещо за себе си?

- какъв е обектът на лична неприкосновеност?
- от кого нещата трябва да бъдат запазени в тайна?

Нека за домашна работа участниците запишат няколко правила, които биха искали другите да спазват, за да запазят личната си неприкосновеност в училище. Нека всеки прочете своите предложения и групата да постигне консенсус за общи правила за лична неприкосновеност в училище.

Диаграма : Кръг на личната неприкосновеност

Второ занятие

Как хората запазват личната си неприкосновеност?

Преглед на занятието:

Занятието разширява разбирането на участниците за лична неприкосновеност като насочва вниманието им към някои общи начини, по които хората ограничават достъпа до другите до обекти на лична неприкосновеност. Тези поведения включват: изолиране, тайна, поверителност, изключване на другите. По време на упражнението за критическо мислене участниците ще идентифицират и изследват общи начини за поддържане на личната неприкосновеност или запазване в тайна на основата на исторически факт.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят понятието “изолиране”, “тайна”, “поверителност”, “изключване”.
2. Да обясняват някои общи начини, по които хората се държат, за да държат другите настрана от някои обекти на лична неприкосновеност или тайни.

Протичане на занятието:

В началото на занятието:

Обясни на участниците, че за да задържат в тайна дадени неща от другите, хората се държат по различни начини. Накарай групата да приведе различни примери за начините, по които участниците се опитват да запазят своята неприкосновеност или тайни у дома и в училище. Запиши техните отговори на дъската. Запази този списък за работа по упражнението “Как другите хора пазят своята лична неприкосновеност?”.

Четене и обсъждане

„Какво е поведението на човек, който иска да запази личната си неприкосновеност?“

Нека участниците прочетат текста и да идентифицират общите начини, по които хората запазват своята лична неприкосновеност: изолация, тайна, поверителност, изключване. Запиши отговорите им на дъската. Нека участниците приведат конкретни примери за тези поведения. Напомни им, че поведенията за запазване на нещо в тайна са различни. Увери се, че участниците разбират разликата между

лична неприкосновеност и тайна. Обясни им, че да пазиш дадено нещо в тайна е един от начините да имаш лична неприкосновеност. Някой може да пази в тайна нещо за себе си, двама души могат да запазят нещо в тайна или тайни могат да бъдат пазени от хора, които имат лични отношения, като родители и деца или приятели. Когато тайните са споделяни от хора, намиращи се в професионални взаимоотношения като доктор и пациент или адвокат и клиент, това е пример на поверителност.

Върни се към списъка на нещата, които учениците правят в училище или у дома, за да запазят своята лична неприкосновеност. Нека сега да организират този списък на основата на четирите общи начина. Запиши техните отговори на дъската.

Упражнение за критическо мислене

„Определяне как другите хора пазят своята лична неприкосновеност”

Нека участниците по двойки прочетат текста и да отговорят на въпросите след него от помагалото на ученика. Може да поставиш въпроса за запазване на лична неприкосновеност при извънредни условия – война, тоталитаризъм, природни бедствия. Съществуват ли приемливи ограничения на личната неприкосновеност в извънредни ситуации?

В края на занятиято:

Прочети на класа адаптирания откъс от „1984г.” на Джордж Оруел.

Беше ясен и студен априлски ден и часовниците удариха един. Уинстън Смит влезе през стъклената врата във фойето на жилищния си блок. Апартаментът се намираше на седмия етаж. Докато минаваше с асансьора през отделните етажи на всяко равнище той виждаше постер със същото огромно лице, което го гледаше. Лицето бе на 45 годишен мъж с дебели черни мустаци и груби черти. Тези очи го следваха, докато вървеше. Под всяка снимка имаше четири думи “ГОЛЕМИЯТ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА”. В далечината хеликоптер кръжеше над блоковете. Това бе полицейски патрул, който наблюдаваше през прозорците на хората. Тези полицейски патрули нямаша голямо значение. Най-важна бе полицията на мисълта.

Когато Уинстън се върна в апартаментата си, той чу глас да чете някакви номера. Тъй идваше от екрана на телевизора, вграден в стената. Уинстън завъртя ключа и гласът стана по-слаб, нов се пак можеше да различава ясно думите. Нямаме начин телевизионния екран да бъде напълно изключен.

Екранът можеше да приема програми като обикновена телевизия, но и нещо повече. Всеки звук, който Уинстън издадеше, бе записван от него. В допълнение, докато той стоеше в полезрението на екрана, той бе наблюдаван и чуван от полицията на мислите. Разбира се, нямаше начин да разбереш дали си наблюдаван точно в даден момент. Колко често полицията на мислите се включваше в даден апартамент бе само предположение. Дори бе възможно да наблюдават всички по всяко време. Човек трябваше да живее по навик с мисълта, че всеки звук който издава ще бъде чул и че освен в тъмнината всяко твое движение ще бъде наблюдавано.

Нека участниците се опитат да опишат как тоталитарната държава унищожава начините, по които хората се опитват да запазят своята неприкосновеност и да приведат примери от българската история.

Нека участниците се върнат към целите на занятието и да посочат до каква степен са ги постигнали.

.

Приложи наученото:

При повече време нека участниците нарисуват картина или направят колаж, за да илюстрират всеки от четирите начина за поддържане на лична неприкосновеност: изолиране, тайна, поверителност, изключване

Може да организираш и общо обсъждане. Защо е важно да бъдат защитени от разкриване разговорите с лекари, с адвокати? Има ли обстоятелства, при които тази поверителна информация може да бъде разкрита? Нека две двойки участници се подготвят по всеки от въпросите и да представят своите виждания пред групата..

Трето занятие

Защо неприкосновеността е важна за индивидите и за институциите?

Преглед на занятието

Това занятие илюстрира значението на неприкосновеността за индивидите и за институциите. Служебната тайна е практика на организации и на институциите като фирми или държавни агенции, които запазват в тайна дадена информация, за да защитят интересите на институцията. По време на упражнението за критическо мислене групата ще вземе участие в ролева игра, посветена на въпроса за цензурата във военно време като използва не само информацията от конкретния исторически случай, но и общите понятия за служебна или държавна тайна, така както са определени в Закона за защита на класифицираната информация на Република България.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Описват понятието “институция”.
2. Обясняват защо индивидите и различните частни и обществени организации или институции желаят да запазят в тайна някои неща.

Протичане на занятието:

В началото на занятието

Обясни на групата, че вече изследва причините, поради които личната неприкосновеност е важна за отделната личност. В това занятие те ще изследват как някои творци определят в стихове значението на личната неприкосновеност за

самите тях. След това групата ще проучи защо неприкосновеността е също така важна за организациите и институциите /корпорации, политически партии, държавни агенции/. Дори училищата често искат да задържат някои сведения в тайна.

Упражнение за критическо мислене

„Да изследваме значението на личната неприкосновеност за отделната личност”

Раздели участниците на групи и нека всяка група работи по един от текстовете като го обсъди, отговори на въпросите и го представи на цялата група.

Упражнение за критическо мислене

„Оценка на класифицирана информация”

В това упражнение раздели участниците на няколко групи, които ще представляват различни страни, участващи в изслушване на Американския конгрес по въпроса за цензурата във военно време. Освен историческия текст нека участниците се запознаят с извадките от Закона за класифицирана информация на Република България, които ще им помогнат да изяснят идеята за служебна и държавна тайна и проблемите, свързани с нея в демократичното общество.

По време на обсъждането разгледайте не само гледните точки на различните групи, но и основанията на Комисията за вземане на решение.

Добре е да поканиш при работата по случая и представител на бизнеса, на неправителствена организация или на местните власти, който може да коментира необходимостта от пазене на служебна или държавна тайна от на основата на своя опит.

При обсъждането постави още въпроси

- Кои други институции биха искали да запазят в тайна информация /фирми, училища, болници/
- Какъв вид информация институциите искат да запазят в тайна? Защо институциите се нуждаят от запазването на определена информация в тайна?
- Има ли информация, която институциите не могат да запазят в тайна?
- При войната в Ирак каква информация трябва да бъде пазена в тайна? Какви са потребностите и правата на гражданите, за да имат достъп до тази информация

Приложи наученото:

При повече време дай за домашна работа участниците да опишат различни институции и техните основания да пазят тайна известни обеми от информация.

Проведи в класа обсъждане на основата на Закона за класифицирана информация коя информация да бъде засекретена. Какви са причините тази информация да бъде засекретена? Дали участниците смятат, че има информация, която не трябва да бъде засекретена от правителството, дори и то да иска това?

Може да проведеш обсъждане и по въпроса за досиетата и аргументите за разсекретяване или за продължаване на засекретяването на дадена информация.

Втори раздел

Какви са факторите, обясняващи разликите в поведението по отношение на личната неприкосновеност?

Обясни на групата, че този раздел цели изграждането на разбиране, че всеки член на обществото се нуждае от лична неприкосновеност. Същевременно съществуват големи разлики в отношението към личната неприкосновеност, както между отделните индивиди, така и между различните култури. Участниците ще могат да наблюдават как хората могат да избират да запазват различни обекти на лична неприкосновеност като възраст, тегло, политически или религиозни убеждения. Те също така ще забележат, че поведението по отношение на личната неприкосновеност може да се различава спрямо средствата, които хората използват, за да ограничат достъпа до обектите на неприкосновеност – ако в една култура е позволено подслушването на чужди разговори на обществено място, в друга култура това действие е недопустимо и забранено.

Нека участниците предложат някои фактори, които влияят върху поведението на хората по отношение на личната неприкосновеност, като изхождат от собствения си опит.

Накрая нека групата прочете целите на раздела от Помагалото на ученика и всеки участник да отбележи три неща, които очаква да научи от работата си по темите от раздела.

Четвърто занятие:

Защо поведението на хората по отношение на неприкосновеността се различава?

Преглед на занятието:

Това занятие разглежда няколко фактора, които могат да бъдат полезни при обяснението на поведението по отношение на неприкосновеността. Участниците ще се запознаят със седем фактора, които обикновено влияят върху поведението на индивида по отношение на неприкосновеността: семейство, професионална роля, индивидуален опит, ограничения на средата, значението, което придаваме на неприкосновеността, съпернически ценности и индивидуални различия. Участниците ще работят в малки групи за да развият и да приложат своето разбиране на факторите, които могат да доведат до различия в човешкото поведение по отношение на неприкосновеността.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Идентифицират и обясняват факторите, които могат да повлияят поведението по отношение на неприкосновеността.

2. Описват сходствата и различията в поведението на хората по отношение на неприкосновеността.

Протичане на занятието:

В началото на занятието

Въведи групата в занятието като участниците отговорят на следните въпроси:

1. Как семейната среда може да повлияе поведението на индивида по отношение на личната неприкосновеност?
2. Как индивидуалният опит може да повлияе поведението на индивида по отношение на неприкосновеността?

Упражнение за критическо мислене

„Да изследваме поведението по отношение на неприкосновеността”

Нека по тройки участниците се запознаят с необичайната история на жената, пътуваща с мъртвия си съпруг, и правеща опити да прикрие смъртта му.

След като приключат с текста и отговорят на въпросите след него от Помагалото на ученика, нека ги споделят с цялата група. Таблицата по-долу илюстрира някои възможни отговори, които участниците могат да дадат.

Внимание Моля, да се даде като ТАБЛИЦА!!!

Въпроси

Възможни отговори

1. Какво жената иска да запази в тайна	а. смъртта на съпруга ѝ	
	б. това, че знае точното време на смъртта му	
2. Как жената, се държи, за да запази тайната	а. пуска пердетата на прозореца	изолация
	б. пуска завесата над леглото	изолация и изключване
	в. казва на стюарда, че съпругът ѝ още спи	тайна
	г. изпива предназначенията за него чаша мляко	изключван и тайна
	д. преструва се, че не знае, че съпругът ѝ е мъртъв като замисля да изкрещи, но накрая решава да припадне	тайна

Четене и обсъждане

„Какви фактори влияят върху поведението по отношение на неприкосновеността?”

Запиши на дъската седемте фактори или елементи, които обикновено влияят върху поведението на индивида по отношение на неприкосновеността: семейство,

професия или социална роля, личен опит, ограничения на средата, значението, което придаваме на неприкосновеността, съпернически си ценности, индивидуални различия

Раздели групата на седем и нека всяка малка група разгледа един от факторите. Всяка група прочита текста и разглежда своя фактор. Нека участниците идентифицират обекта на неприкосновеност, начина, по който неприкосновеността е поддържана във всяка ситуация, която разглеждат. Нека групата да предложи и допълнителни примери, илюстриращи влиянието на техния фактор върху неприкосновеността..

Накрая нека всяка група сподели своята работа пред цялата група.

Упражнение за критическо мислене

„Определяне на факторите, които влияят върху поведението по отношение на неприкосновеността”

Нека групата отговори на въпроса:”Какви фактори влияят на поведението на звездите по отношение на неприкосновеността”. Отбележи факторите на дъската и след това изяснете всеки предложен фактор.

После участниците по двойки отговорят на въпросите от упражнението от Помагалото на ученика и споделят отговорите в цялата група.

Упражнение за критическо мислене

„Оцени как различните професии влияят върху отношението към неприкосновеността”

Това е упражнение, което ще даде възможност на участниците да изследват и разберат как дадени професии влияят върху потребността на човек от неприкосновеност и как някои професии изискват човек да се намесва или да защитава неприкосновеността на другите.

Нека всеки участник избере по една роля / ако участниците са повече, то могат то една роля може да бъде дадена на двама участници/ и двама участници, които ще бъдат водещи на обсъждането съответно в първата и във втората част от упражнението.

Нека първата група представители на професии, които изискват специално отношение към личната неприкосновеност да измисли ролева игра, която илюстрира тази потребност от неприкосновеност. Нека участниците се опитат да включат и шестте роли в тази игра.

Нека втората група участници, които изпълняват роли, изискващи намеса или защита на личната неприкосновеност на другите също да измисли ролева игра.

След това нека първият интервюиращ зададе въпросите си на представителите на първата група и те да демонстрират ролевата игра. Втората група ще бъде публика и също с помощта на интервюиращия може да задава въпроси.

След това нека същата процедура се повтори с втората група и с втория интервюиращ.

При обсъждането обърни внимание на следните проблеми:

1.Защо някои професии изискват по-голяма лична неприкосновеност от други професии?

2.Защо същността на някои професии е в нарушаването на личната неприкосновеност на други хора?

3.Защо се налага да има и професии, които да защитават личната неприкосновеност на индивидите?

4.Защо има професии, като тази на репортерите, които първо се намесват в личната неприкосновеност на други хора, а след това трябва да защитават тази неприкосновеност?

Приложи наученото:

Нека участниците за домашна работа отговорят на въпроса “ Какви фактори обясняват различията между твоето поведение по отношение на неприкосновеността и това на твоите приятели?”. По избор участниците могат да отговорят на следващия въпрос:” Би ли следвало на някои хора, упражняващи специфични професии – спортисти, публични личности - да имат по-малко лична неприкосновеност отколкото останалите?”.

Това е и въпрос, който може да бъде организиран под формата на дебат и на него може да бъдат поканени известни местни спортисти, артисти, певци или местни политици.

Пето занятие:

Как различните общества се справят с проблема за личната неприкосновеност?

Преглед на занятието:

В това занятие участниците ще идентифицират и обяснят сходствата и различията между културите в отношението им към личната неприкосновеност. Те ще изследват описанието на разбирането за лична неприкосновеност в племето Зуни, а след това ще изследват текст за съвременното отношение към личната неприкосновеност на различните поколения и различните социални и икономически групи.

Цели на занятието

В края на занятието участниците ще могат да:

1.Обясняват културните сходства и различия в отношението към личната неприкосновеност.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Започни занятието като зададеш въпроса: ” Как би поддържал личната си неприкосновеност в къща със стени, тънки като цигарена хартия?”

Напомни на участниците, че отношението към личната неприкосновеност може да се различава между общностите и културите, въпреки че потребността от лична неприкосновеност съществува във всички общества.

Четене и обсъждане

„Какви разлики съществуват между обществата относно начините, по които те се справят с проблемите на неприкосновеността?“

Нека участниците се запознаят с текста от Помагалото на ученика и приведат примери за отношението към личната неприкосновеност в различни общества или култури, за които те са чели или имат информация. Нека участниците дадат примери от своя собствен опит. Ако в статията има участници от различни култури, нека да споделят практики по отношение на неприкосновеността от своята култура.

Упражнение за критическо мислене

„Изследване на неприкосновеността в друга култура“

Нека участниците по двойки се запознаят с текста “Зуни и неприкосновеността” и да отговорят на въпросите след текста и ги споделят в цялата група..

Упражнение за критическо мислене

„Правото на неприкосновеност е мит!“

Текстът описва разликите в отношението към неприкосновеността между различните общества, както и между различните поколения и социални и икономически класи в едно и също общество.

В цялата група обсъдете въпросите след текста като наблегнеш на общото и на различията между групите в едно общество. Наблегни на въпроса какво е правилното равновесие между личната и публичната част на нашия живот? Как участниците се справят с проблема на различното отношение към личната неприкосновеност в семействата?

В края на занятието

Нека участниците да напишат кратка история /не повече от две страници/ като си представят, че се намират във високоразвито технологично общество в близкото бъдеще. Нека всеки си измисли два обекта от това общество, които иска да запази в тайна от другите. В своята история те трябва кратко да опишат обектите на неприкосновеност и да обяснят от кого ще ги запазят в тайна. Историята ще описва какви фактори ще влияят върху поведението относно неприкосновеността в обществото, което те са създали. Нека участниците споделят историите си с останалите.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа участниците проектират къща, в която биха искали да живеят. И да обяснят как тази къща отразява техните виждания за лична неприкосновеност.

Друга възможност е да напишат история за млад човек в България, който иска да запази нещо в тайна. Нека опишат какво е това нещо, как човекът иска да го запази в тайна, какви са причините да постъпи така и какви проблеми среща при изпълнението на своето желание.

Трети раздел:

Какви са някои от ползите и от недостатъците на неприкосновеността?

Обясни, че личната неприкосновеност носи известни преимущества и недостатъци/ ползи и цени/ за индивидите, групите и обществото като цяло. Разбирането на ползите и недостатъците на неприкосновеността в общи и в конкретни ситуации е съществено за взимането на разумни решения за обсега и ограниченията на неприкосновеността.

Нека участниците се запознаят с целите на раздела и да се опитат да обяснят какви са последствията от личната неприкосновеност в дадена ситуация. Нека да отбележат две неща, които биха искали да научат в работата си по темите от раздела.

Шесто занятие

Какви са възможните последствия от неприкосновеността?

Преглед на занятието:

В това занятие участниците ще научат да разпознават ползите и недостатъците от личната неприкосновеност изобщо, както и ще могат да увеличат способността си за идентифициране на ползите и недостатъците в конкретни ситуации. Примери на ползите от неприкосновеността, които участниците ще научат включват: свобода, сигурност, защита на икономически интереси и на собствената индивидуалност. Примери на недостатъците на неприкосновеността включват: самотност и отчуждение, финансови разходи и възможности за престъпно поведение и беззаконие. Участниците ще работят в малки групи при идентифицирането на последствията от неприкосновеността в конкретни ситуации и ще се опитат да определят тези последствия като разходи или ползи или недостатъци.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да

1. Обясняват някои общи ползи и недостатъци на личната неприкосновеност.
2. Определят някои последствия на неприкосновеността и да идентифицират тези последствия като ползи или недостатъци.

Протичане на занятието

Упражнение за критическо мислене

„Изследване на последствията от неприкосновеността”

Участниците ще работят в групи 3-5 човека. Прочетете заедно указанието за упражнението – нека всяка група сподели с останалите ползите и недостатъците от личната неприкосновеност във всяка ситуация.

При обсъждането обърни внимание на разграничаването на ползите от недостатъците, както и това, че във всяка конкретна ситуация има и ползи и недостатъци и затова тя не следва да бъде едностранно изследвана..

Обърни внимание, че някои хора могат да се съгласят за известни ползи и недостатъци в дадена ситуация, но може да не постигнат съгласие кои от тях са по-важни и кои по-незначителни.

Например, някои може да смятат, че получаването на информация при нарушаване на личната неприкосновеност на терориста е по-важно от нарушаването на правата на терориста и да прилагат мъчения.

Четене и обсъждане

„Какви са ползите, свързани с неприкосновеността?“

Нека по двойки участниците се запознаят с текста, а ти запиши на дъската основните ползи от личната неприкосновеност: свобода, сигурност, защита на икономически интереси, индивидуалност, творчество и интимност. Нека групата да се опита да определи всяка полза и да приведе примери от своя опит.

Упражнение за критическо мислене

„Определяне и описване на ползите от неприкосновеността“

Нека участниците по двойки отговорят на въпросите и приведат примери, за да илюстрират вижданията си.

Обърни особено внимание на въпроса: “Съществува ли натиск в твоето училище и в твоята общност да бъдеш като другите и в какво се изразява? По какъв начин личната неприкосновеност може да ти помогне да се освободиш от този натиск и да развиваш собствените си чувства, мисли и начин на живот?”

Четене и обсъждане

„Какви са недостатъците на неприкосновеността?“

Нека участниците прочетат текста и се запознаят с основните недостатъци на личната неприкосновеност: самотност и отчуждение, загуба на мотивация и интелектуално развитие, беззаконие и престъпно поведение, финансово загуби, отсъствие на отговорност

Нека групата определи всеки недостатък и да даде примери от своя живот

Упражнение за критическо мислене

„Определяне и описване на недостатъците на неприкосновеността“

Нека участниците отговорят на въпросите и приведат примери, за да илюстрират вижданията си.

Обърни внимание на въпроса: “Как може значително усамотяване да причини на някого проблеми в установяването на приятелства или връзки с другите хора?”

В края на занятието

Дай на всеки участник или на малки групи статия от вестник, имаща отношение към личната неприкосновеност. Нека групите да идентифицират възможните последствия от личната неприкосновеност и да определят всяко последствие като полза или недостатък.

Приложи наученото:

Покани в класа директора на училището, съдия, адвокат или полицаи, които да споделят своето мнение за личната неприкосновеност в тяхната област. Предварително определете какви въпроси ще им зададете.

Седмо занятие

Какви могат да бъдат ползите и недостатъците, когато властите запазват нещо в тайна?

Преглед на занятието

Това занятие предлага допълнителна практика на участниците за идентифициране на последствията от неприкосновеността и тяхното класифициране като ползи или недостатъци.

Упражнението за критическо мислене се основава на казуса Ню Йорк Таймс срещу Върховният съд на САЩ, известен повече като “Документите на Пентагона”.

По време на занятието групата участва в **симулация на съдебен процес**, за да оцени последствията от неприкосновеността в конкретната ситуация.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Изследват ползите и недостатъците от позволяването на държавна агенция да пази информация в тайна.
2. Обясняват полезността на отчитането на ползите и недостатъците при оценяването, заемаването и защитаването на позиция по проблемите на неприкосновеността.
3. Обясняват защо от различни гледни точки ползите и недостатъците от неприкосновеността могат да бъдат оценявани различно.

Протичане на занятието

В началото на занятието:

Попитай участниците дали са запознати със ситуации, в които държавна агенция държи в тайна информация от обществеността и какво смятат, че трябва да се направи в такава ситуация. Обясни на групата, че случаят, с който ще се запознаят съдържа подобна дилема.

Упражнение за критическо мислене

„Изследване на правителствената политика по отношение на неприкосновеността”

„Документите на Пентагона”

Упражнението включва симулация на съдебен процес, основана на случая „Ню Йорк Таймз срещу Съединените щати” от 1971г. Даниел Елзбърг, държавен чиновник, получава неоторизиран достъп до класифицирана информация по отношение воденето на войната във Виетнам.

Нека групата се запознае с текста, да идентифицира фактите в спора, обектите на неприкосновеност / класифицирана информация/, кой иска да задържи информацията в тайна и защо искат информацията да бъде запазена в тайна. Попитай участниците как властите се опитват да запазят информацията като класифицирана. Нека да идентифицират и аргументите на вестника защо властите не трябва да запазят информацията като класифицирана.

Попитай участниците какви са последствията от запазването на тайна в тази ситуация. Запиши техните отговори на дъската. Някои от отговорите могат да включват:

- А. Бъдещите планове за водене на войната да бъдат запазени от враговете.
 - Б. Правителствените преговарящи могат да постигат по-добри условия при сключването на мирен договор.
 - В. Разкриването на информация може да изложи на опасност други национални интереси в областта на сигурността.
 - Г. Забраняването на публикуването на материалите нарушава конституционното право за достъп на гражданите до информация.
 - Д. Без публикуването на материалите гражданите не могат да направят своя информирано решение за политиката, която води тяхното правителство.
- Раздели групата на три - групата на съдиите от Върховния съд, групата на адвокатите на вестниците и групата на адвокатите на правителството. Всяка от групите ще изследва ползите и недостатъците от правото на правителството да обяви материалите за войната като класифицирана информация /държавна тайна/ в дадената ситуация и свързаната с това право забрана вестниците да публикуват секретния документите. Групите на адвокатите на вестниците и на правителството ще подготвят кратки представяния, които да обясняват защо правителството трябва или не трябва да обяви документите като държавна тайна. Използвайте и информацията от Закона за защита на класифицираната информация в България от Занятие № 3 и от Закона за достъп до обществена информация от Занятие №3.

Докато групите подготвят своите представяния, групата на Върховния съд ще формулира въпросите, които ще им зададе. След като групите представят позициите си, съдиите ще обсъдят доводите и ще решат дали властите да запазят документите като служебна тайна. Съдиите трябва да обосноват своите аргументи от гледна точка на ползите и недостатъците.

Нека съдиите от Върховния съд обявят своето решение и то да бъде обсъдено в групата. Обсъдете също така представянията на адвокатите на двете страни и на аргументите за и против запазването на държавна тайна в дадената ситуация. Нека участниците обяснят защо различните страни заемат различна позиция в тази относително ясна ситуация.

Някои от отговорите могат да включват:

- А. Защита на националните интереси.

Б. Увеличаване достъпа до държавна информация за гражданите.

В. Защита правата на гражданите.

Г. По-голяма отчетност на държавните служители.

Наблегни на различните гледни точки в този спор върху запазването на информация като държавна тайна и накрая сподели действителното решение на американския Върховен съд.

С 6 срещу 3 гласа Върховният съд решава, че американското правителство не е дало достатъчно доказателства за спиране на публикации на материалите. Един от съдиите

обосновава мнението си “ нашата Конституция поддържа възгледа, че пресата трябва да има свободата да публикува информация, какъвто и да е източникът, без намеса на цензура или никакви други ограничения.” Друг от съдиите обаче отбелязва: “Конституцията на страната дава право на правителството да осъществява външната политика... всеки от членовете на Конституцията е важен и аз не мога да се подпиша под мнение, което дава преимущество на свободата на печата за сметка на други членове...”

Приложи наученото:

Нека участниците за домашна работа да опишат случай с институция /училище, болница, правителствена агенция/, която притежава информация за участниците, която те не искат да става публично достояние. Ако е така, то одобряват ли идеята за неприкосновеност на институциите/ за правото им да запазват дадена информация в тайна/?

Четвърти раздел

Какви трябва да бъдат обсегът и ограниченията на неприкосновеността?

Обясни на участниците, че разделът цели да им помогне да разберат и да приложат процедури, полезни при анализа на проблеми на неприкосновеността, да оценяват алтернативни начини на действие и да вземат решения за обсега и ограниченията на неприкосновеността в конкретни ситуации.

Участниците ще научат, че конфликтите понякога възникват между институция и индивид, който предявява искания за неприкосновеност и друг индивид или институция, които твърдят, че имат правото да получат информация, независимо от уважението към неприкосновеността на първите. Участниците ще научат, че в дадени случаи е разумно и справедливо да се отрече неприкосновеността в името на други ценности, а в други случаи неприкосновеността трябва да бъде защитавана. За да се вземе добро решение във всяка конкретна ситуация, включваща конфликт относно неприкосновеността, е необходимо да се анализира конфликтът и да се оценят различните начини за справяне с него преди да се предложи решение на конфликта. Процедурите за решаване на конфликти относно неприкосновеността и оценяването на различните начини за справяне с тях, се наричат интелектуални инструменти.

Обясни на участниците, че някои от най-важните проблеми, с които ние като граждани се сблъскваме, включват въпроси за обсега и ограниченията на неприкосновеността. Тези проблеми често възникват между граждани, които искат да упражняват правото си на лична неприкосновеност и такива, които искат получат информация за нещо, което е държано в тайна. В някои случаи е разумно и справедливо да се защити неприкосновеността. В други случаи други ценности и интереси могат да се окажат по-важни.

Осмо занятие

Какви критерии са полезни при разглеждането на проблеми, свързани с неприкосновеността?

Преглед на занятието

Занятието ще въведе участниците в процеса, който наричаме използване на интелектуални инструменти. Тази процедура е полезна за анализиране на конфликти относно неприкосновеността, оценка на алтернативни начини на действие и вземане на решение за обсега и ограниченията на неприкосновеността в дадена конкретна ситуация. Стъпките при тези процедури са следните:

1. Идентифициране на лицето имащо претенции за неприкосновеност.
2. Идентифициране на лицето, искащо да бъде нарушена неприкосновеността на другия
3. Изследване на важните съображения на двете страни.
4. Оценка на алтернативните начини за управление на проблема.
5. Заемане и защитаване на позиция.

Упражнението за критическо мислене ще помогне на участниците да приложат тази процедура.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Разбират целите на използването на интелектуални инструменти при изследването на конфликт относно неприкосновеността.
2. Използват интелектуалните инструменти при оценката, заемането и защитаването на позиция по проблемите на неприкосновеността.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците опишат конфликт по отношение на неприкосновеност в училище или в селището и да предложат от каква информация ще се нуждаят, за да разрешат проблема. Напомни на групата, че по време на занятието те ще се запознаят с процедури, които ще им помогнат да решават успешно подобни конфликти.

Четене и обсъждане

“Кога властите могат да нарушават твоята лична неприкосновеност?”

Нека групата се запознае с текста и участниците идентифицират някои ценности и интереси и ценности, които противоречат на правото на лична неприкосновеност, дадено от Конституцията. Попитай участниците защо е важно да може да решаваме кога неприкосновеността може да бъде поддържана и кога тя трябва да отстъпи място на други ценности и интереси? Помогни им да разберат, че неприкосновеността може да бъде инструментална ценност/ да поддържа/ по отношение на други ценности като свобода, интимност, индивидуалност, творчество и доверие и че неприкосновеността може да влиза в конфликт с други ценности и интереси като правото да знаеш и необходимостта от информация за справяне с нарушителите със закона. Тъй като живеем в конституционна демокрация, ние трябва да имаме право да участваме във взимането на решение относно нашето право, както и правата на другите, на лична неприкосновеност. Отбележи, че е важно да знаем как да се справяме с този проблем, за да може да действваме разумно и успешно.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне на конфликтни ценности и интереси по отношение на личната неприкосновеност”

Нека участниците по двойки се запознаят със ситуацията и да преценят какви ценности и интереси, деклариран в Конституцията, влизат в противоречие една с друга и какъв избор следва да бъде направен между тях.

В групата обсъдете въпроса “Защо е важно да има правила или система от правила, която да помага да се взимат решения в случаи, когато правото на лична неприкосновеност трябва да отстъпи пред други ценности?”

Четене и обсъждане

“Какво трябва да има предвид, когато се разглеждат проблеми, свързани с личната неприкосновеност?”

Обясни на участниците, че този тест и следващите упражнения ще им помогнат да разберат основанията и процедурите, полезни при анализирането, оценяването и вземането на решения по отношение на неприкосновеността.

Запиши на дъската четирите критерия, които трябва да бъдат отчетени като важни, когато решаваме проблеми, свързани с личната неприкосновеност: съгласие, законност, законово задължение, морално задължение.

Обясни, че тези критерии се отнасят към факта, че в някои конфликти по отношение на неприкосновеност трябва да има специални обстоятелства, които могат да повлияят върху решенията за това как да бъде решен конфликтът. Например, ако полицията има разрешение от съда за претърсване на дадено жилище, тогава тези специални обстоятелства дават на полицията законово право да наруши личната неприкосновеност на гражданите.

Упражнение за критическо мислене

“Описание на важни критерии”

Нека групата се запознае с текста, да отчете фактите и да идентифицира:

1. Кой настоява за лична неприкосновеност в случая.
2. Какво искат да запазят в тайна.

3. Как се опитват да запазят тяхната тайна
4. Защо те искат да бъде запазена тайната..
5. Кой иска да наруши неприкосновеността
6. Как искат да нарушат неприкосновеността
7. Защо те искат да нарушат неприкосновеността.

Запиши техните отговори на дъската и ги използвай при отговора на въпросите след текста..

Може да поканиш представител на съдебната власт или на органите на реда, който да помогне на участниците да работят по успешно по случая.

Приложи наученото:

Проведете дебат като се разделите на две групи. Утвърждаващата теза е: “Полицията има право винаги да нарушава личната неприкосновеност на гражданите”. Отрицаващата теза е: “Полицията няма право никога да нарушава личната неприкосновеност на гражданите”.

След провеждане на дебата се опитайте да подберете разумните предложения в двете тези и да формулирате инструкция към полицията и към гражданите, насочена към ясно определяне правата и задълженията на полицията по отношение на проблема. Сравнете инструкцията със законовите норми по този проблем.

Девето занятие

Как конфликти, свързани с личната неприкосновеност, могат да възникнат при изпълнение на законите?

Преглед на занятието

Това занятие дава възможност на участниците да приложат серия от критерии и процедури, полезни при решаването на конфликти, свързани с личната неприкосновеност в конкретна ситуация. Те ще изследват специфичен случай на нарушаване на личната неприкосновеност.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Използват интелектуалните инструменти да заемат и използват позиция по проблемите на личната неприкосновеност.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците да отговорят по двойки на въпроса:”Съгласен ли си да живееш в общество, където полицията може да спре всекиго на улицата и да изиска да се легитимира или в общество, където полицията не може да извърши това действие?”

Разясни на групата, че по време на занятието те ще изследват ситуация, в която законът обявява за нелегално скитането на хората по улиците без очевидна цел.

Четене и обсъждане

“Какви са стъпките за изследване на проблеми, свързани с неприкосновеността?”

Нека групата се запознае с текста, а ти запиши петте стъпки, които трябва да се следват при анализа на проблеми, свързани с личната неприкосновеност.

1. Определи личността /институцията/, която изисква неприкосновеност и какво тя иска да бъде запазено в тайна.
2. Определи кой възнамерява да наруши тази неприкосновеност.
3. Изследвай важните съображения – съгласие, законност, законови задължения, морални задължения.
4. Оцени алтернативни начини за справяне с проблема.
5. Заеми и защити позиция. Определи кой начин е най-добър за решаване на проблема и обясни основанията си.

Упражнение за критическо мислене

“Оценка на позиция по отношение на изпълнението на закон”

Нека групата се запознае със случая и да попълни по тройки таблицата от Помагалото на ученика.

Обсъдете отговорите в цялата група и коментирайте решението на съда в дадения случай.

Със 7 срещу 2 гласа Върховният съд на САЩ решава, че Законът на щата Калифорния нарушава Конституцията като не определя ясно какво се разбира под изискването “заподозреният да се идентифицира по надежден начин”.

Приложи наученото:

Нека групата организира дебат за поставянето на камери в училището и в близките заведения около него. Дай възможност на две групи – ученици и родители на основата на тестовете от Конституцията и от Закона за защита на детето да изградят позицията си, както и да попълнят таблицата преди да започнат дебата. Поканете за дебата представители на ученическото самоуправление в училище, на училищното настоятелство и ръководство, както и родители.

Нека за домашна работа под формата на материал до местния вестник участниците изразят своето отношение за използването на телевизионни камери, за да наблюдават обществени места като пътища, гаражи, стадиони, дискотеки. Как тези действия могат да бъдат сравнени с действията на полицаите, патрулиращи по тези места? Кое действие осигурява по-добра защита срещу неправомерно поведение? Кое действие налага по-голяма тежест върху личната неприкосновеност? Съгласен ли си с подобно използване на камери?

Таблица

Интелектуални инструменти за на личната неприкосновеност проблемите	
Въпроси	Отговори

1. Идентифицирай лицето, изискващо лична неприкосновеност - чия лична неприкосновеност е заплашена в конкретния случай? - кои са нещата, които лицето иска да запази за себе си? - как може тези неща да бъдат запазени от лицето? - защо лицето иска да запази тези неща за себе си?	
2. Идентифицирай лицето, което иска да наруши или да ограничи личната неприкосновеност - кой иска да наруши или да ограничи личната неприкосновеност? - как лицето нарушава личната неприкосновеност на друг човек? Защо лицето иска да наруши личната неприкосновеност на друг човек?	
3. Изследвай важните условия: - изразява ли лицето съгласие за нарушаване на личната му неприкосновеност? - лицето, което нарушава личната неприкосновеност на друг човек, има ли законно основание да го прави? - лицето, което нарушава личната неприкосновеност на друг човек, има ли законно задължение да не го прави? - лицето, което нарушава личната неприкосновеност на друг човек, има ли морално задължение да не го прави? 4. Оцени алтернативните начини за справяне с проблема: - какви са ползите и цените от признаването на искането на индивида за лична неприкосновеност? - какви са ползите и недостатъците от отхвърлянето на искането на лицето за лична неприкосновеност?	

- какви са алтернативните начини за събиране на информация, които лицето, искащо да наруши личната неприкосновеност на друг човек, може да използва? - какви са ползите от всеки от тези начини? - каква е цената на всеки от тези начини?	
5. Заеми позиция и я защити: - Как смяташ, че проблемът може да бъде решен? Обоснови своята позиция.	

Десето занятие

Как новите технологии заплашват неприкосновеността?

Преглед на занятието

Това занятие разширява уменията на участниците да анализират конфликти, свързани с неприкосновеността, да оценяват алтернативни начини на действие и да взимат решения за обсега и границите на личната неприкосновеност в дадена ситуация.

По време на занятието участниците ще се подготвят за ролева игра, посветена на изработването на Национална здравна карта, която ще даде възможност на лекарите и на здравните заведения за пълен достъп до медицинската информация за даден пациент.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Оценяват различни позиции по проблем, свързан с личната неприкосновеност в светлината на развитие на нови технологии.
2. Заемат и защитават позиция по проблем, свързан с личната неприкосновеност в светлината на развитие на нови технологии.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците помислят и предложат ситуации, в които технологиите оказват влияние на тяхната способност да запазят нещо в тайна. Попитай ги как биха се чувствали, ако цялата информация за тях се съдържа в информационна банка, достъпна за всички. Обясни на групата, че в това занятие те ще изследват въображаемо предложение за създаване на централна информационна здравна база данни.

Четене и обсъждане

“Как компютрите влияят върху неприкосновеността?”

Нека участниците се запознаят с текста и с приложената към него таблица. Обсъдете в групата как компютрите засягат личната неприкосновеност на всеки. Участниците могат да споделят своя изключително богат опит в тази посока. Обсъдете въпросите след текста като участниците са в четири групи – по една за всеки въпрос.

Четене и обсъждане

“Как развитието на технологиите засяга личната неприкосновеност в здравеопазването?”

Нека групата се запознае с текста, който отбелязва ползи и недостатъци на личната неприкосновеност в осигурителната система и при създаването на програма за Национална здравна карта.. Обясни на групата, че този текст е подготовка за ролевата игра по въпросите на личната неприкосновеност.

Упражнение за критическо мислене

“Използвай интелектуалните инструменти, за да оцениш, да заемеш и да защитиш позиция”

Това упражнение може да бъде осъществено в рамките на цялата група, в малки групи или по двойки.Прегледай преди упражнението още веднъж стъпките от 1 до 4 за оценка, заемане и защита на позиция и нека след това групите работят по таблицата. Следващата пета стъпка ще бъде предмет на следващото упражнение

Упражнение за критическо мислене

“Оцени, заеми и защити позиция по отношение използването на Националната здравна карта”

По време на тази дейност групата участва в симулирано заседание на Здравната комисия на Народното събрание. Тя ще бъде разделена на няколко групи : Лекарски съюз, Гражданско обединение за ефективност на здравеопазването, Граждански комитет за лична неприкосновеност, Граждани срещу тиранията, Здравна комисия към Народното събрание.

Четирите групи ще представят мнението си, а Здравната комисия ще реши дали да се одобри

използването на националната здравна карта като част от Националната програма за здравеопазване и дали да не се разработят специални нормативни мерки, които да осигурят неприкосновеността на медицинската информация.

Аргументите трябва да посочват ползите и недостатъците на Националната здравна карта, както и тези на предложенията за ефективни ограничения и предпазни мерки. Аргументите също така трябва да обясняват как позицията на групата ще помогне да:

- се защити личната неприкосновеност на гражданите
- да се даде възможност на министерството на здравеопазването и на Здравната каса да съберат необходимата медицинска информация, за да осъществяват ефективно Националната здравна програма.

Всяка група ще избере един или два говорители, които да представят позицията ѝ пред Здравната комисия. Докато групите подготвят своята позиция, Здравната комисия ще подготви своите въпроси към тях. Здравната комисия също така трябва да избере председател, който ще ръководи заседанието.

При завършването на упражнението след решението на Здравната комисия нека цялата група гласува за или против въвеждането на Национална здравна карта.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа участниците упражнят уменията си като изразят отношението си към сходна ситуация - Народното събрание предлага всеки гражданин да има идентификационен номер, който ще помага той да бъде идентифициран при всякакви обстоятелства – попълване на формуляр, плащане на данъци, влизане в болница, подаване молба за книжка за правоуправление на моторно превозно средство, получаване на социални помощи, плащане на глоба, задържане или арест. Нека всеки отговори какви аргументи могат да бъдат изтъкнати в поддръжка или против този закон и кои са по-силни.

Единадесето занятие

Какви са правата на лична неприкосновеност по отношение на нашето собствено тяло?

Преглед на занятието

Това занятие предлага друга възможност участниците да анализират конфликти, свързани с личната неприкосновеност. Текстовете в занятието засягат проблема за физическата цялост на индивида и нейното противопоставяне в даден момент на други обществени интереси.

Дейността за критическо мислене дава възможност участниците да участват в обществено обсъждане на правото на индивидите да отказват животоспасяваща медицинска помощ.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Оценяват различни позиции по въпроса за личната неприкосновеност и приложението на медицински технологии.
2. Заемат и защитават позиция по проблемите за личната неприкосновеност и приложението на медицински технологии.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Раздели групата на две и нека всяка отговори на един от въпросите: ”Смятате ли, че индивидът има особено силни права по отношение на собственото си тяло?” и “Как бихте балансирали правото на пациентите на лична неприкосновеност на пациентите със загрижеността на обществото и с изискванията на медицинската професия?”.

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на личната неприкосновеност и физическа цялост”

Раздели групата на четири и нека всяка група работи по един от предложените примери, които илюстрират как медицински процедури нарушават правото на лична неприкосновеност на индивида. Преди да започнат четенето прегледай след текста с групата:

1. Кой предявява иск да бъде защитено правото му на лична неприкосновеност или на физическа цялост в тази ситуация? По какъв начин неприкосновеността и целостта са нарушени? Колко сериозни са тези нарушения?
2. Кой се противопоставя или ограничава искането за неприкосновеност или физическа цялост? Какви са причините за това противопоставяне?
3. Необходими ли са нарушаването на личната неприкосновеност и на физическата цялост или има и други начини за справяне с конфликта?
4. Смяташ ли, че има достатъчно основания да се наруши неприкосновеността и физическата цялост на личността в тази ситуация като отчиташ сериозността на тази намеса и от друга страна – сериозните основания това да бъде извършено?

Завърши тази част от занятието като групата се запознае и с текста “Какви са разумните законови ограничения по отношение на физическата неприкосновеност?” и изрази своето мнение към повдигнатите проблеми по отношение на личната неприкосновеност.

Упражнение за критическо мислене

“Оценяване, заемане и защита на позиция по отношение на физическата неприкосновеност”

Раздели групата на пет малки групи, които ще вземат участие в общественото обсъждане на проблема, свързан с правото на отказ на животоспасяващо лечение: Доктори за етична медицинска помощ, Асоциация на здравните застрахователи, Обединение на религиозните водачи, Защитници на възрастните хора, Комисия на Народното събрание.

Нека четирите групи подготвят предложения, конкретизиращи обстоятелства, при които човек може да откаже животоспасяващо лечение. Те също така привеждат аргументи, които да показват как в техните позиции се балансират:

- индивидуалният интерес за лична неприкосновеност и физическа цялост;
- интересът на обществото за запазване на живота, за предотвратяване на самоубийството, за подкрепяне на етиката на медицинската професия и за гарантиране, че всяко решение да се откаже животоспасяващо лечение, ще бъде внимателно разгледано и ще бъде взето без необоснован натиск.

Докато четирите групи подготвят аргументите си, Комисията ще формулира въпроси към всяка от тях. Комисията избира и председател, който ще води изслушването. Комисията следва да прегледа и таблицата от десети занятие за по-добро формулиране на въпросите.

След представянето на груповите становища всеки член на Комисията излага и обяснява своите виждания по въпроса при какви обстоятелства / ако такива съществуват / човек може да откаже животоспасяващо лечение. Накрая се провежда общо гласуване, в което участва цялата група.

Възможно е при ролевото проиграване да поканиш представител на местните власти или юрист или представител на неправителствена организация, който да вземе отношение към разискваните проблеми преди Комисията на народното събрание да изложи становището си.

Нека цялата група да оцени препоръките на Комисията като зададе следните въпроси:

1. Препоръките запазват ли интереса на индивида към лична неприкосновеност и физическа цялост.
2. Препоръките защитават ли интереса на обществото за запазване на живота, поддържане етиката на медицинската професия и защита на правото на отказ от медицинска процедура поради външен натиск.
3. Препоръките включват ли необходими правила за решаване на конфликтите, свързани с личната неприкосновеност и физическата цялост сега и в бъдеще.
4. Препоръките решават ли проблема по начин, който е справедлив за всички заинтересовани страни.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа по избор участниците да отговорят на една от двете групи въпроси:

1. Има ли разлика, когато отказът от животоспасяващо лечение се основава на религиозните убеждения на личността? Проверете как съдът се отнася към отказа на Свидетелите на Йехова да бъде извършвано кръвопреливане на тях и на техните деца.
2. Трябва ли упълномощените власти да могат да изискват човек да получава медицинско лечение? При какви обстоятелства и какво медицинско лечение може да бъде изисквано от упълномощените власти? Могат ли те да заставят човек да приема лекарства в случай на заболяване? Да се подложи на мозъчна операция? Да посещава терапевтични сесии?

Нека участниците използват интелектуалния инструмент, усвоен в последните два занятия, за да отговорят на въпросите.

Дванадесето занятие

Как може да решаваш конфликти между личната неприкосновеност и свободата на пресата?

Преглед на занятието

Това е кулминационното занятие от раздела за личната неприкосновеност. Участниците ще използват в своята работа Конституцията на България като изследват границите на лична неприкосновеност, които трябва да бъдат зачитани от пресата.

Те ще изследват нарушаването на личната неприкосновеност от страна на пресата. Занятието дава възможност на участниците да разработят правила за поведение на репортери, които имат отношение към използването на скрити камери и микрофони, когато провеждат своите журналистически разследвания.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Оценяват различни позиции по въпросите за личната неприкосновеност
2. Обясняват полезността на политика, която отчита проблемите, възникващи при въпросите за личната неприкосновеност и средствата за масова комуникация.

Протичане на занятието

Четене и обсъждане

Какви граници на личната неприкосновеност трябва да бъдат зачитани от пресата?

След като групата се запознае с текста, задай въпроса: “Смятате ли, че трябва да има хора и теми, които да бъдат извън обсега на репортерите и на средствата за масова информация.

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на нарушаването на личната неприкосновеност от страна на пресата”

Нека участниците се запознаят със случая за бизнесмена и след това да попълнят таблицата “Интелектуални инструменти за проблемите на личната неприкосновеност

При обсъждането на резултатите отбележи специално аргументацията на съда в случая.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне на правила за поведение на репортери”

Раздели участниците на малки групи: Асоциация на главните редактори на вестници, Група за развлекателните предавания, Граждани за защита на личната неприкосновеност, Граждани за свободата на пресата, Граждани за приличие и достойнство.

Нека всяка от групите да развие политика или предложение за правила по отношение на следните два проблема:

- Какви ограничения трябва да съществуват по отношение на средствата, които журналистите използват за да разследват даден случай?
- Какви ограничения следва да се приложат по отношение темите на журналистически интерес?

Всяка група ще избере двама говорители, които да представят нейното виждане. По двете теми ще бъдат организирани кръгли маси, където всеки последователно ще изложи груповото мнение и след това ще има общо обсъждане на проблемите. Цел е групата да постигне съгласие като цяло за общи правила за журналистическа дейност по отношение на личната неприкосновеност на гражданите.

В края на занятието:

Отдели специално внимание на обсъждането на протеклото упражнение. Нека участниците обосноват доколко наученото по време на раздела им е помогнало да вземат правилно решение и също така да споделят своята готовност да решават проблеми на личната неприкосновеност съобразно законите на страната и

усвоените умения за решаване на проблеми, свързани с личната неприкосновеност.

Приложи наученото:

Нека участниците за домашна работа анализират поведението на представителите на пресата в случая Иван Славков / заснемането със скрита камера на предлагането на подкуп на председателя на Българския олимпийски комитет/ или в случая с румънския журналист Бухнич, филмирал неправомерни действия на българските митнически власти.

Отговорност

Въведение

Разделът представя преглед на отговорността като концепция, присъща не само на демократичното общество, но и на всяко общество въобще. Ако индивидите не поемат и упражняват лична отговорност и тя няма с какво да бъде застъпена, то обществото престава да съществува като цяло и представлява сбор от необуздани /unbridled/ индивиди. Ако, от друга страна, отговорността за собствените действия се иземе от индивида и се предаде в ръцете на други хора, то това ще означава мълчаливо допускане, че обикновените хора не могат или не трябва да контролират собствената си съдба и следователно не са свободни.

Разделът е разработен така, че да може да даде на участниците увеличено разбиране за значението на отговорността в техния живот и за нейното място в съвременното общество, както и да окуражи техните нагласи да се справят с проблемите на отговорността ефективно и разумно.

Века групата прочете въведението към раздела. Обсъдете основните отговорности, които Конституцията налага на органите за управление. Поговорете как действително тези органи изпълняват своите отговорности. Как би станало, ако те престанат да ги изпълняват или продължават да ги изпълняват неудовлетворително, както много от участниците биха предположили?

Нека участниците чрез мозъчна атака отбележат и някои отговорности на гражданите. Откъде произтичат тези отговорности? Какво ще се случи, ако гражданите престанат да спазват своите отговорности? Какво трябва да се направи, че и органите за управление и гражданите да спазват своите отговорности?

Първи раздел

Какво представлява отговорността?

Целта на този раздел е да помогне на участниците да разберат значението на отговорността за обществото, както и за индивида. Участниците също така ще се запознаят с различните източници на отговорност или с различните начини, по

които отговорността се утвърждава в обществото. Те ще се запознаят с работно определение на отговорността – като задължение да се извърши или да не се извърши определено действие.

Завърши обсъждането с въпроса – защо е важно да бъде изучавана отговорността? Нека групата се запознае с целите на раздела - обсъдете как поставя въпроса за отговорността Джон Дон. Нека всеки от участниците отбележи три неща, които би искал да научи по време на работата по тази тема или три въпроса, на които би искал да получи отговор.

Първи занятие

Какво представлява и откъде произтича отговорността?

Преглед на занятието

Това занятие въвежда концепцията за отговорност и нейното значение във всекидневието. Участниците ще научат , че отговорността включва задължението да се извърши или да не се извърши дадено действие. Те ще научат, че отговорността има най-различни източници: включително възпитание, обещания, възлагане, назначение, занятие, закон, навици, граждански принципи и морални принципи. Отговорността може да бъде приета доброволно, наложена или приета без размисъл. Участниците ще научат , че когато хората изпълняват или не изпълняват своите отговорности, последствията са положителни или отрицателни. По време на упражнението за критическо мислене участниците ще се запознаят със ситуация, представяща отговорността на народен представител, избран в район на тютюнопроизводители , когато трябва да се гласува закон против тютюнопушенето. Анализът на ситуацията включва идентифициране на отговорности, както и към кого тези отговорности са насочени, техният източник и наградите или наказанията, които могат да бъдат свързани с тяхното изпълнение или неизпълнение

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят понятието “отговорност”.
2. Идентифицират примери на отговорност.
3. Идентифицират и да описват възможни източници на отговорност.
4. Идентифицират и описват наградите, които обикновено се свързват с изпълнението на тези отговорности или с наказанията, свързани с тяхното неизпълнение

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците в малки групи да изброят пет от най-важните отговорности, които те имат. След това нека определят:

1. Наградите, които могат да получат, когато ги изпълняват.
2. Наказанията които могат да получат, ако не ги изпълняват.

3. Източниците на всяка отговорност.

Попитай участниците какви могат да бъдат последствията за другите от това дали те ще изпълнят или няма да изпълнят отговорностите си.

След това нека участниците да отбележат пет отговорности, които другите имат към тях. Попитай ги какви са последствията за тях, ако тези отговорности не бъдат изпълнени.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне отговорностите на народния представител Цветков.

Да се забрани или не?”

Нека участниците се запознаят по двойки или индивидуално с текста за отговорностите на народния представител. Попитай ги, какви според тях са отговорностите на народния представител. Помогни им да разберат, че законодателите имат отговорности, както към хората, които са ги избрали, така и към цялото общество. Накрая прегледайте и отговорите на въпросите след текста. Нека участниците се запознаят и с Конституцията на България, с частта в която се изясняват отговорностите на народните представители.

Запиши най-същественото от отговорите на участниците на дъската.

Вариант: Може да предложиш на групата да проиграе среща на народния представител със своите избиратели.

Раздели групата на три:

1. Народният представител и негови съветници
2. Представители на Съюза на тютюнопроизводителите.
3. Граждани, противници на тютюнопушенето.

Нека всяка група подготви своето представяне и да има 2-3 минути на разположение да го изложи.

След представянето на различните групи избиратели народният представител заедно със съветниците си трябва да вземе решение как ще гласува и да обясни своето гласуване на избирателите си.

При обсъждането нека участниците споделят кои аргументи смятат за най-силни по отношение на забраната за тютюнопушене.

Четене и обсъждане

“Какво представлява отговорността?”

Нека групата се запознае с текста за отговорността. Помогни на участниците да разберат определението за отговорността, така както се използва в тази програма. Нека да приведат примери от живота за задължение, което трябва да изпълнят и за задължение да не извършват дадено действие. Нека да идентифицират някои от наградите и ползите, които следват изпълнението на отговорностите. След това нека да идентифицират наказанията, които могат да последват неизпълнението на дадена отговорност.

При повече време може да ги накараш в малки групи да измислят малки истории за това как би изглеждал техният свят без отговорности. Друга възможност е всяка група да представи как би изглеждала без поемане на отговорности дадена част от обществото – семейството, приятелските групи, училището, селището.

Четене и обсъждане

“Откъде произтича отговорността?”

Нека групата се опита да отговори на въпроса “Как религиозните отговорности и традиции се предават от поколение на поколение?”. Ако има представители на повече религиозни общности, нека всяка се опита да отговори за своята група.

Може също така да обсъдите и въпроса “Какви са отговорностите на посланик на Република България в чужда страна и откъде произтичат тези отговорности?”.

Нека групата се запознае с текста, а ти запиши на дъската деветте основни източници на отговорност: възпитание, обещания, възлагане, назначение, занятие, закон, навици, граждански принципи и морални принципи.

Раздели участниците на девет групи и нека всяка от тях да обясни по един източник като се основава на текста и на собствените знания и опит. Обясни, че всяко обещание създава задължение обещанието да бъде спазено, както и че обещанията може да приемат формата на договори, и че когато човек обещава, той се съгласява да изпълни дадено задължение.

Обсъдете как и защо хората поемат отговорност. Помогни на участниците да разберат, че човек може да поеме отговорност доброволно, като обещание. Други отговорности може да се изискват от Закона или чрез възлагане. Често хората поемат отговорност безсъзнателно като следват традициите и обичаите. Понякога поемането на отговорност е комбинация от съгласие, изискване и граждански или морални принципи.

Приложи наученото:

1. Нека за домашна работа участниците да отбележат всички свои задължения през последното денонощие, както и техните източници. По отношение на всяка определена отговорност нека посочат дали тя е доброволно приета, наложена или е приета без да се замислят.
2. Друга възможност за домашна работа е да потърсят във вестника три случая, където е налице поета отговорност. Във всеки от случаите нека посочат източниците или източника на отговорност.

Второ занятие

Как може да проучваш проблемите, свързани с отговорността?

Преглед на занятието

Това занятие ще помогне на участниците да приложат наученото за отговорността в конкретни ситуации. Те ще се запознаят с интелектуални инструменти за проучване на различните отговорности, а след това в малки групи ще обсъдят различни текстове, свързани с поемането или непоемането на отговорност.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Идентифицират и обясняват източниците на отговорности в конкретни ситуации.
2. Прилагат процедури, полезни при изследването на отговорностите в различни ситуации.

Протичане на занятието

Четене и обсъждане

„Как можеш да проучваш различните отговорности?“

Нека групата се запознае с текста и след това обсъдете целта и ползата от използването на интелектуални инструменти при вземане на решения за отговорността.

Изследвайте съвместно конкретния интелектуален инструмент за проучване на различните отговорности.

Първият набор от интелектуални инструменти представлява серия от въпроси, които може да бъдат зададени, когато се разглежда проблем, свързан с отговорност.

- Каква е отговорността?
- Кой носи отговорността?
- Пред кого е отговорен даденият човек?
- Какви са източниците на отговорността?
- Какви може да бъдат наградите изпълнение на отговорността? Например, чувство на удовлетвореност, повишена самооценка, одобрение, похвала, заплащане или някакво възнаграждение?
- Какви могат да бъдат наказанията за неизпълнение на отговорността? Например – срам, чувство за вина, обвинения, глоби, затвор или физическо наказание?
- Свободно избрана, наложена или механично изпълнявана е отговорността?

Четене и обсъждане

„Какви отговорности следват от правото ти свободно да взимаш думата на обществено обсъждане?“

Нека участниците отговорят на въпроса и след това да се запознаят с текста. Обърни внимание на въпросите след упражнението, които на практика представляват интелектуалния инструмент за проучване на дадена отговорност.

Упражнение за критическо мислене

„Идентифициране на отговорности“

За изпълнението на тази дейност раздели участниците на три групи. Всяка група ще прочете своя откъс, ще попълни таблицата за проучване на отговорността и ще избере говорител, който да представи позицията ѝ пред цялата група.

Раздай на всеки участник таблицата “За проучване на отговорност”, разгледайте въпросите в нея и нека всеки да я попълни.

В края на занятието

Раздай на участниците вестници или списания. Нека в малки групи да потърсят статии, които описват как хора се справят или не успяват да се справят с дадена

отговорности . Нека след това да приложат таблицата за проучване на отговорността

Приложи наученото:

За домашна работа нека всеки проучи отговорностите на човек, когото добре познава – родител, класен ръководител, треньор, директор - като използва усвояения в занятието интелектуален инструмент.

ВНИМАНИЕ: МОЛЯ, ДА СЕ НАПРАВИ КАТО ТАБЛИЦА!!!

Таблица за проучване на отговорността

Въпроси

Отговори

1 Каква е отговорността?

2.Кой носи отговорността?

3. Пред кого е отговорен даденият човек?

4. Какви са източниците на отговорността?

5.Какви може да бъдат наградите за изпълнение на отговорността?

6.Какви могат да бъдат наказанията за неизпълнение на отговорността?

7. Свободно избрана, наложена или механично изпълнявана е отговорността?

Втори раздел

Какви са ползите и недостатъците при изпълнението на отговорност?

Обясни на групата, че изпълнението на дадена отговорност обикновено включва като ползи/преимущества/, така и недостатъци/цена/. Често е важно да се определят преимуществата и недостатъците, за да може да се реши дали да се поеме или не дадена отговорност или да се вземе решение на коя отговорност да бъде дадено предимство спрямо други отговорности.

Нека групата се запознае с целта на раздела- помогни им да разберат ползите и цената като преимущества и недостатъци, както и да разберат какви са причините, които пораждат дадена, за да бъдат проучени преди тя да бъде поета.

Трето занятие

Какви са последствията от поемане на отговорност?

Преглед на занятието

Това занятие ще помогне на участниците да разпознават последствията от поемането на отговорност в конкретни ситуации. Те ще се научат да класифицират тези последствия като ползи и недостатъци. По време на упражненията за критическо мислене участниците ще анализират различни ситуации и ще идентифицират последствията от поемането на отговорност като определят кои последствия са ползи и кои – недостатъци.

Цели на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Идентифицират последствията от поемането на отговорност в конкретни ситуации.
2. Определят тези последствия като ползи или недостатъци.
3. Обясняват някои от най-често срещаните ползи и недостатъци при поемането на отговорност.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците идентифицират някои отговорности, които представляват интерес за тях, но за които те не са сигурни, че искат да поемат. Такива могат да бъдат, например, работа в свободното време, грижа за възрастен близък, допълнителни занимания. Запиши някои от отговорите на дъската. За всеки случай нека участниците опишат точно отговорността и вероятните резултати от нейното изпълнение. Нека също така определят тези резултати като ползи или недостатъци.

Упражнение за критическо мислене

„Определяне на последствията като ползи или като недостатъци”

Нека групата се запознае с текста за училищния посредник и да опише отговорностите му. След това участниците определят последствията от решението на Красимира да приеме да участва в курса и да стане училищен посредник и попълват таблицата.

При обсъждането обсъдете въпросите след текста.

ВНИМАНИЕ: МОЛЯ, ДА СЕ НАПРАВИ КАТО ТАБЛИЦА!!!

Таблица
Последствия

Полза или недостатък

Упражнение за критическо мислене

„Изброяване на ползите и на недостатъците”

Раздели групата на две и нека едната работи с текста за ползите, а другата – за недостатъците, като след това да представят своята част с примери от всекидневието.

Докато групите се запознават с текста, запиши основните ползи и недостатъци на дъската.

Ползи: предвидимост, сигурност, ефективност, сътрудничество, справедливост, колективен дух, индивидуални награди.

Недостатъци: натовареност, недоволство, страх от неуспех, жертване на други интереси, отказ на други хора от изпълнение на отговорността.

Упражнение за критическо мислене

„Оценка на длъжност от гледна точка на ползите и на недостатъците”

Раздели участниците на шест групи и нека всяка да работи по една от ситуациите в упражнението и да отговори на въпросите от таблицата “Ползи и недостатъци от поемането на отговорност”: Кой носи отговорността в ситуацията, която твоята група обсъди? Какви отговорности групите ли индивидите, включени в ситуацията, изпълняват или възнамеряват да изпълнят? Какви могат да бъдат някои от последствията при изпълнението на отговорностите в тези ситуации? Кои от тези последствия могат да бъдат определени като ползи и кои като недостатъци?

Приложи наученото:

За домашна работа всеки участник да избере дадена професия, която би могъл да започне да упражнява след завършване на средното си образование и да направи таблица на ползите и на недостатъците от отговорностите, свързани с предлаганата работа.

При попълването на таблицата участниците могат да се посъветват със своите родители, с представители на професията, които те или техни близки познават. Те трябва да обосноват решението си и “да приемат” или “да откажат” работата като изхождат от анализа на последствията при изпълнението на отговорностите, свързани с нея.

ВНИМАНИЕ: МОЛЯ, ДА СЕ НАПРАВИ КАТО ТАБЛИЦА!!!

Таблица

Ползи и недостатъци от поемането на отговорност

1. Кой поема отговорността?
2. Какви са отговорностите?

3. Какви могат да бъдат последствията от изпълняването на отговорността?
- 4.Кои от тези последствия да ползи?
5. Кои от последствията са недостатъци?

Четвърто занятие

Как ще оцениш ползите и недостатъците при поемането на дадена отговорност?

Преглед на занятието

Това занятие ще даде възможност участниците допълнително да практикуват разпознаването на последствията от поемането на отговорност и да могат да ги определят като ползи или недостатъци. По време на занятието ще бъде проведена симулация на обществено обсъждане за използване на слънчевата енергия.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират последиците от поемането и упражняването на дадена отговорност при развитието на проект за използване на слънчевата енергия.
2. Класифицират тези последствия като ползи или недостатъци.
3. Обясняват различните гледни точки по отношение на значението на ползите и недостатъците.

Упражнение за критическо мислене

„Оценка, заемане и защита на становище за използването на слънчева енергия”

Нека групата се запознае с текста “Слънчевият проект”.

Обсъдете следните въпроси:

1. Кои са възможните отговорности, обсъждани в текста, които ще трябва да бъдат поети? Участниците трябва да отчетат различните отговорности, свързани с осъществяването на толкова значим за населеното място проект.
2. Какви ще бъдат вероятните последствия от поемането на тези отговорности?

Вероятно някои от отговорите ще бъдат:

- изразходване на много голяма сума за осъществяване на проекта;
- местните данъци ще трябва да бъдат увеличени;
- държавата ще трябва да поеме половината от разходите;
- поради особеностите на климата ще продължи използването на досегашните системи за отопление;
- използването на слънчева енергия ще намали замърсяването на околната среда;
- проектът ще създаде нови работни места;
- системата ще бъде относително евтина за поддръжка и в бъдеще ще бъдат спестени средства на данъкоплатците.

3. Кой от тези последствия ще бъдат ползи и кои – недостатъци? Участниците ще трябва да аргументират всеки свой отговор.

4. От гледна точка на групата кои от ползите и недостатъците са най-важни?

Помогни на участниците да разберат идеята за относителната важност, която хората приписват на различните отговорности и на причините, поради които хората се различават в мненията си.

Подготовка и провеждане на обществено обсъждане

За обсъждането раздели участниците на пет групи. Една от групите ще представя общински съветници, втората – служба на главния архитект, а останалите три – групи с различни интереси по отношение на проекта. Накрая общинският съвет ще гласува за приемане или отхвърляне на проекта.

С изключение на групата, представляваща общинския съвет, всички останали ще се произнесат “за” или “против” плана на кмета. Когато развиват своята позиция, нека участниците обърнат внимание на **следните въпроси**:

1. Ако министерството на енергетиката определи Сянково като едно от селищата за осъществяване на проекта, каква ще бъде отговорността на местните власти?

2. Какви ще бъдат вероятните последствия от поемането на подобна отговорност?

3. Кой от тези последствия ще бъдат ползи и кои – недостатъци?

4. От гледна точка на вашата група кои ползи и недостатъци ще бъдат най-важни?

5. На основата на вашата позиция за значението на ползите и на недостатъците ще гласувате ли “за” или “против” предложението на кмета?

Нека всяка група определи човек, който ще води обсъждането и друг – който ще записва най-важните неща, както и крайното становище. Групите може да подготвят представянето си на постери.

Нека групите се запознаят със своята информация и да подготвят представянето си. По-долу е представена допълнителна информация, която ти може да споделиш с отделните групи.

Втора група. Служба на главния архитект.

Ползи от проекта: 1. Слънчевата енергия в перспектива ще спести парите на данъкоплатците. 2. Слънчевата енергия ще намали замърсяването на околната среда, тъй като няма да използва газ или твърдо гориво за отопление. 3. Слънчевата енергия не използва редки ресурси като въглища или нефт, а те ще бъдат използвани за други цели.

Недостатъци на проекта: 1. Службата на главния архитект, а и цялата община ще трябва да отдели много време на проекта и това ще се отрази на осъществяването на други също важни проекти. 2. Възможните промени в климата в близките години могат да направят проекта неефективен и по-скъп отколкото използването на сегашните енергийни източници.

Трета група. Обединение за запазване и употреба на алтернативни енергийни източници.

Ползи от проекта: 1. Използването на слънчева енергия е по-безопасно от това на традиционни горива и замърсява по-малко околната среда. 2. Намаленото използване на традиционните горива ще намали енергийната зависимост на страната от чужди източници. 3. Успешното оборудване на обществените сгради

ще доведе до по-високо използване на слънчевата енергия от частния бизнес и гражданите.

Недостатъци на проекта: 1. Ще трябва да се увеличат данъците, за да се инсталира оборудването. Тъй като това е експериментална програма, могат да възникнат непредвидени проблеми с предварително обявените цени, както и с ефективното функциониране на инсталацията.

Четвърта група. Съюз на данъкоплатците.

Недостатъци на проекта: 1. И така високите данъци ще се повишат още повече. 2. Парите на данъкоплатците могат да бъдат използвани по-добре за други неща като здравеопазване, образование, ред и сигурност и други необходими публични разходи.

3. Спестяването на ресурси от оборудването на обществените сгради ще е твърде малко в сравнение с цялостната употреба на енергия в селището.

Пета група. Търговска камара.

Ползи от проекта: 1. Изразходването на средствата за осъществяване на проекта ще доведе до създаването на нови работни места. 2. Новите работни места ще доведат до наличие на повече парични средства за закупуване на стоки и услуги от населението. 3. Увеличените разходи на населението ще означават и повече данъчни постъпления.

След като групите се запознаят с информацията проведи обсъждането по плана, представен в Помагалото на ученика.

Добре е, ако при подготовката за това обсъждане, поканиш представители на местните власти, които биха помогнали на участниците със своя опит при изследването на ползите и недостатъците на различни обществени проекти.

В края на занятието

След като членовете на Общинския съвет обявят решението си дали да приемат предложението на кмета, обсъдете аргументацията на различните групи, участвали в обсъждането. Кои аргументи имат най-голяма тежест за представителите на местните власти? Какви допълнителни аргументи биха могли да насочат решението им в друга посока /да се отхвърли или промени проекта на Кмета/.?

Обсъдете също така относителната важност, която всяка група придава на едни и същи ползи и недостатъци. Нека участниците споделят мнението си доколко използването на интелектуалните инструменти при оценка на ползите и недостатъците е от значение при взимането на решение за поемане на дадена отговорност.

Приложи наученото:

Нека участниците напишат писмо да главния редактор на вестника в Сянково, с което се противопоставят или подкрепят решението на общинския съвет по проекта.

Трети раздел

Как да избираш между съревноваващи се отговорности?

Напомни на участниците, че в живота често се изправяме пред съревноваващи се отговорности. Много пъти ние трябва да вземем разумно решение за това коя отговорност да поемем и какви ценности и интереси да преследваме.

Обясни на групата, че този раздел е разработен с цел увеличаването на тяхната способност да правят систематични и информирани избори между съревноваващи се отговорности, ценности и интереси и да оценяват изборите, направени от други хора. При работата по раздела участниците ще усвоят интелектуален инструмент, който ще им помогне в този процес. Първите стъпки в усвояването на интелектуалния инструмент включват преглед на наученото в Първи и Втори раздел: идентифициране на отговорности и на източниците на тези отговорности; наградите и наказанията, свързани с изпълнението или неизпълнението на тези отговорности и вероятните ползи и недостатъци от изпълнението на конкретни отговорности.

Участниците ще научат за **допълнителни основания, полезни при вземането на решение относно съревноваващи се отговорности, интереси и цели**. Тези основания включват:

1. Неотложност
2. Относителна значимост
3. Необходимо време
4. Налични ресурси
5. Съревноваващи се ценности и интереси
6. Алтернативни решения или компромиси

След отчитането на тези фактори участниците ще развият и оправдаят позициите си по отношение на съревноваващите се отговорности, интереси и ценности.

Попитай участниците “Какви съображения са важни при взимането на решение как да разпределят времето си между съревноваващите се отговорности към семейството, към училището и към себе си?”

Цел на раздела:

Помисли за момент за всички отговорности, които носиш. След това помисли за отговорности, които имаш интерес да приемеш. Добави към този списък много други неща, които би искал да направиш или са важни за теб. След това определи колко време и енергия имаш на разположение.

Може ли да изпълниш всички тези отговорности и да направиш всичко, което те интересува? Вероятно не. Затова и ти, както всеки друг, трябва да избереш отговорностите, които искаш да приемеш и дейностите, които ще осъществяваш.

Понякога е лесно да се взема решение относно съревноваващи се отговорности, интереси и ценности. В други случаи изборът може да бъде твърде сложен. Този раздел ще ти помогне да проучиш основанията за разумен избор между отговорности, интереси и ценности.

Пето занятие:

Какви съображения са полезни при взимането на решение за избор между съревноваващи се отговорности?

Преглед на занятието

Участниците ще усвоят факторите, полезни при вземането на решение между съревноваващи се отговорности. Тези фактори са част от процедурата или интелектуален инструмент, полезен при анализирането и оценяването на проблем, включващ съревноваващи се отговорности, ценности и интереси.

По време на упражнението за критическо мислене участниците ще приложат процедурата в измислена ситуация, в която политик трябва да вземе решение между отговорностите към своето семейство и своята страна, след като тя получава заплахи от наркобароните, които тя преследва.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Обясняват факторите, полезни при избора между съревноваващи се отговорности, интереси и ценности.
2. Прилагат интелектуален инструмент, полезен при анализа и оценката на проблем, отнасящ се към съревноваващи се отговорности, ценности и интереси.
3. Вземат решение по подобен проблем и да обосновават основанията си за подобно решение.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците споделят няколко ситуации, в които поемат повече отговорности отколкото могат да изпълнят. Запиши на дъската някои от конкуриращите се отговорности, които те описват. Нека посочат как взимат решението кои отговорности да изпълнят и кои – не. Какви други алтернативи могат да бъдат намерени в тези ситуации?

Помогни на участниците да разберат, че в някои ситуации две или повече отговорности са в конфликт, защото не могат да бъдат изпълнени едновременно.

Нека участниците да приведат още примери от своя опит.

Спомени, че в други ситуации може да възникне конфликт между отговорностите и други ценности и интереси. Нека участниците също приведат примери от живота.

Накрая спомени, че понякога при вземането на решение коя отговорност да бъде изпълнена, трябва да се пожертва определен интерес или ценност. Понякога човек може да реши да не изпълни отговорност, защото друга ценност или интерес са по-важи.

Четене и обсъждане

„Как може да направиш избор между съревноваващи се отговорности?“

Запиши на дъската следните фактори:

1. Неотложност
2. Относителна значимост
3. Необходимо време

4. Налични ресурси

5. Съревноваващи се ценности и интереси

6. Алтернативни решения или компромиси

Обясни на участниците, че тези шест понятия ще им помогнат да вземат трудни решения за поемане на отговорности и за защита на други собствени интереси и ценности.

Нека участниците, разделени в шест групи, се запознаят с текст и всяка група опише един от факторите, както и приведе примери за съревноваващи се отговорности от техния собствен опит.

Упражнение за критическо мислене

„Дилемата на Хавер”

Раздели участниците на групи и нека всяка се запознае с откъса от “Клетниците”, да попълни таблицата в края на занятието и да вземе решение за отговорностите, които трябва да бъдат изпълнени.

Упражнение за критическо мислене

„Наркотици, опасности и политическа отговорност”

Следващото упражнение също може да бъде проведено в малки групи – участниците се запознават с текста за борбата на политиците с наркотрафика и попълват таблицата за съревноваващи се отговорности, както и отговарят на въпросите след текста.

Приложи наученото:

За домашна работа нека участниците се поставят в ситуация на номиниране за председател на градския ученически парламент и това ще отнема много от свободното им време. От друга страна, заемането на този пост ще им помогне при кандидатстване в чужбина. Същевременно им се предлагат почасова работа в местната видеотека, която ще им помогне финансово, но ще попречи да изпълняват задълженията си в парламента. Коя позиция ще предпочетат да заемат?

Шесто занятие

Какви отговорности трябва да признае съдът?

Преглед на занятието

Участниците ще упражняват анализирането и оценката на ситуации, включващи конфликтни отговорности, ценности и интереси. Те ще проиграт съдебен процес, в който държавата, която има отговорността да осигури образование на децата, влиза в конфликт с родителите, чиято отговорност е да възпитат децата си в съгласие със своите религиозни убеждения.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат процедурите за анализ и оценка на ситуация с конфликтни отговорности.
2. Изграждат и поддържат позиция за решение, което трябва да бъде взето в дадена ситуация на съревноваващи се отговорности.

Протичане на занятието

Упражнение за критическо мислене

„Изследване на отговорността и свободата на религиозни убеждения”

Нека групата по двойки се запознае с текста за съдебния процес срещу семейство Йодер и да попълни таблицата за отговорностите.

След това проведете съдебно изслушване по случая, при което група от съдии ще реши дали да подкрепят или да отхвърлят решението на нисшестоящия съд. На този съд не се призовават свидетели и не се обсъждат фактите по случая – какво точно е станало. При този вид съдебен процес, аргументите не е необходимо да се основават на действащото законодателство или на решения, които са взимани по отношение на подобни случаи в миналото. Аргументите трябва да се основават на Конституцията или на всяко обосновано становище.

Участниците ще бъдат разделени на три групи. Едната група ще представлява групата съдии. Втората група ще представи позицията на Йодер и другите родители от групата Амиш, а третата – позицията на щата Висконсин. За да се подготви добре изслушването, всяка група трябва да избере говорител и протоколчик.

Нека изслушването протече по описания в Помагалото на ученика начин.

В края на занятието

Нека съдът изложи мнението си. Предложи на участниците да гласуват дали са за или против решението на съда като използваш сенаторското гласуване. Обсъдете с цялата група кои аргументи на съда са най-впечатляващи.

Обсъдете и доколко полезни се оказват усвоените интелектуални инструменти за анализиране на конфликтни отговорности, ценности и интереси.

Накрая запознай участниците с истинското решение на съда.

Алтернативна дейност:

В групата прочетете и обсъдете по усвоения вече модел на анализ и оценка на отговорности често срещаните случаи, когато ромски или български родители не изпращат децата си в училище. Напомни на участниците, че у нас задължителната училищна възраст е също 16 години. Поканете представител на местните образователни власти, с когото да обсъдите юридическата страна на случая и отговорностите на семейството и на държавата, както и да потърсите начин за решаването на проблема.

Информация за решението на Върховния съд по делото Висконсин срещу Йодер

Върховният съд решава делото в полза на семейство Йодер и религиозната група Амиш.

С 6 срещу 1 гласа. Съдът постановява, че в случая щатът Висконсин в желанието си да изпълни Закона за задължително средно образование нарушава други основни права на гражданите като традиционната свобода на интересите на родителите и отсъствието на уважение към техния начин на възпитание на децата им.

Групата Амиш поддържа, че изпълнението на Закона за задължително средно образование сериозно нарушава техните религиозни вярвания. Те отбелязват, че по време на дългата им история като устойчива религиозна група, с доказани религиозни вярвания я- отношението на вярванията към уникалния им начин на живот е било и трябва да бъде поддържано с оглед тяхното оцеляване като група. Мнозинството на съда, смята че групата Амиш е доказала, че техният алтернативен начин на предоставяне на неформално професионално образование не нарушава държавните интереси, на които се основава щатът Висконсин, когато поддържа програмата за задължително средно образование. Групата Амиш доказва, че пропускането на една или две години от формалното образование няма да се отрази на физическото и психическо здраве на техните деца и на тяхната способност да станат ефективни и стабилни граждани. Нещо повече, групата Амиш смята, че задължителното средно образование набляга на научни и интелектуални постижения, на съревнователност и лично открояване - ценности, които са противоположни на разбирането на Амиш за учене чрез практикуване, за живот в доброто, за поддръжка на общността и за отделяне , а не за интегриране към живота на по-голямото общество.

Приложи наученото:

Нека всеки участник да реши следния казус за домашна работа.” Представи си, че разбираш, че твой много близък приятел продава наркотици в училище. Въпреки че ти си абсолютно против употребата на наркотици, отговорността към твой приятел те възпира да съобщиш на училищните власти. От друга страна ти имаш отговорност към училището, към своите съученици и към общността, в която живееш. Какво ще направиш? Използвай таблица, подобна на тази от занятието, за да може решиш коя от отговорностите ще предпочетеш”.

Четвърти раздел

Кой трябва да бъде отговорен?

В първите три раздела участниците изучаваха аспект на отговорността, свързан със задължението на индивида или група хора да извършат или да не извършат дадено действие в конкретна ситуация.

Обясни на класа, че този раздел ще изучава друг начин, по който се използва концепцията за отговорността. По време на следващите няколко занятия участниците ще усвоят нови процедури, полезни при вземането на решение кой е отговорен за нещо, което е станало.

Необходимо е да се определи отговорността, за да може:

1. Да се награти индивидът или групата за положителни действия.
2. Да се държи отговорност от индивида или на групата за причинена вреда.

3. Да се използва наученото за насочването на бъдещите действия.

Когато прилагат процедурите или интелектуалните инструменти в конкретни ситуации, участниците определят:

1. Кое е събитието или ситуацията, за която някой трябва да носи отговорност?
2. Кои са участниците, сред които трябва да бъде потърсен отговорният за случилото се?
3. Може ли всеки да бъде считан за причинител на събитието или на ситуацията?
4. Поведението на участника нарушава ли или подпомага неизпълнението на отговорността, която той носи?
5. В какво състояние е бил участникът, причинил събитието?
6. Участникът /участниците/ контролират ли своите действия?
7. Участникът /участниците/ има ли по-важни ценности, интереси ли отговорности, от тези, които го принуждават да действа по начина, довел до събитието?

Участниците ще научат, че всички тези идеи може и да не бъдат значими за дадена ситуация, но че те дават рамката за анализиране на ситуацията, в която трябва да бъде взето решение за това кой би трябвало да бъде смятан отговорен за дадено събитие или ситуация.

Раздели участниците на три групи и нека всяка в продължение на пет минути да отговори на един от въпросите: “Как ще решите кой е отговорен за даден инцидент?”, “Как ще решите кой е отговорен за дадено постижение?”, “Как ще решите кой е отговорен за военните престъпления?”. Запиши отговорите на участниците на дъската и ги използвай при следващите дейности.

Седмо занятие

Как може да определиш отговорността?

Преглед на занятието

Това занятие представя интелектуален инструмент, полезен при определянето който трябва да бъде отговорен за дадено постижение или за нанесена вреда. По време на упражнението за критическо мислене участниците ще приложат процедурата при определянето кой е отговорен за инцидент в училищната столова.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират стъпките, необходими да се определи кой е отговорен за дадена ситуация или събитие.
2. Прилагат интелектуалните инструменти, за да вземат решение в хипотетична ситуация.

Протичане на занятието

Упражнение за критическо мислене

„Оценка на информация с цел да бъде определена отговорността”

Раздели групата на две и нека всяка работи по една от ситуациите в текста и да отговорите на въпросите след него.

Обсъдете отговорите в цялата група и опитайте да установи има ли нещо общо при определянето на отговорността в ситуация на причинена вреда или в ситуация, когато имаме постижение.

Четене и обсъждане

„Какви интелектуални инструменти са необходими при определяне на отговорността?“

Запиши на дъската седемте стъпки, полезни при определянето кой е отговорен в дадена ситуация.

1. Кое е събитието или ситуацията, за които някой трябва да носи отговорност?
2. Кои са участниците, сред които трябва да бъде потърсен отговорният за случилото се?
3. Може ли всеки да бъде считан за причинител на събитието или на ситуацията?
4. Поведението на участника нарушава ли или подпомага неизпълнението на отговорността, която той носи?
5. В какво психическо състояние е бил участникът, причинил събитието?
 - Намерение.
 - Безразсъдство.
 - Безгрижие.
 - Знание за вероятните последствия.
6. Участникът /участниците/ контролират ли своите действия?
7. Участникът /участниците/ има ли по-важни ценности, интереси ли отговорности, от тези, които го принуждават да действа по начина, довел до събитието?

Обсъдете с групата всяка от стъпките и ека участниците приведат примери от своя опит.

След това нека, разделени на малки групи, участниците проведат следващото упражнение за критическо мислене

Упражнение за критическо мислене

„Кой е отговорен за разливането на петрол в океана край Аляска?“

Всяка група се запознава с един от най-известните случаи на замърсяване на околната среда през последните десетилетия и се опитва да определи отговорността за разливането на нефт. Разясни на участниците, че не е необходимо да постигат консенсус в групите – може да има мнение на малцинството и на мнозинството. Освен това участниците могат да припишат отговорността за замърсяването на отделен човек или институция или на двама и повече индивиди или институции. След това говорител на всяка група представя работата на групата пред всички и се провежда общо осъждане на случая, на отговорностите.

Приложи наученото:

Нека всеки участник за домашна работа се запознае с текста “Злополуката” и опита да определи отговорностите в дадената ситуация като използва таблицата. При представянето на работите на участниците покани съдия или адвокат и обсъдете с него отговорността в тази трагична ситуация..

Друга полезна дейност е да се посети съдебно заседание или наблюдавайте риалити шоу от съдебната зала. Внимателно наблюдавайте начините, по които се определя отговорността в съда.

Осмо занятие

Кой трябва да бъде отговорен за подписването на мирен договор?

Преглед на занятието

Участниците ще практикуват прилагането на интелектуалните инструменти за определяне на отговорност в дадена ситуация. Упражнението за критическо мислене описва ситуация, в която много хора и институции участват в процеса на подписване на мирен договор между две държави в съвременно общество. Участниците трябва да решат на кого да бъде присъдена наградата за това положително постижение.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират индивидите и групите, включени в ситуация, която може да бъде призната за положително постижение.
2. Прилагат процедурите за анализ и оценка на информация в конкретна ситуация.
3. Изработват и поддържат позиция за това кой трябва да бъде награден в дадена ситуация.

Упражнение за критическо мислене

„Преценка, заемане и защита на становище“

Нека групата се запознае с текста “Мирният договор”. Всяка група ще избере говорител и протоколчик и ще реши кой на първо място трябва да бъде определен за отговорен за постигането на мирния договор и да подготви своето представяне в комитета.

Определи и група, която представлява Международния комитет за награда за мир. Тя също избира председател и протоколчик и подготвя въпроси, които да зададе на говорителите на групите по отношение на всяка номинация.

Всяка група ще има на разположение две-три минути за представяне на своята номинация пред Международния комитет.

След изслушване на предложенията на групите Международният комитет за награда за мир ще вземе решение на кого да бъде присъдена наградата.

Обсъдете решението в цялата група/ евентуално нека групата гласува решението на Международния комитет/

При обсъждането първо споделете доколко успешно са работили отделните групи, доколко са спазени стъпките при работата с интелектуалния инструмент за определяне на отговорност и доколко решението на Комитета съвпада с груповите решения.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа всеки участник напише кратка статия, противопоставяща се на решението на Международния комитет, да посочи кого той смята за отговорен за постигането на мирния договор и да обоснове своето решение.

Справедливост

Започни с това , че е невъзможно да се прочете вестник или да се гледа телевизионна програма без да се натъкнем на проблем, свързан със справедливост или несправедливост - начините на отнасяне с индивиди и с групи хора, разпределението на стоки, ресурси или тежести или при съдебните процеси срещу нарушители на законите.

Нека участниците дадат примери на несправедливо или справедливо отношение към самите тях, други хора или дадена социална група.

Нека групата прочете текста от Помагалото на ученика. Попитай участниците кои документи, имащи отношение към проблемите на справедливостта, те познават.

Нека да се опитат да дадат определение на понятието **справедливост**. Обясни на групата, че в този раздел те ще изследват и ще вземат решения за проблеми на справедливостта в най-различни ситуации..

Както и при разглеждането на другите основни демократични ценности те ще усвоят използването на интелектуални инструменти, за да се справят с различните проблеми, които поражда справедливостта по един просветен и разумен начин.

.

Първи раздел

Какво представлява справедливостта?

Обясни на участниците, че в краткото въведение те ще изследват

Обсъдят проблеми на справедливостта с цел по-доброто разбиране на понятието в техния живо и за това как идеята за справедливост прониква в живота на техните общности, на цялото общество, държавата и на света.

Нека участниците прочетат въведението към темата, където се въвеждат без да се определят трите вида справедливост – разпределителна, корективна и процедурна. Вземи всекидневник и открийте снимки, свързани със справедливостта. Насочи обсъждането към темата “Защо е важно да се изучава справедливостта?”

Първо занятие

Какви са различните видове справедливост?

Преглед на занятието

Участниците ще се запознаят и ще обсъдят трите типа проблеми, свързани с разпределителната, корективната и процедурната справедливост. След като се запознаят с определенията на трите вида справедливост, участниците ще се опитат да определят различни ситуации към даден вид. Също така участниците ще опитат да изградят и развият позиции за това кое е справедливо и кое не в начина на решаване на проблемите във всяка ситуация. Накрая участниците ще приведат ситуации от трите вида справедливост, основани на техния собствен опит.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Описват разпределителната, корективната и процедурна справедливост.
2. Класифицират ситуации, свързани с проблемите на трите вида справедливост.
3. Обясняват полезността на извършването по този начин класифициране на справедливостта.
4. Описват ситуации, основани на техния опит, които представят трите вида справедливост.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците припомнят ситуации, в които те или хората около тях възкликват “Това не е справедливо!”, “Това не е честно!” Обясни им, че в този раздел ще поставяме знак на равенство между честност и справедливост и запиши техните отговори на дъската.

Обясни, че ситуацияите показват различни видове справедливост, които те ще изучават в това занятие.

Нека участниците обсъдят цитата от Анатол Франс “Законът с неговото величествено равенство забранява на богатите, както и на бедните, да спят под мостовете, да просят по улиците и да крадат хляб.” Какво е справедливо и какво несправедливо в ситуацията, която писателят описва? Прикани участниците да отговорят на въпроса: “Може ли справедливостта да бъде постигана винаги като се отнасяме към хората по един и същи начин?”

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на проблеми, свързани със справедливостта”

Нека в малки групи от три до пет участници групата изпълни упражнението и отговори на въпросите след него.

След това обсъдете отговорите в цялата група

Четене и обсъждане

“Защо разделяме проблемите, свързани със справедливостта на различни категории?”

Запиши трите вида справедливост на дъската.

Нека участниците се запознаят с текста и опитат да дефинират в три групи всяка категория справедливост и да приведат примери като я обясняват на останалата група.

Нека групата опита да даде отговор защо справедливостта се разделя на тези три категории.

Упражнение за критическо мислене

“Идентифициране на проблеми на корективната, разпределителната и процедурната справедливост”

В малки групи разгледайте следните примери и решете с какъв вид справедливост са свързани – разпределителна, корективна или процедурна.

След като се запознаят със ситуацияите, нека участниците отговорят на въпросите

1. Кои примери повдигат въпросите на разпределителна, кои на корективна и кои на процедурна справедливост?

- разпределителна справедливост / ситуации 2,5,6,12/
- корективна справедливост / ситуации 1,8,11/
- процедурна справедливост / ситуации 3,4,7,9,10/

2. Кое е справедливо и кое - не в отделните ситуации?

Нека участниците дадат отговор за всяка от ситуацияите. Поощри изследването и оценката на всяка ситуация от позициите на различните хора могат да имат в нея.

3. Как във всеки случай ти оцени ситуацията като справедлива или несправедлива? Какви въпроси си зададе и какво взима предвид в ситуацияите със разпределителна, корективна и процедурна справедливост?

Обсъждането на въпроса може да подкрепи доводите защо разделяме проблемите , свързани със справедливостта в три категории, и да доведе до идеята за необходимостта от използването на интелектуални инструменти при всяка от категориите.

4. Оказвал ли си се в подобни ситуации?

Този въпрос ще насочи вниманието към значимостта на трите категории справедливост във всекидневието на участниците. Нека всеки участник запише поне три и представи една ситуация на справедливост пред цялата група.

В края на занятието:

Разпредели между работещите в малки групи участници вестници или списания и нека да потърсят материали, посветени на проблеми на справедливостта. Нека определят кой вид справедливост изследват материалите и да споделят една статия с класа.

Приложи наученото:

Нека във времето за работа по проблема на справедливостта участниците подготвят постери на стената, на които да отбелязват ситуации, свързани с трите вида справедливост в училище. Тези ситуации ще могат да бъдат обсъждани, анализирани и решавани по време на следващите занятия.

Второ занятие

Как Конституцията на нашата страна подкрепя осъществяването на различните видове справедливост?

Преглед на занятието:

Участниците ще обсъдят извадки от Конституцията на България, които имат отношение към трите вида справедливост. Те ще идентифицират за кой вид справедливост се отнася даден текст и кои са принципите, ценностите и интересите, които тези текстове защитават и утвърждават.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Класифицират извадки от Конституцията, отнасящи се към разпределителната, корективната и процедурна справедливост.
2. Обясняват функциите на тези конституционни текстове, отнасящи се към трите вида справедливост.
3. Идентифицират принципи, ценности и интереси, които текстовете утвърждават и защитават.

Протичане на занятието

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на конституционни текстове”

Всеки един от конституционните текстове цели утвърждаването на един или повече вида справедливост. Всяка от малките групи, в които участниците ще работят, ще получи няколко конституционни текста. Те трябва да решат дали текстът се отнася за проблеми на разпределителната, корективната или процедурната справедливост. Някои от текстовете може да се отнасят към повече от един вид справедливост.

След като се запознаят с текстовете, нека участниците отговорят на въпросите след текста:

1. Кои от текстовете се отнасят към
 - **Разпределителната справедливост.** Какви ползи и недостатъци се имат предвид в текста? Какви ценности или интереси защитава или утвърждава даденият текст?
 - **Корективна справедливост.** За какви отговори става дума в текстовете за корективната справедливост? Какви ценности или интереси защитава или утвърждава даденият текст?
 - **Процедурна справедливост.** За какви процедури става дума в текстовете за процедурна справедливост? Какви ценности или интереси защитава или утвърждава даденият текст?
2. Кои от текстовете се отнасят за повече от един вид справедливост?

Информация:

Текстовете, насочени към разпределителната справедливост, обикновено включват разпределение на блага като индивидуални права /живот, свобода, свобода на вероизповеданието, на съвестта, лична неприкосновеност/ и политическо равенство / избирателни права, еднаква защита от законите/.

Тези текстове защитават ценности и интереси като лично достойнство, равни възможности, индивидуални свободи, свободна размяна на идеи, контрол над правителството, защита на разнообразието и на личността.

Текстовете насочени към корективната справедливост, обикновено включват: защита от жестоко и нехуманно наказание, помилване, наказание за измяна. Те защитават и утвърждават личното достойнство.

Текстовете, насочени към процедурната справедливост, обикновено включват: право на справедлив съдебен процес/ информиране за същността на извършеното престъпление, бърз процес, право на защита и т.н./ и процедури за събиране на информация и за вземане на решения / безпристрастен съдебен състав, публичен процес.../. Те защитават ценности и интереси като справедливо и открито функциониране на управлението, лично достойнство, индивидуална свобода, лична неприкосновеност и собственост.

Приложи наученото:

Проведете обсъждане кои от литературните произведения, изучавани през последния срок, засягат проблеми на някой от видовете справедливост? Изберете и анализирайте една литературна творба от тази гледна точка.

Втори раздел

Какво представлява разпределителната справедливост?

Вторият раздел разглежда проблемите на разпределителната справедливост, т.е. със справедливото разпределение на ползите и/или тежестите между двама или повече членове на обществото.

В Първото занятие от раздела участниците ще се запознаят с интелектуални инструменти, полезни при анализа и заемането и защитата на позиция по проблемите на разпределителната справедливост. Интелектуалните инструменти включват:

1. Принципа на сходството
2. Фактори /потребности, способности и заслуги/ , необходими за прилагане на принципа на сходството.
3. Изследване на ценностите и на интересите, които трябва да бъдат отчетени преди да се заеме позиция или да се действа по проблем, отнасящ се до разпределителната справедливост.

Първоначално участниците ще практикуват интелектуалните инструменти при съдебно дело, разглеждащо справедливото разпределение на възможности за заетост. В следващите занятия участниците ще приложат интелектуалните инструменти при анализа, заемането и защитата на позиция по два проблема, които включват разпределението на социални помощи и данъчната тежест за образованието.

Запиши на дъската понятията: разпределителна справедливост, ползи и недостатъци. Нека групата се запознае с целта на раздела от Помагалото на ученика и да се опита да определи разпределителната справедливост. Вероятно определението ще се доближава до това от текста – доколко справедливо се

разпределят ползите и недостатъците. Групата трябва да приведе примери от своя опит както за разпределителната справедливост, така и за ползите и за недостатъците.

Може да използваш и фотографии от пресата, отразяващи проблеми на разпределителната справедливост. След обсъждането им нека участниците отговорят на въпроса ”Защо смятате, че някои от най-трудните проблеми, с които трябва да се справяме във всекидневието, са свързани с разпределителната справедливост?”

Трето занятие

Какви интелектуални инструменти са полезни при изследването на проблемите на разпределителната справедливост?

Преглед на занятието:

Участниците ще се запознаят с интелектуални инструменти, необходими при изследването на проблеми на разпределителната справедливост. На първо място те ще усвоят принципа на сходството в конкретна ситуация: хората, които си приличат по някакъв важен признак, трябва да бъдат третираны еднакво; а хората, които се различават по някакъв важен признак, трябва да бъдат третираны различно.

След това участниците ще се научат да изследват сходствата и различията между индивидите като използват факторите: потребност, възможност и заслуга.

Накрая, участниците ще идентифицират как принципът на сходството и потребностите, способностите и заслугите могат да бъдат използвани при анализа на проблеми и да се предлагат справедливи начини ползите и недостатъците, описани в упражнението за критическо мислене.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят принципа на сходството.
2. Прилагат принципа на сходството като използват факторите потребност, способност и заслуги при анализа на конкретни ситуации.
3. Обясняват необходимостта да се отчитат други ценности и интереси, когато се заема позиция по проблем на разпределителната справедливост.
4. Обясняват полезността на принципа на сходството и на факторите потребност, способност и заслуги при анализа на проблеми на разпределителната справедливост.

Протичане на занятието

Четене и обсъждане

Нека групата се запознае с текста и след това да определи отново понятието разпределителна справедливост. Насочи вниманието на участниците към идеите

за ползи и недостатъци. Нека те дадат примери от своя собствен опит на ползи и недостатъци, които трябва да бъдат разпределени в обществото. Коментирай накратко техните отговори като обърнеш внимание на четирите въпроса, формулирани в текста по отношение на разпределителната справедливост: данъците, образователните възможности, социалните помощи и чуждестранната помощ. Защо тези проблеми са трудни за решаване? Как би могло решение, което е справедливо от разпределителна гледна точка, да не бъде подходящо в светлината на други ценности и интереси?

Четене и обсъждане

“Как трябва да решаваш проблеми, свързани с разпределителната справедливост?” „Какво трябва да имаш предвид, когато прилагаш принципа на сходството?”

Нека групата се запознае с двата текста. Накарай участниците да определят по свой начин принципа на сходството и да предложат примери от живота.

Запиши понятията **потребност, способност и заслуга** на дъската и нека участниците се опитат кратко да ги определят. Обясни накратко пирамидата на Маслоу, а ако участниците са запознати с нея от занятията по психология, нека те сами изложат същността ѝ. Насочи вниманието към примерите, приведени за всеки от трите признака, и нека групата предложи свои примери. Нека участниците отговорят и на двата въпроса след всеки пример.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне на значимите фактори”

Обясни на участниците, че при прилагането принципа на сходството две от областите, при които несъгласията са най-големи, са:

1. Взимане на решение кои сходства и различия / потребност, способност или заслуга/ трябва да бъдат използвани или отчетени като значими в дадена ситуация?
2. Определяне до каква степен членовете на групата си приличат или се различават от гледна точка на техните потребности, умения, заслуги.

Следващото упражнение ще илюстрира тези трудности.

Нека участниците работят по двойки и се подготвят да споделят отговорите си с цялата група. Насочи вниманието им към понятията ценности и интереси, така както са определени в текста, и обсъдете тяхната важност при решаването на който и да е личен или обществен проблем. Нека участниците приведат и примери от живота. Обсъдете понятията ценности и интереси в светлината на теорията на Маслоу за потребностите, за да могат участниците да разберат, че интересите и ценностите не са нещо произволно, а са определени от личната и социална ситуация на даден човек и че да разберем интересите и ценностите му ние често трябва да проучим начина, по който са задоволени неговите потребности.

Упражнение за критическо мислене

“Използване на интелектуалните инструменти за решаване на случай”

Раздай копие от таблицата “Интелектуални инструменти за проблеми на разпределителната справедливост” на всеки от участниците. Нека по тройки те се питат са намерят решение на казуса от упражнението. Решаването му, което е практически решаване на проблем на разпределителната справедливост се основава, както на изучения материал и понятия, така и на Закона против дискриминацията в България.

При обсъждането на отговорите на участниците обърни внимание как идеите за потребности, способности и заслуги са вградени в Закона за дискриминацията.

Приложи наученото:

Нека за домашна работа участниците потърсят проблем на разпределителната справедливост в пресата и да определят как идеите за потребност, способност и заслуги са използвани за решаването му.

При време и възможности покани някого, който е отговорен за назначаването на работа. Нека групата го запознае с идеите за решаване на проблеми с разпределителната справедливост и да му зададе въпроси относно неговите основни съображения, които му помагат да вземе решение.

Четвърто занятие

Как “Социални грижи” разпределят финансова помощ?

Преглед на занятието:

Това занятие може да бъде проведено в рамките на няколко учебни часа и цели участниците да развият умения за справяне с проблеми на разпределителната справедливост. Те ще имат възможност да упражнят наученото при изследването на три значими ситуации за нашата страна – определянето кой да получава социални помощи, изразяването на отношение към начина на данъчно облагане и начина на финансиране на частните училища.

В това занятие участниците ще използват интелектуални инструменти, за да решат тези социални проблеми като изградят и защитят своето становище.

В първото упражнение участниците ще участват в ролева игра и ще се запознаят с основни положения от Закона за социалното подпомагане.

При второто и третото упражнения участниците ще участват в дебати като не само ще увеличат знанията си за проблемите, но и ще имат възможност активно да участват в намирането на социално приемливо решение в съгласие с изучаваните принципи на осъществяване на разпределителната справедливост.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Прилагат набора от интелектуални инструменти за да изградят и заемат позиции по важни проблеми на разпределителната справедливост в страната.
2. Обясняват ценностите и интересите, които са в основата на техните позиции.
3. Оценяват различните позиции от гледна точка на идеите на разпределителната справедливост и на ценности и интереси.

Четене и обсъждане

“Кой има право да получава социални помощи?”

Нека участниците се запознаят с текста, който ще им даде възможност да разберат принципите на разпределение на социални помощи в страната, отразени в извадките от Закона за социално подпомагане.

При обсъждането нека участниците идентифицират критериите на разпределителна справедливост, така както те са отразени в текстовете от Закона. Попитай какво биха добавили към тези текстове като имат предвид наученото за разпределителната справедливост? Обсъдете още какви ценности и интереси са залегнали в Закона и ако е необходимо, нека участниците се обърнат към Конституцията, където тези ценности и интереси са формулирани.

Упражнение за критическо мислене?

“Оценяване на кандидатите за социална помощ”

В това упражнение, разделени на групи, участниците ще участват в ролева игра за разпределение на социални помощи. Те ще трябва да използват принципа на сходство, както и критериите потребност, умение и заслуга и други ценности и интереси в подкрепа на своето решение. Ще работят в шест групи. Една от групите ще играе Комисията за социални помощи, а останалите пет групи ще представят кандидат за социална помощ. При вземането на решение Социалната комисия ще използва таблицата от трети урок, но и групите, представящи отделните кандидати, ще се позовават на таблицата като обосновават исканията си в категориите на потребност, способност, заслуга и други важни ценности и интереси, за да могат най-убедително да изложат случая си.

При обсъждането обърни внимание кои от критериите – потребност, способност и заслуга – са най-важни при взимането на решение за предоставяне на помощ? Какви могат да бъдат някои от ползите и от цените при оказването на помощ като се използва принципът на сходството и какви ценности са в основата на решението за оказване на помощ на тези кандидати?

При ролевата игра може да поканите представител на “Социални грижи”, който да оцени работата на отделните групи и да опише как конкретно се решават случаите за разпределение на социални помощи в селището на основата на Закона за социално подпомагане.

Упражнение за критическо мислене

“Плюсък или прогресивен данък през следващите години в България?”

“Дебатът за данъчното облагане и частните училища”

Раздели групата на две и нека всяка от тези групи се подготви за провеждане на един от двата дебати.

За това упражнение участниците следва да съберат повече информация преди да подготвят становищата си и да участват в дебата. Посочи, че при подготовката те трябва да използват интелектуалните инструменти за решаване проблемите, свързани с разпределителната справедливост, както и основните ценности и интереси, посочени в Конституцията на страната.

За самото провеждане на дебатите покани родители, представители на местните власти, на политически партии.

След приключване на двата дебата проведи обсъждане доколко в дебатите са отразени и защитени принципите на разпределителната справедливост, както и конституционните принципи.

Трети раздел

Какво представлява корективната справедливост?

В този раздел се разглеждат проблемите, свързани с корективната справедливост, т.е. проблемите, свързани със справедливите отговори на причинена вреда. Участниците ще се запознаят с целите на корективната справедливост, както и ще усвоят нови интелектуални инструменти, които ще са от полза при преценяването, заемането и защитата на позиция по проблемите на корективната справедливост.

Интелектуалните инструменти включват пет основни стъпки:

1. Определяне важните характеристики на нарушението или вредата.
2. Определяне важните характеристики на човека, извършил нарушението или вредата.
3. Определяне важните характеристики на човека срещу когото е извършено нарушение или е претърпял вреда.
4. Изследване обичайните отговори на нарушения и вреди и техните цели в подобни ситуации..
5. Отчитане и на други ценности и интереси и вземане решение какъв ще бъде подходящият отговор.

Корективната справедливост има една главна цел – справедливо поправяне на извършеното нарушение или на причинената вреда. Ние също така може да искаме да предотвратим или да обезкуражим нарушител от подобно поведение за в бъдеще. Така целите на корективната справедливост са:

- **корекция** – намиране на средство или налагане на наказание за да се уредят нещата по справедлив начин.
- **превенция** – отговор на нарушението и вредата по начин, който ще предотврати подобни действия от страна на извършителя за в бъдеще;
- **възпиране** - обезкуражаване на извършителя от подобни деяния за в бъдеще поради страх от последствия.

Корекцията, превенцията и възпирането са в основата на функционирането на обществото. Без тях бихме се оказали в хаос и безпорядък. Адекватните отговори на нарушенията и на вредите са важни не само по отношение на криминалните деяния, но и в семейството, в училище, във всички области на нашия живот. Разбира се, на първо място трябва да се определи кой е отговорен за нарушение или вреда преди да се прецени какъв трябва да бъде адекватният отговор.

Нека групата прочете Целта на раздела от Помагалото на ученика и участниците да отбележат три неща, които очакват да научат по време на работата по темата.

Пето занятие

Какви са целите на корективната справедливост?

Преглед на занятието

Това занятие въвежда в темата за корективната справедливост. Участниците ще научат че корективна справедливост означава справедливи и адекватни отговори на извършено нарушение и причинена вреда. Чрез няколко примера групата ще обсъди необходимостта от корективна справедливост в обществото. Участниците ще се разпознаят с трите цели на корективната справедливост: да поправя, да предотвратява и да възпира нарушения и вреди. Те също така ще могат да разграничават между нарушения и вреди.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят какво е корективна справедливост.
2. Обясняват обществената необходимост от корективна справедливост.
3. Обясняват разликата между нарушение и вреда.
4. Идентифицират ситуации, съдържащи нарушения и вреди.

Протичане на занятието

Въведение в занятието

Нека групата отговори дали смята за добър принципа “Око за око, зъб за зъб!”, както и какъв проблем поставя принципът от гледна точка на идеята за справедливостта? Има ли форми на корективна справедливост в живота ни, които отразяват този принцип?

Обсъди с групата всяка от трите ситуации от уводната част на занятието. За всяка ситуация задай въпросите от “Какво мислиш?”. Помогни на участниците да разберат, че корективната справедливост означава справедливи отговори на извършени нарушения и справедливи щети.

Намери статия от вестник, която представя проблем, свързан с корективна справедливост. Раздай копие на всеки участник и нека групата реши дали отговорът е справедлив и адекватен.

Четене и обсъждане

“Защо е необходима корективна справедливост?”

Нека групата се запознае с текста от Помагалото на ученика и да определи основните понятия. Обсъдете твърдението, животът ни в групи поражда необходимостта от корективна справедливост. Какво би се случило в обществото, ако индивидите не са отговорни за своите дела? Нека групата отговори на въпросите след текста. Тези въпроси карат участниците въз основа на собствения си опит да идентифицират ситуации, в които има необходимост от корективна справедливост. Запиши основното от техните отговори на дъската. Нека участниците идентифицират някои общи отговори на щети и вреди, споменати в текста. Обсъдете как тези отговори могат да помогнат да се решат дадените от участниците примери.

Участниците трябва да разберат, че основна цел на корективната справедливост е да се уредят нещата по справедлив начин, когато е причинена вреда или е

извършено нарушение. Нека участниците определят понятията корекция, превенция и възпиране. Обсъдете защо тези допълнителни цели на корективната справедливост за важни са обществото.

Четене и обсъждане

“Как трябва да се справяме с проблемите, свързани с корективната справедливост?”

Нека групата се запознае с текста, който прави преглед на интелектуални инструменти, които се използват при заемане и защитаване на позиция, свързана с корективната справедливост. Следващите две занятия ще обяснят по-задълбочено тези инструменти. Направи кратък преглед на инструментите с групата.

Четене и обсъждане

“Каква е разликата между нарушение и вреда?”

Нека групата се запознае с текста и да определи нарушение и вреда. Провери дали участниците разбират разликата между двете понятия. Помогни им да разберат, че в дадена ситуация може да има нарушение, когато някой нарушава закона или причиняване на вреда, когато някой поврежда чужда собственост. Някои ситуации включват и нарушение и вреда, когато някой нарушава закона и същевременно причинява вреда на някого или на неговата собственост.

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на извършени нарушения и на причинени вреди”

Нека по двойки участниците се запознаят с предложените пет ситуации и да отговорят на въпросите след упражнението. Обсъдете отговорите на двойките в цялата група.

Упражнение за критическо мислене

“Преценка и заемане на позиция по отношение на отговор на извършено нарушение и причинена вреда”

Участниците работят в малки групи по предложените ситуации. и след това споделят своите отговори с цялата група.

В края на занятиято

Нека участниците идентифицират хора, които познават, занимаващи се с проблемите на корективната справедливост. По групи нека нарисуват как всеки от тези хора се справя със ситуации на корективната справедливост. Нека да опишат какви цели на корективната справедливост /корекция, превенция, възпиране/ нарисувания от тях човек се опитва да постигне и начина, по който се справя със ситуацията.

Приложи наученото:

Раздели участниците на няколко групи и нека всяка група се срещне и проведе интервю с хора, за които работата по установяване на нарушения и определяне на вреди, е част от професията им – полицаи, съдии, адвокати, училищни директори.

Споделете интервютата в цялата група и обсъдете общото и различното в действията на интервюираните. Може също така да поканите интервюираните при обсъждането.

За домашна работа всеки участник може да тълкува и да реши дали е справедлив член 125 от Кодекса на Хамураби, който постановява: ”ако някой остави собственост да се пази и тя бъде открадната от крадци или бандити, собственикът на дома, поради чиято небрежност е станало възможно открадването на собствеността на оставилия я за пазене, трябва да компенсира притежателя с цялата ѝ стойност. Собственикът на дома трябва да се стреми да възстанови своята собственост и да я вземе от крадците”.

Шесто занятие

Какви интелектуални инструменти са полезни при вземането на решения относно проблеми, свързани с корективната справедливост?

Преглед на занятието

Това занятие представя първите три от петте стъпки на интелектуалния инструмент, използван при проблеми на корективната справедливост.

1. Определяне важните характеристики на нарушението или вредата.
2. Определяне важните характеристики на човека, извършил нарушението или вредата.
3. Определяне важните характеристики на човека, срещу когото е извършено нарушение или е претърпял вреда.

Участниците ще усвоят ключовите понятия и ще приложат трите стъпки към ситуации, описани в текста.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят понятията, използвани при интелектуалните инструменти за корективна справедливост.
2. Обясняват и да прилагат първите три стъпки на интелектуалните инструменти, използвани при справяне с проблеми на корективната справедливост.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Припомни на групата ползата от интелектуални инструменти при оценяването, заемането и защитата на позиции по различни проблеми на справедливостта.

Четене и обсъждане

“Каква е първата стъпка при оценяването на проблемите на корективната справедливост?”

Нека групата се запознае с първата стъпка от текста в Помагалото на ученика. Припомни на участниците, че основната цел на корективната справедливост е да

се уредят нещата по справедлив начин, когато е извършено нарушение или е причинена вреда. Обсъдете първата стъпка и нека участниците разберат защо тя е важна като насочат вниманието си върху приведените примери. Нека те определят понятието „принцип на пропорционалността”. Помогни им да разберат, че с прилагането на принципа на пропорционалността ние искаме да разберем размера, продължителността, влиянието и възмущението от нарушението или вредата.

Нека те отговорят на два въпроса: ”Защо е важно да се определи дали нарушението е причинено от незаконосъобразно поведение?” и ”Защо е важно да се отчете сериозността на нарушението или вредата, когато се взема решение какъв трябва да бъде отговорът?”

Упражнение за критическо мислене

“Преценка на сериозността на извършените нарушения и на причинените вреди”

В това упражнение участниците ще приложат първата стъпка от интелектуалния инструмент за корективна справедливост. Нека участниците прочетат ситуацията по двойки и отговорят на въпросите. Текстът “Вредните фабрики” описва нарушения и вреди, причинени на околната среда и на жителите на селището.

Нека участниците отговорят на въпросите след текста и споделят отговорите в цялата група. При обсъждането постави въпроса “Какви фактори трябва да бъдат отчетени при вземането на решение за сериозността на нарушенията и вредите, причинени от промишлено замърсяване?”.

Упражнение за критическо мислене

“Преценка на необходимостта от наказание”

Това упражнение продължава с прилагането на първа стъпка от интелектуалните инструменти. Описана е ситуация, при която две деца запалват огън и в резултат причиняват сериозни повреди на съседния гараж.

Раздели участниците на малки групи за работа по темата и за отговори на въпросите след него.

Нека участниците отговорят на въпроса: ”Какви фактори или съображения са важни при вземането на решение как да се отговори на нарушенията и вредите, описани в случая?”

Четене и обсъждане

“Кои фактори са важни при определянето как да се отговори на извършено нарушение и причинена вреда?”

Нека участниците се запознаят с текста, който въвежда във втората и третата стъпка от интелектуалните инструменти за корективна справедливост. Обсъдете внимателно текста, който излага важни моменти от демократичното разбиране за характера на демократичната справедливост, и се убеди, че участниците са разбрали текста.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне на важни характеристики с помощта на интелектуални инструменти”

Упражнението помага да се разберат следващите две стъпки в процедурата за определяне на проблемите на корективната справедливост. Участниците ще се запознаят с интелектуалните инструменти, които може да използват, за да оценят важните характеристиките на личността или на личностите, които са извършили нарушение и са причинили вреди.

Нека групата се запознае с въпросите от А до Д от втора стъпка, на които следва да се отговори преди да се вземе решение какво да се прави с лицето/ лицата/, извършило нарушение и причинило вреди.

Те имат отношение към личността на нарушителя и към психическото му състояние. Обсъдете различните фактори, които определят психическото състояние при извършване на нарушение или причиняване на вреда.

- Намерение.
- Необмисляне.
- Безгрижност.
- Знание за вероятни последствия.
- Контрол.
- Задължение.
- По-важни ценности и интереси.

След това обсъдете другите важни характеристики, които трябва да бъдат взети предвид:

- Подобни действия в миналото.
- Специфични черти.
- Угризение и разкаяние.
- Роля.

Обсъдете тези фактори и приведения пример в текста.

След това с участниците обсъдете трета стъпка: „Определи важните характеристики на индивида/индивидите/, спрямо които е извършено нарушението и на които е причинена вреда”. Обясни на участниците, че също така е важно да се познават характеристиките на лицето, на което е причинена вреда или срещу което е извършено нарушение.

Запознайте се с тези характеристики от текста в Помагалото на ученика.

Засегнатият индивид/индивиди/ допринася ли за нарушението и за вредата?

Доколко той е способен да се възстанови от нарушението или вредата?

В края на занятиято.

Нека в малки групи участниците потърсят във вестници или в списания материали, посветени на проблеми на корективната справедливост и да ги анализират като използват усвоените процедури. Нека участниците да преценят също така кои от процедурите са използвани от авторите на материала.

Приложи наученото:

При възможност поканете журналисти от местните средства за масова информация, които са автори на материали по въпросите на корективната справедливост и обсъдете горните стъпки. Също така може да се покани съдия или адвокат, който да обясни как тези интелектуални инструменти работят в съдебната система.

Седмо занятие

Кои ценности и интереси трябва да бъдат отчитани при взимане на решение как да се отговори на извършено нарушение или причинена вреда?

Преглед на занятието

Занятието представя останалите две стъпки от процедурата за решаване на проблеми, свързани с корективната справедливост. Четвърта и пета стъпки са:

4. Изследване обичайните отговори на нарушения и вреди и техните цели в подобни ситуации..
5. Отчитане и на други ценности и интереси и вземане решение какъв ще бъде подходящият отговор.

Участниците ще усвоят ключови понятия и ще приложат стъпките при анализа на ситуации. Накрая, те ще приложат цялата процедура от пет стъпки при анализа на ситуация от романа на Достоевски “Престъпление и наказание”.

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Определят понятията, използвани при интелектуалните инструменти за корективна справедливост.
2. Обясняват различни отговори, които могат да бъдат полезни при разглеждането на нарушения и вреди, целите на всеки отговор и тяхната полезност при осъществяването на целите на корекция, възпиране или превенция.
3. Използват петте стъпки на интелектуалните инструменти за оценяване, заемане и защитаване на позиция в ситуация, съдържаща проблем, свързан с корективна справедливост.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Раздели групата на три и нека всяка в продължение на пет минути отговори на един от въпросите: “Какъв трябва да бъде адекватният и справедлив отговор на нарушенията и вредите, причинени от рисуващите графити върху чужда собственост без разрешение?”. “Смятате ли, че паричните награди могат да компенсират загуби, които не могат да бъдат възстановени?” и “Може ли образованието да служи на целите на корективната справедливост?”

Обсъдете отговорите в цялата група и запиши най-важните заключения на дъската.

Четене и обсъждане

“Какви са последните стъпки в процедурата при изследване на проблеми, свързани с корективната справедливост?”

Този материал прави обзор на петте стъпки на интелектуалните инструменти за корективна справедливост. Нека групата се запознае с материала. След като припомниш накратко първите три стъпки, запише последните две на дъската:

4. Изследване обичайните отговори на нарушения и вреди и техните цели в подобни ситуации..

5. Отчитане и на други ценности и интереси и вземане решение какъв ще бъде подходящият отговор.

Обсъди с групата четвърта стъпка. Напомни на участниците, че целите на корективната справедливост са корекция, превенция и възпиране. Обясни на групата, че за да се постигнат тези цели, трябва да бъдат използвани ред отговори на нарушенията и вредите, които включват:

1. Ние трябва да информираме или да съобщим на нарушителя, че това, което е сторил е нарушение или че е причинил вреда.

2. Ние може да не обърнем специално внимание на извършено нарушение или причинена вреда.

3. Ние може да простим на нарушителя за извършеното нарушение или причинената вреда.

4. Ние трябва да накажем нарушителя за нарушението или вредата.

5. Ние може да поискаме нарушителят да възстанови или да върне обратно нещо, което е взел.

6. Ние може да поискаме нарушителят да даде компенсация или да заплати за извършеното нарушение или причинената вреда.

7. Ние може да накараме нарушителя да премине през известно обучение или да бъде лекуван.

Нека в малки групи участниците се запознаят с по една от точките и да споделят и със свои примери значението на изследвания от тях отговор. Насочи споделянето към целите, които всеки отговор на нарушение или вреда се стреми да постигне. Обсъдете и въпросите след четвърта стъпка от Помагалото на ученика.

След това преминете към пета стъпка. Обясни на участниците, че всеки път, когато трябва да решим как да отговорим на дадено нарушение или вреда, ние трябва да отчетем и свързаните ценности и интереси, които могат да бъдат почертани или утвърдени с дадения отговор. Тези ценности и интереси включват:

1. Какъв отговор ще коригира извършеното нарушение или причинената вреда?

2. Как отговорът за в бъдеще може да предотврати или възпре извършването на нарушения или причиняването на вреди?

3. Как отговорът може да засегне прилагането на разпределителна справедливост?

4. Как отговорът засяга човешкото достойнство?

5. Доколко отговорът засяга подържането на ценността на човешкия живот?

6. Какви отговори могат да бъдат дадени като се има предвид ресурсите, с които се

7. Доколко отговорът засяга свободата?

8. Как отговорът може да засегне принципа на пропорционалността?

9. Доколко отговорът удовлетворява желанието за възмездие?

Нека в малки групи участниците се запознаят с по една от точките и да споделят и със свои примери значението на изследвания от тях отговор. Посочи, че понякога може да възникне конфликт между посочените ценности и интереси. Нека участниците приведат допълнително подобни сложни примери, които изискват решение.

Накрая отговорете и на въпросите след пета стъпка от Помагалото на ученика.

Упражнение за критическо мислене

“Оценка на случай с корективна справедливост като се използват интелектуалните инструменти”

Нека групата се запознае с откъса от “Престъпление и наказание” от Достоевски /1821-1881/ и след това в малки групи попълни таблицата, както и да отговори на въпросите.

При обсъждането насочи вниманието към следните въпроси: “Кои фактори следва да отчетете при вземането на решение доколко са сериозни нарушенията и редите, причинени от Расколников?” и “Какъв трябва да бъде адекватният и справедливо отговор на извършените нарушения и причинените щети в тази история? На коя от целите на корективната справедливост трябва да служи този отговор?”

Приложи наученото:

Нека за домашна работа всеки участник изпълни следната задача: ” Представи си, че си журналист в царска Русия по времето на тези убийства. Избери едно от долните заглавия и напиши статия за вестник по случая.

„ Кой е действителната жертва?”

„ Под маската на правосъдие?”

„ В интерес на обществения ред!”

„ Око за око!”

„ Истинските признания!”

„ Насилие срещу жени!”

При възможност нека участниците, разделени на няколко групи, проучат как различни социални групи в тяхното селище реагират на всяко от долните престъпления и да подготвят представяне, на което могат да бъдат поканени родители, учители, съученици, общественици.

- Убийство;

- Грабеж;

- Кражба на държавна собственост.

Четвърти раздел

Какво представлява процедурната справедливост?

Обясни на групата, че в раздела ще научат за проблемите на

справедливостта, свързани с начините на събиране на информация и на взимане на решения. Посочи целите на процедурната справедливост:

1. Да се гарантира, че ще бъде събрана максимално от необходимата информация и че ще бъдат взети адекватни решения
2. Да се осигури разумно и справедливо използване на информацията в процеса на взимане на решения
3. Да се защити правото на лична неприкосновеност, на човешко достойнство, на свобода, както и други ценности и интереси като разпределителна и корективна справедливост.

Първите занятия от раздела ще въведат участниците в проблематиката на процедурната справедливост, на нейните цели и значение не само за съдебната система, но и за изпълнителната и законодателната власт.

Участниците ще научат как да идентифицират ситуации на процедурна справедливост и ще усвоят четири стъпки или интелектуални инструменти, полезни при справянето с подобни ситуации.

1. Определяне целите на процедурите за събиране на информация
2. Преценка на процедурите, които ще се използват за събиране на информация
3. Преценка на приетите за вземане на решение процедури.
4. Отчитане на съответните интереси и ценности.

В последното занятие участниците ще приложат усвоените интелектуални инструменти, като се запознаят и изследват придобилия световна известност през 20-те години на миналия век процес срещу Сако и Ванцети в Съединените щати.

Осмо занятие

Защо е важна процедурната справедливост?

Преглед на занятието:

Участниците ще се запознаят с проблематиката на процедурната справедливост. Те ще научат , че процедурната справедливост има отношение към начините, по които се събира информация и се взимат решения. Те ще идентифицират ситуации на процедурна справедливост, както и ще могат да обясняват защо процедурната справедливост е важна не само за съдебната система, но и за изпълнителната и законодателната власти.

Цел на занятието:

В края на това занятие участниците ще могат да:

1. Определят и обясняват значението на процедурната справедливост.
2. Идентифицират ситуации, включващи проблеми на процедурната справедливост.

Протичане на занятието

В началото на урока

Нека участниците си представят, че са подсъдими в съдебен процес. Какви ще бъдат техните изисквания по отношение на информацията, представена на съда? Какви процедури ще трябва да следва съдът, за да определи тяхната невинност или вина?

Раздели участниците на три групи и нека всяка от групите даде отговор на тези въпроси в продължение на десет минути.

При повече време може да обсъдите и следващите въпроси: “Защо изискваме полицията да прилага справедливи процедури?” и “Защо е важно Народното събрание да следва подходящи процедури при гласуването на решения, засягащи добруването на гражданите?”

Упражнение за критическо мислене

“Изследване на проблемите, свързани с процедурната справедливост”

Нека по двойки участниците разгледат и отговорят на въпросите след текста за всяка от четирите ситуации.

1. Какви процедури са използвани за събиране на информация и за взимане на решение?
2. Какво е справедливо и какво не при използваните процедури?
3. Ако ситуацията е несправедлива, какво трябва да се направи, за да стане тя справедлива?

Четене и обсъждане

“Какви са целите на процедурната справедливост?”

Нека след като се запознаят с текста, участниците определят процедурната справедливост и да обсъдят нейните три основни цели.

Техните отговори трябва да са по посока:

1. Увеличаване шансовете за събиране информация, необходима за вземане на разумни и справедливи решения.
2. Осигуряване разумно и справедливо използване на информацията в процеса на взимане на решения
3. Защита на правото на лична неприкосновеност, на човешко достойнство, на свобода, както и други ценности и интереси като разпределителната и корективната справедливост, а също така да се повиши ефективността.

Четене и обсъждане

“Защо процедурната справедливост е толкова важна?”

Нека в три групи участниците се запознаят с текста и след това всяка група да отговори на един от въпросите след текста.

1. Какви ситуации си наблюдавал у дома, в училище, в твоето селище, свързани с проблеми на процедурна справедливост?
2. Защо процедурната справедливост е толкова важна в личния живот?
3. Какви могат да бъдат разликите по отношение на процедурната справедливост между демократичното и тоталитарното общество? Може ли да приведеш примери от скорошни събития?

Четене и обсъждане

“Защо институциите, свързани с прилагането на законите и съдилищата носят отговорност, за да бъдат използвани справедливи процедури?”

След запознаването с текста и с Конституцията на Република България в малки групи обсъдете с участниците как процедурната справедливост може да ограничи съдебната власт. Обсъдете как конституционните записи осигуряват на гражданите равно отношение от страна на институциите. Нека участниците да отговорят какви важни ценности и интереси изискват тези конституционни записи да следват органите за управление.

Четене и обсъждане

“Защо е важно да бъдат наблюдавани изпълнителната и законодателната власти?”

След запознаването с текста нека участниците отговорят на въпросите от “Какво мислиш?”. Обсъдете отговорите в цялата група.

Четене и обсъждане

“Винаги ли е важна процедурната справедливост?”

Нека групата работи по текста, отговори на въпросите и да представи отговорите си пред цялата група.

В края на занятието:

Постави въпрос за обсъждане, на който всеки ще трябва да даде отговор в рамките на три минути. Избери няколко участници от групата, които да представят своите отговори, а останалите ще могат да ги представят само, ако техните отговори се различават от изложените. Въпросът е :”Какви проблеми могат да възникнат от убеждението на Макиавели, че ако целта, която преследваш е добра, средствата за постигането ѝ нямат значение? Как това убеждение се съотнася към идеята за процедурната справедливост, описана в занятието?”

Приложи наученото:

Нека за домашна работа участниците подберат примери на процедурна справедливост от пресата или от телевизионни предавания? Обсъдете в групата доколко справедливи са тези процедури по отношение събирането на информация и взимането на решения.

Девето занятие

Как може да прецениш дали дадени процедури са справедливи?

Преглед на занятието:

Занятието започва с преглед на целите на процедурната справедливост и след това представя четирите стъпки на интелектуалните инструменти, полезни при справяне с проблеми на процедурната справедливост. Тези три стъпки са:

1. Определяне целите на процедурите за събиране на информация
2. Преценка на процедурите, които ще се използват за събиране на информация

3. Преценка на приетите за вземане на решение процедури.
4. Отчитане на съответните интереси и ценности

Цели на занятието:

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Идентифицират и обясняват четирите стъпки на процедурата за решаване на проблеми, свързани с процедурната справедливост.
2. Обясняват полезността на интелектуалните инструменти при оценяване на справедливостта на процедурите.

Протичане на занятието

В началото на занятието

Нека участниците да отговорят на следните въпроси:

1. Каква информация е необходима при провеждане на публични обсъждания?
2. Защо е важно хората, обвинени в извършване на престъпление, да могат ефективно да представят информацията, която те смятат, че трябва да бъде взета предвид?
3. Защо е важно правото на открит съдебен процес?

Четене и обсъждане

“Как може да изследваш проблеми, свързани с процедурната справедливост?”

Нека групата се запознае с текста. Повтори още веднъж с групата основните цели на процедурната справедливост и обясни, че тези цели ни помагат да решим дали процедурите са справедливи. Интелектуалните инструменти, които участниците ще усвоят в това занятие ще им помогнат да преценяват доколко успешно процедурите служат на първите две цели на процедурната справедливост.

Упражнение за критическо мислене

“Определяне на интелектуални инструменти, които да се използват за събиране на информация”

Упражнението въвежда в трите стъпки на процедурната справедливост, а последната стъпка ще бъде усвоена в следващото занятие. Запиши трите стъпки на дъската:

1. Определяне целите на процедурите за събиране на информация
2. Преценка на процедурите, които ще се използват за събиране на информация
3. Преценка на приетите за вземане на решение процедури.

Това упражнение ще осъществите в цялата група като работите стъпка по стъпка с водещия или се разделите на малки групи, обсъдите стъпките във всяка и накрая споделете отговорите си в цялата група.

Ударението трябва да бъде поставено върху разбирането на отделните стъпки и на техните елементи, както и на тяхното приложение в както в представените ситуации, така и в реални ситуации от живота на участниците.

Нека участниците се запознаят с текста в малки групи или в цялата група.

Обсъдете **първа стъпка: Определи целите на процедурите за събиране на информация**

И нека участниците да отговорят на главния въпрос “Каква информация се търси и защо е необходима?”

Нека участниците се запознаят с двата примера и след това да отговорят каква информация е търсена във всяка ситуация и защо тази информация е необходима

Преминете към **втора стъпка: Прецени процедурите, които ще използваш за събиране на информация** и нека участниците да отговорят на главния въпрос :”Дават ли използваните процедури възможност да бъде събрана надеждна информация за взимане на обосновано решение?”. За да се отговори на този въпрос, процедурите трябва да бъдат разгледани по отношение на следните показатели:

1. Изчерпателност /обхватност/. Цялостни ли са процедурите? Осигуряват ли възможност цялата необходима информация за обосновано и справедливо решение да бъде събрана от всички заинтересовани страни?

2. Осведомяване. Осигуряват ли приетите процедури достатъчна гласност за времето и за причините за провеждане на дадено обсъждане /изслушване/, за да могат всички заинтересовани да се подготвят добре?

3. Ефективно представяне. Дават ли възможност приетите процедури на всички заинтересовани да представят успешно своята информация на вземащите решение?

4. Предвидимост и гъвкавост. Предвидими ли са процедурите – установени ли са предварително? Гъвкави ли са процедурите – могат ли да бъдат променяни за да подпомагат целите на справедливостта?

5. Надеждност. Осигуряват ли приетите процедури надеждност и достоверност на събираната информация?

Определи смисъла на понятията заедно с групата и нека участниците изследват приведените примери.

Обсъдете **трета стъпка: Прецени приетите за вземане на решение процедури** и постави основния въпрос при тази стъпка: ”Могат ли приетите процедури да гарантират, че събираната информация ще бъде използвана по обоснован и справедлив начин?”

За да се отговори на този въпрос, процедурите трябва да бъдат оценени от гледна точка на:

1. Безпристрастност. Осигуряват ли процедурите недопускане на предубеденост или проява на предубеденост при вземането на решение?

2. Прозрачност. Дават ли възможност процедурите на заинтересованите да наблюдават как събраната информация се използва при взимането на решение?

3. Възможност за откриване и поправяне на грешки. Дават ли възможност процедурите на заинтересованите страни да преразгледат взетото решение с цел откриването и поправянето на допуснати грешки?

Определи смисъла на понятията заедно с групата и нека участниците изследват приведените примери.

Обсъдете с групата четвърта стъпка: Отчети съответните интереси и ценности и постави главния въпрос за тази стъпка: ”Дали процедурите защитават определени ценности и интереси?” Обясни на участниците, че за да се отговори на този въпрос, трябва да се има предвид следното:

1. Лична неприкосновеност и свобода. Нарушават ли процедурите правото на лична неприкосновеност и на свобода?

2. Човешко достойнство. Нарушават ли процедурите основните принципи, свързани със защитата на човешкото достойнство при всякакви обстоятелства, независимо от убежденията и дейностите на дадената личност?

3. Разпределителна справедливост. Нарушават ли процедурите основните принципи на разпределителната справедливост?

4. Практически съображения. Удовлетворяват ли процедурите обосновани практически съображения?

Обсъдете с групата защо е необходимо да се отчитат при преценка на проблеми на процедурната справедливост фактори като свобода, човешко достойнство и процедурна справедливост и как ефективен начин на събиране на информация би могъл да наруши основни ценности и интереси?

В края на занятието:

Раздай на участниците вестници или списания и нека в малки групи потърсят статии по въпроси на процедурната справедливост. Нека след това в групите участниците попълнят таблицата “Интелектуални инструменти за процедурната справедливост”.

Обсъдете работата на всяка от групите и обобща проблемите и трудностите, възникващи при изследване на проблеми, свързани с процедурната справедливост.

Приложи наученото:

За домашна работа нека всеки участник прочете отново тази част от Конституцията, която описва процедурната справедливост, и да прецени доколко текстът отразява разглежданите в този урок критерии.

Десето занятие

Какви ценности и интереси трябва да бъдат отчетени, за да се определи дали дадени процедури са справедливи

Преглед на занятието:

В заключителното занятие участниците ще се занимават с два изключително известни съдебни случаи – единият литературен – процесът срещу Едмон Дантес от “Граф Монте Кристо” на Александър Дюма, а вторият – процесът от двадесетте години срещу италианските емигранти Сако и Ванцети в Съединените щати.

Участниците ще приложат интелектуалните инструменти за процедурна справедливост за оценка на ситуацията.

Цели на занятието

В края на занятието участниците ще могат да:

1. Оценяват ситуация по проблемите на процедурната справедливост
2. Използват интелектуалните инструменти при изграждане и поддържане на позиция по проблем на процедурната справедливост.
3. Изразяват цялостно мнение по отношение значимостта на процедурната справедливост в обществения живот и в личен план.

Протичане на занятието:

Упражнение за критическо мислене

“Процедурната справедливост в два съдебни процеса в миналото”

Раздели участниците на две групи.

Нека едната се запознае и представи съдебния процес срещу Едмон Дантес, а другата – процеса срещу Сако и Ванцети. Нека групите изберат сами как да подготвят представянията си. Важното за тях е да се запознаят добре със ситуацията и да попълнят таблицата “Интелектуални инструменти за процедурна справедливост”. След това всяка от групите ще има пълната свобода да реши как да представи своята работа. Те могат да проиграт ситуацията или само някои техни части, могат да представят ситуацията като коментират процедурната справедливост на всяка стъпка от развитието на събитията, могат да зададат ситуацията и да карат участниците да дават необходимите отговори на въпроси от таблицата, върху която те вече са работили. Групата, която работи по случая Сако и Ванцети може да организира Комисия за помилване, пред която представителите на съда в Масачусетз, както и адвокатите на Сако и Ванцети да изложат основанията си за потвърждаване или отменяне на присъдата.

Участници от двете групи могат да напишат кратки статии по двата случая от гледна точка на трите категории на справедливостта.

При обсъждането обърни внимание на “Какви проблеми на процедурната справедливост” възникват в двата случая и могат ли да се направят паралели между тях? Също така може да обсъдите въпроса какви промени в така съществуващите процедури биха могли да бъдат въведени, за да бъдат изпълнени съвременните изисквания на идеята за процедурна справедливост? .

Може да поставиш на групата “Монте Кристо” въпроса “Кои от членовете на нашата Конституция са нарушени при задържането на Дантес?”.

Това е последната дейност от работата на групата и затова е необходимо да се придаде съответната тържественост и да се оценят усилията на групата.

Покани на последното занятие родители, учители, съученици, представители на обществеността. Осигури около два часа за протичане на занятието, за да може спокойно групите да представят замисленото от тях, да отговорят на въпросите на публиката, както и да проведат обсъждане на частта за процедурната справедливост.